VYBÍRÁME Z OBSAHU

Festival Vsetínský krpec
Babylon na Dunaji
Organizovaná turistika na Valašsku
Valaši ve Velké válce
Příroda v muzeu
Na štěrkových náplavách
Malíř vášnivého srdce Josef Brož
Gajdy z dílny Pavla Čípa
Valašsko v Janáčkově díle
Písničky s křídly Zdeňky Straškrabové
Vivat Múzy!

13
prosinec
2004/2

Valašsko

VLASTIVĚDNÁ REVUE

MEZINÁRODNÍ FOLKLORNÍ FESTIVAL
Vsetínský Krpec
2004

Historie toho mezinárodního festivalu ve Vsetíně není dlouhá. Myšlenka vsetínských folkloristů pořádat v našem městě setkání přátel lidového umění našla pochopení u vsetínského zastupitelstva v roce 2000, kdy radnice vzala na svá bedra nejen organizaci, ale především financování, což je u nás jev velmi ojedinělý a zaslouží si to nejvyšší uznání.

Proto mohl vzniknout tým organizátorů a realizátorů z řad profesionálních pracovníků radnice i členů vsetínských folklorních souborů, který od roku 2000 připravuje vsetínský festival jako bienále lidového umění.

Potřetí si tedy daly ve Vsetíně dostaveníčko špičkové zahraniční i domácí folklorní soubory ve dnech 24. - 27. června tohoto roku a bez nadsázky lze říci, že to, co letos pořadatelé vsetínskému publiku nabídli, u nás ještě k vidění nebylo.

Soubory ze Střední a Jižní Ameriky svým pojetím lidového umění diváky doslova nadchly, své obdivovatele si našly i evropské soubory a pozadu nezůstaly ani domácí soubory, hostitelské nevyjímaje.

Dramaturgie letošního ročníku se rozšířila o další zajímavé programy. Na Vsetín se po letech vrátilo soutěžní klání odzemkářů, programy ožilo i Dolní náměstí, celé město doslova zpívalo a tančilo při lidové veselici, dětské soubory se představily ve vlastním pořadu Vsetínský krpeček a CD se záznamem koncertu hudeb zahraničních souborů, které si hosté mohli odvézt domů už doslova několik hodin po koncertě, to byla opravdová „bomba“.

Účast zahraničních souborů: Tonalamatl – Mexiko, Terra Del Sole – Itálie, Béri Bálogh Ádam – Maďarsko, Wisla – Polsko, Andancas – Brazílie, Guamanique – Portoriko, Vršatec – Slovensko

Domácí soubory: Bartošův soubor – Zlín, Klobučan – Valašské Klobouky, Vsacan a Jasénka – Vsetín.

Dětské soubory: Vizovjánek – Vizovice, Křenováček – Křenovice, Malá Jasénka a Vsacánek – Vsetín.

Pět samostatných cimbálových muzik a dechová hudba Lhoťanka – Dolní Lhota.

Celkem vystoupilo 615 účinkujících v 21 uměleckých kolektivech.

V rámci festivalu bylo realizováno12 programů, včetně průvodu městem a slavnostního přijetí zúčastněných zahraničních souborů starostou města ve vsetínském zámku.

Jaromír Matušů

Temperamentní Portoričané v ulicích Vsetína Foto J. Matušů

Cikánský tanec v provedení slovenského souboru Vršatec Foto J. Matušů

Valašské cérky ze vsetínské Jasénky Foto J. Matušů

Brazilský soubor Andacas ve víru tance Foto M. Janiš

Valašsko – polské vztahy (děvčata ze souboru Wisla) Foto J. Matušů

Možnost aktivně „zavzpomínat“ na odzemek si nenechali ujít po vyhodnocení soutěže ani sami členové odborné poroty Jiří Stanovský a Pavel Tomeček. Foto J. Jabůrek

Slováci pobavili i čestné hosty v obecenstvu Foto J. Matušů

Muzea jsou veřejností posuzována nejrůznějšími měřítky a úhly pohledu. Bývá hodnocena jejich historická důležitost v závislosti na době a okolnostech jejich založení, rozsah a kvalita muzejních sbírkových fondů, renomé odborných pracovišť na poli vědy a umění, význam ediční a publikační činnosti, úroveň výchovně vzdělávacích programů, aktivita muzejních institucí v oblasti společenského a kulturního života …

Všechna tato kritéria však mají společného jmenovatele, na kterého se při všech posudcích, kritice i chvále muzejních institucí občas zapomíná. Je jím řadový muzejník se svým osobním vztahem k hodnotám minulosti i současnosti. Ten, který ze skladiště nepotřebných a společností odložených neživých předmětů vytváří svou cílevědomou, systematickou a často i láskyplnou činností depozitář památek na život všech lidských generací. Ten, který díky své odbornosti a péči přispívá k tomu, aby k nám muzejní sbírky mohly promluvit a podat svědectví o dobách dávno minulých. Ano, na muzejníky se u nás stále trochu zapomíná. Přejme jim i sobě, aby se postupně nezapomnělo na význam hmotných památek i tradičních hodnot, uložených v lidské paměti, pro naši společnou budoucnost.

Končí rok významných jubileí dvou nejstarších muzejních institucí na Valašsku – 120. rok existence muzea ve Valašském Meziříčí a 80. rok vlastivědné činnosti muzea ve Vsetíně. Obě muzea své historické poslání vždy bezesporu naplňovala. Dík za to patří především všem obětavým, bývalým i současným muzejním pracovníkům. A těm, na které zajímavá muzejní práce teprve čeká, popřejme kromě vrtkavé náklonnosti Múz také štědrého zaměstnavatele a k historickým i přírodním památkám vnímavé okolí.

Hana Jabůrková

VALAŠSKO - vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)
Vydává Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně
Adresa redakce: Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín, tel.: 571 411 690, fax: 571 411 689, e-mail:h.jaburkova@vs.vlmuzeum.cz
Výkonná redaktorka: Mgr. Hana Jabůrková
Technický a výtvarný redaktor: Břetislav Dadák
Redakční rada: Mgr. Jiří Demel, PhDr. Zdeněk Fišer, RNDr. Karel Pavelka, PhDr. Karel Pavlištík, CSc., Eva Urbachová, Mgr. Jiřina Veselská
Příprava pro tisk: František Valer – typos: Sv. Čecha 656, Kroměříž, tel. 573 337 546
Tisk: tiskárna PRINT Kroměříž
13. číslo vychází 4. prosince 2004 v nákladu 1000 výtisků
Vychází 2x ročně (uzávěrka příštího čísla 30. 3. 2005)
Distribuce: MRV Vsetín - zámek Vsetín a zámek Kinských ve Valašském Meziříčí, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Karlovské muzeum ve Velkých Karlovicích, vybraná knihkupectví ve Vsetíně, Rožnově pod Radhoštěm, Valašských Kloboukách, Vizovicích (Lípa), Zlíně (Archa), Brně a v Praze (Academia, Václavské nám.)

ISSN 1212-3382, MK ČR E 13226

Za věcný obsah dodaných příspěvků odpovídají autoři. Redakce si vyhrazuje právo v případě potřeby příspěvky krátit. Bez svolení redakce není možno dále veřejně šířit zde publikované materiály ani jejich části.

OBSAH

1 Obsah, tiráž, Úvodník **(Hana Jabůrková)**
2 Zdeněk Ruda: Jitřní pastorále (*báseň*)
3 Čím je pro mne Valašsko? (S. Kuličenková, J. Haas, J. Koláček)
4 Vsetínský švec Josef Pokorný a jeho paměti (Eva Urbachová)
5 Babylon na Dunaji – Vídeň na počátku 20. století v zápiscích Ondřeje Oblůka (Daniel Drápala)
8 Valaši ve Velké válce (René Šobora)
11 *Historickým objektivem:* **Momentky ze zázemí 1. světové války ve fotoarchivu MRV ve Vsetíně** (Hana Jabůrková)
13 „Dá-li Bůh a navrátím-li se, budu to moci vypravovat…" - Z deníku českého vojáka na frontách 1. světové války (Hana Jabůrková)
18 Významné výročí beskydské turistiky – 120 let Pohorské jednoty Radhošť (Richard Sobotka)
19 Historie a současnost vsetínské organizované turistiky (Bohumil Kupka)
21 Štěrkové náplavy na Vsetínské Bečvě – jedinečný biotop nebo pouze stavební materiál? (Lukáš Spitzer, Jana Tkačíková)
24 Josef Brož – malíř vášnivého srdce (Kamila Valoušková)
27 Malá vzpomínka na Mistra (Břetislav Dadák)
28 Reportáž z minicesty za duchovním uměním – 10 let Galerie Cesty ke světlu (Olga Mehešová)
30 *Ohlédnutí za výstavou:* **Nová image expozice Sklo a gobelíny** (Kamila Valoušková)
32 Příroda v muzeu – z historie a současnosti muzejní dokumentace přírody Valašska (Karel Pavelka)
36 *Od všeckého trošku:*
Odkaz duchovních regionální kultuře (Daniel Drápala)
Památník holocaustu ve Valašském Meziříčí (Jiřina Fabiánová)
37 Valašsko v Janáčkově díle - Poznámka k 150. výročí narození Leoše Janáčka (Jiří Demel)
38 Titul Nositel tradice za rok 2004 (Jiřina Veselská)
Houby v čarovném kruhu (Lukáš Spitzer)
39 *O Valašsku na Valašsku:* **Výběr z nových regionálních publikací** (Dalibor Malina)
40 *Na besedě:* **Ze starého seninského světa: Vzpomínka na Vizovice** (Josef Cedidla)
41 *Vzpomínáme:*
František Demel (28. 8. 1884 - 22. 1. 1951): 14 dnů národním rukojmím (1. 9. – 15. 9. 1939) (Jiří Demel)
43 Památce Josefa Sousedíka (18. 12. 1894 - 15. 12. 1944) (Lumír Veselý)
44 Sto let od narození Jindřicha Dudy (Helena Mičkalová)
Malíř porcelánu Bohumil Pavlát (Richard Sobotka)
45 Československý letec František Vavřínek (Václav Kolesa)
46 Ohlédnutí za Pavlem Tichým (Ladislav Štěpánek)
Odešel František Pavlíček (Karel Pavlištík)
47 *Naši jubilanti:*
Jubilující Drahomíra Dvořáková – Baruchová (* 7. 8. 1934) (Kamila Valoušková)
Dudácká radost z dílny Pavla Čípa (Hana Jabůrková)
50 Také písničky mají křídla - rozhovor se Zdeňkou Straškrabovou (* 14. 7. 1934) (Dalibor Malina)
52 *Za poslední groš…*
Vivat Múzy! aneb Historické obrazy z počátků vsetínského muzejnictví (Hana Jabůrková, Michal Janiš)

Obálka:

Reportáž: **Vsetínský krpec 2004** (Jaromír Matušů)
V ateliéru: **Božena Spáčilová** (Olga Mehešová)
Za tajemstvím depozitářů: **Zkameněliny hlavonožce amonita a mlže hřebenatky** (Miloslav Požár)

Foto na přední straně obálky: L. Spitzer: Porost slunečnice hlíznaté (Helianthus tuberosus); Zpěvačka Zdeňka Straškrabová (z rod. archivu); J. Brož: Napadl sníh - detail obrazu (repro M. Langer); Gajdy z moravsko – slovenského pomezí (z archivu P. Čípa); M. Langer: Zimní krajina na Vsetínsku

Když slunce vychází a kořánitá země
zas na Vysoké zvedne temný vrkoč ke mně
loktuší bílé vlny přikrytého lesa
- Javorník holý dýmá gruním do sosen -,
kukačkou ovčích zvonců stoupám pod nebesa
a písní fujary já zdravím nový den:
…

Otevři modré česno planoucího úlu
a v stínech hájů zalov sítí zlatých ok,
pasačkou zahalekej v stráni na hnědulu,
a včelín lesa rozšum k jedlím za potok,

ten včelín tvůj, jejž chválí moje ústa,
v němž dělné roje bzučí nad plástem,
kořenem zelený dub do polany vrůstá
- v němž břicha putyr voní mlékem od ohrady,
i klasy praskají a pod údery kladiv
jak srdce vesmírné se chvěje celá, celá zem!
…

Úryvek z básně Zdeňka Rudy „Jitřní pastorále“

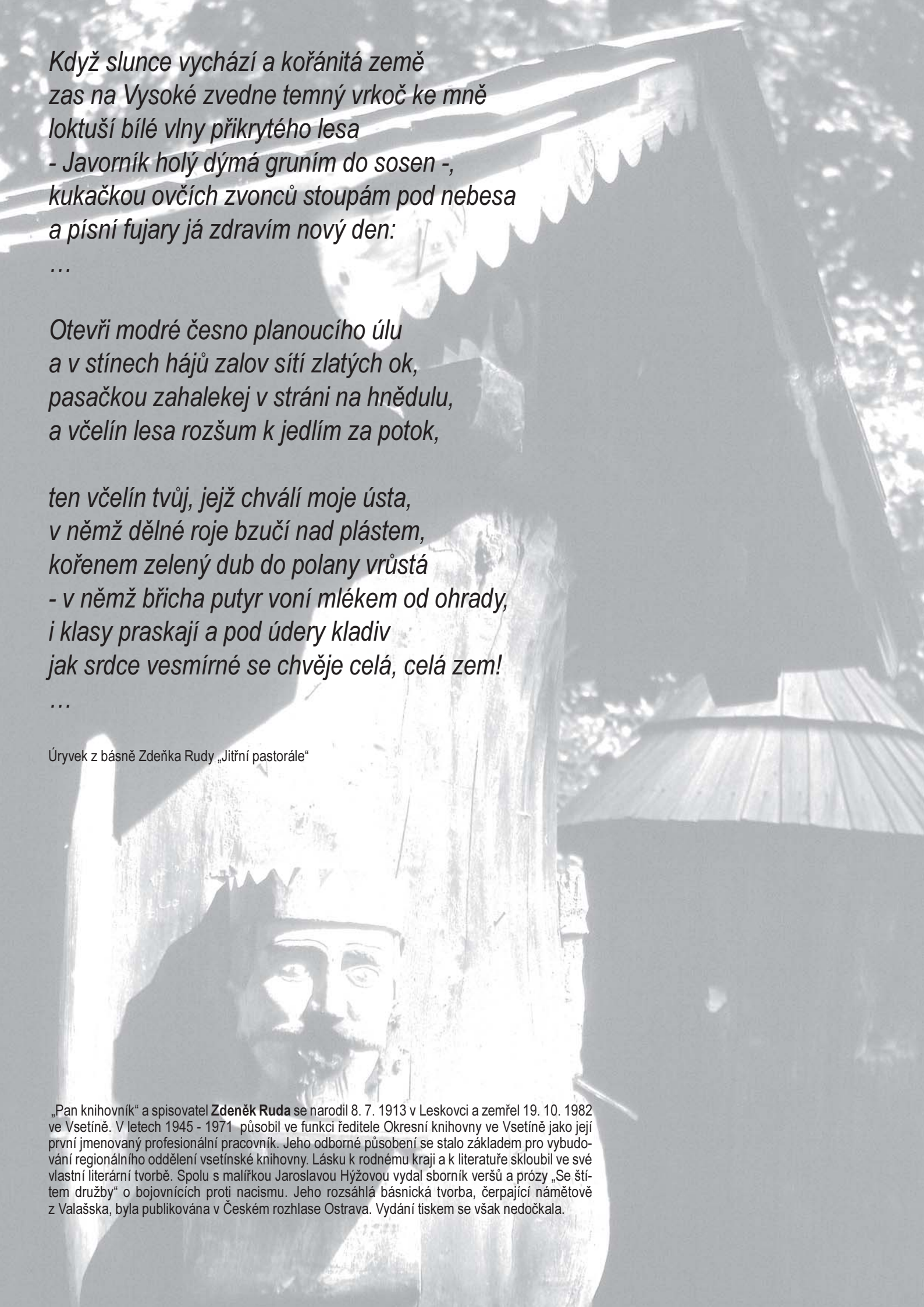

„Pan knihovník“ a spisovatel **Zdeněk Ruda** se narodil 8. 7. 1913 v Leskovci a zemřel 19. 10. 1982 ve Vsetíně. V letech 1945 - 1971 působil ve funkci ředitele Okresní knihovny ve Vsetíně jako její první jmenovaný profesionální pracovník. Jeho odborné působení se stalo základem pro vybudování regionálního oddělení vsetínské knihovny. Lásku k rodnému kraji a k literatuře skloubil ve své vlastní literární tvorbě. Spolu s malířkou Jaroslavou Hýžovou vydal sborník veršů a prózy „Se štítem družby“ o bojovnících proti nacismu. Jeho rozsáhlá básnická tvorba, čerpající námětově z Valašska, byla publikována v Českém rozhlase Ostrava. Vydání tiskem se však nedočkala.

Čím je pro mne Valašsko?

Mgr. Sylva KULIČENKOVÁ, bioložka a ekoložka, ředitelka muzea ve Valašském Meziříčí v letech 1960 -1970

Už je to 36 let, co jsem z Valašska odešla. Žila jsem zde deset překrásných let a pracovala ve zdejším muzeu. I když Valašsko samo spíš zanechává v lidech vzpomínky na krásnou krajinu, na lesy, kopce a údolí, moje vzpomínky patří lidem.

Byli to hlavně moji spolupracovníci, na které nikdy nezapomenu. Paní Lída Brázdilová, Albína Studeníková, později Alenka Podzemná, z dobrovolných pracovníků zejména pan Richard Jeřábek a profesor Jiří Demel. Ti všichni mi pomáhali a muzeu věnovali množství hodin bez nároků na odměnu. Jejich nadšení strhávalo ostatní.

Když jsem přišla do valašskomeziříčského muzea, můj předchůdce dr. Maliva zde udělal už veliký kus práce, ale ještě toho hodně zbylo. Budova krásenského zámku byla ve špatném stavu. Spodní místnosti potřebovaly vysušit elektroosmózou, bylo nutno opravit fasádu, zainventovat spousty sbírek, dát do pořádku knihovnu a museli jsme už pamatovat na vlastní prezentaci – na výstavní činnost. A právě díky výstavám začalo být muzeum čím dále, tím více navštěvované. Přispěla k tomu i přízeň televize, jmenovitě pan Mirek Vrožina, který nám dával téměř každou vernisáž a výstavu do vysílání, takže jsme měli návštěvníky ze široka daleka.

Výstav bylo mnoho. Nejvíce vzpomínám na velkou výstavu gobelínů. Velmi nám pomohl malíř Josef Hapka, který měl známosti v Praze, takže jsme dostali do Meziříčí opravdové skvosty. Dílo André Martiho „Vetřelec“, gobelín manželů Kybalových „Piková dáma“ a další a další. Nejvíce se prezentovala samozřejmě místní gobelínka svými nejlepšími exponáty. Pak to byla hned po Lipnici největší výstava kresleného humoru Jiřího Neprakty. Katalog k této výstavě se výborně prodával a pomohl nám k vydávání jiných katalogů i k dalším výstavám. K Vánocům jsme pořádali prodejní výstavy valašských výtvarníků F. Podešvy, J. Hýžové, L. Majera, K. Hofmana, J. Hapky a jiných. Vánoční stromek dokresloval atmosféru, na kterou se lidé vždy velmi těšili. Na tyto výstavy chodívali snad všichni obyvatelé Valašského Meziříčí, sami umělci kolikrát dělali průvodce!

Těšilo nás, že lidé naši práci oceňují a že veškeré naše úsilí má význam. Hodně zde chodily i školy a z projevů mladých tváří jsme cítili, že tito návštěvníci zde budou rádi chodit už napořád.

To jsou mé vzpomínky na Valašsko, které mě dodnes hřejí u srdce.

Sylva Kuličenková

Mgr. Jiří HAAS, ředitel Hvězdárny ve Vsetíně, od července 2004 ředitel Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně

Když spatřila světlo světa myšlenka Krajského úřadu ve Zlíně spojit vsetínskou hvězdárnu s muzeem, poněkud mne to vyvedlo z míry. Říkal jsem si, jak je možné tyto na první pohled zcela odlišné instituce spojit? Zpočátku jsem byl k této myšlence skeptický, ale postupně, když jsem začal o celé věci stále více přemýšlet, dospěl jsem k názoru, že toto spojení není ani nereálné, ani nezajímavé. Jednak obě zařízení nejsou od sebe příliš vzdálená a zkušenosti se vzdělávací činností hvězdárny by se mohly velice dobře využít i v muzeu. Prostory vsetínského zámku jsou vhodné nejen pro výstavní, ale i přednáškovou činnost. Kombinace výtvarného umění s tajemnými záběry vesmírných objektů by mohla být novou, zajímavou formou prezentace obou zařízení. Navíc hvězdárna díky svému technickému zázemí by mohla muzeu v mnohém pomoci.

A tak se stalo, že mne Rada Zlínského kraje jmenovala do funkce ředitele Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně. Nemohu říci, že bych se ocitl v naprosto cizím prostředí. To, že obě zařízení patřila už dříve společně pod jeden odbor kultury okresního úřadu, mi umožnilo si alespoň rámcově utvořit představu o celkové činnosti muzea. A nakonec – historie byla odjakživa mým koníčkem a malování jsem se před léty sám aktivně věnoval.

K vsetínskému zámku mám i osobní citový vztah. Když v závěru 1. světové války zámek, který tehdy vlastnili Thonetové, vyhořel, vedl můj děd Rudolf Horsák jako zednický a tesařský mistr veškeré práce spojené s opravou tohoto historického objektu. A po mnoha letech zde mám možnost sám pracovat. Jak nevyzpytatelné jsou cesty lidského osudu! Proto jsem rád, že mohu alespoň na krátký čas svého působení ve funkci ředitele pečovat o to, co kdysi můj děd uvedl znovu v život.

Mám rád vše, co je krásné, hodnotné, a co promlouvá svou minulostí k současnému člověku.

Jan KOLÁČEK, správce Muzea obce Zubří, od r. 2002 předseda Muzejní rady

Čím je pro mne Valašsko? Mým dětstvím. Ačkoliv jsem prvých třináct let života prožil v Ostravě, nejkrásnější vzpomínky té doby patří Zubří. Každé prázdniny jsem se účastnil u staříčka v ševcovské dílně s tovaryši každé lumpárny. Jako nejstarší vnuk jsem pásával dvě krávy, a to byla fůra zážitků a historek. Všichni moji strýcové, tetičky, bratranci i sestřenice – a bylo jich požehnaně – žili v Zubří. Když jsme se v roce 1942 přistěhovali do Zubří, byl to pro mne návrat domů, kde jsem pevně zakořenil.

Ve Valašském Meziříčí jsem maturoval v roce 1948 na učitelském ústavu a po pětiletém putování Ostravskem a Slovenskem (vojenská služba) jsem se vrátil zpět do Zubří. Při své další životní pouti Valašskem jsem měl možnost poznat při návštěvách téměř všech škol bývalého meziříčského okresu řadu vzácných kantorů, hlavně na školách, které dnes již neexistují. I když se tehdy již Valašsko změnilo, na paseckých školách to vonělo tradicí, minulostí.

Zcela jiné rázovité chlapy jsem poznal na stavbách, kde jsem měl být potrestán prací za své „pomýlené postoje“ v roce 1968. Byla to cenná škola života, která mě přenesla přes zklamání a stesk po práci ve škole.

Až v důchodovém věku jsem se shodou okolností dostal k muzejní činnosti, kde jsem své vzpomínky, zkušenosti i nové poznatky z historie obce či regionu začal sbírat a s dalšími spolupracovníky hledat cesty, jak s touto historií seznamovat veřejnost.

Jsem vlastně mladý muzejník, věkem však stařešina, víc ponořen do bohaté minulosti našeho kraje s nejistou nadějí, že překotné změny předešlých několika desetiletí nepoškodí zdravé kořeny, ze kterých čerpaly sílu minulé generace.

Jan Kolaček

Josef Pokorný - Hovadíček

Vsetínský švec Josef Pokorný a jeho paměti

Eva Urbachová

V závěru druhého vydání Dějin města Vsetína a okresu Vsackého z r. 1901 zařadil Matouš Václavek jako první z příloh kapitolu nazvanou „Něco z pamětí starého Vsacana“.[1]

Je to výběr z rukopisů psaných vsetínským „písmákem“, ševcem Josefem Pokorným, zachycujících současné události i zápisy vyprávění slepého stařička, týkající se věcí osobních, hospodářských, sociálních i náboženských.

Josef Pokorný, přízviskem Hovadíček, se narodil 24. listopadu 1824 ve staré vsetínské ševcovské rodině evangelíků a. v. Bydlel v domě č. 165 na dnešní Palackého ulici vedle později (1896) vystavěné Občanské záložny. Ženil se v r. 1848 v uniformě vsetínské Národní gardy. S manželkou Rosalií měl tři dcery a dva syny, z nichž starší Josef (1858) už v mladém věku odjel do Ruska, kde měl v Oděse obchod fotografickými potřebami a kam za ním otec i na několik měsíců zajížděl. Druhý syn Karel (1861) byl písařem u prvního vsetínského advokáta dr. Theodora Meyera. V osmdesátých letech Josef Pokorný ovdověl a v březnu 1905 na zánět plic zemřel.[2]

Matouši Václavkovi se dostalo do rukou „na tucet více méně objemných knížeček“, v nichž Josef Pokorný sepsal ke konci života (kolem r. 1895) své zážitky a vzpomínky. První měla název „Přírody spis kerý sem sy uminil zepsati co sem skusyl na našem Vsetínsku já J. P. č. 165 n.“ Ve Václavkově pozůstalosti tyto knížečky uloženy nejsou.[3]

Jedna z nich se však dostala do historických sbírek vsetínského muzea.[4] Je to útlý sešitek s tvrdými deskami velikosti 10,5 x 16,5 cm, na přední desce je štítek s tištěným označením „Knížka služebnická“, na neúplných číslovaných listech jsou předtištěné německo-české rubriky určené k zapsání vysvědčení sloužícím. Text těchto pamětí na osmdesáti hustě popsaných stranách je psán krasopisně tenkým perem kurentem ve valašském dialektu fonetickým pravopisem (fšecko, lafka, dyš /když/, tedy /tehdy/, sem /jsem), je nesouvislý, úryvkovitý.

Poměrně malou část z tohoto rukopisu vybral Matouš Václavek k otištění v uvedených publikacích, tam už však ve spisovné češtině s ponecháním některých charakteristických nářečních výrazů, výrazy hrubší jsou tu nahrazeny jemnějšími (např. „tři manželky zedrál“ přepsáno na „pochoval“), vytečkovány nebo vynechány.

Takto je z textu v knížečce publikováno velmi zajímavé vyprávění o každoročním putování stáda ovcí – „fálky škopů“ z Debrecína přes Vsetín do Olomouce na prodej, organizovaném vsetínskými řezníky, kteří přitom přinesli na Vsetín do té doby neznámé slavení Silvestra, nebo stať o vsetínských muzikantech.[5]

Neotištěny zůstaly např. popisy her chlapců a děvčat (v rukopise s. 42 - 48, 54 – 59), humorná historka o prvním vsetínském lékaři Pémovi (Böhmovi), jak ukryl pronásledovaného šverce (pašeráka tabáku) v posteli (s. 37 – 39), zápis o deštivém roce 1896, kdy shnilo všechno obilí i brambory, a o počasí vůbec (s. 23 – 31). Pokorný se zmiňuje také o tom, že zpíval písničky mladému Václavkovi (dr. Alfred Václavek), který je dovedl zapsat do not (s. 34).[6] Občas jsou citovány básničky i texty písní (asi vlastní), např. o trnkách a jejich zpracování (s. 25 – 26). Jsou tu i zmínky o Pokorného zážitcích z Ruska, kam jej syn zval k trvalému pobytu, na tuto nabídku reaguje příslovím „Gde sa člověk zrodí, tam sa nejlepší hodí“ (s. 86). Až na nepatrný údaj o výrobě dřevěných podpatků k ženským střevícům tu nikde nepíše o tom, jak provozoval ševcovské řemeslo, na což jinde v knížečkách rád vzpomíná, zvláště na to, jak dovedl vyhovět přání zákaznic i z okolních obcí.[7]

Matouš Václavek charakterizuje Josefa Pokorného jako čilého pětasedmdesátníka, živě se zajímajícího o přírodu, pěstování stromů, obdělávání polí, současné dění, hmotně zabezpečeného, neortodoxního evangelíka, s radostí psícího své paměti.[8] Je pozoruhodné, že v tak pokročilém věku dovedl psát drobným krasopisným kurentem.

Josef Pokorný byl jednou ze svérázných postav „starých Vsacanů“ z konce 19. století.

Možná se ještě i některá další „knížečka“ na Vsetíně najde.

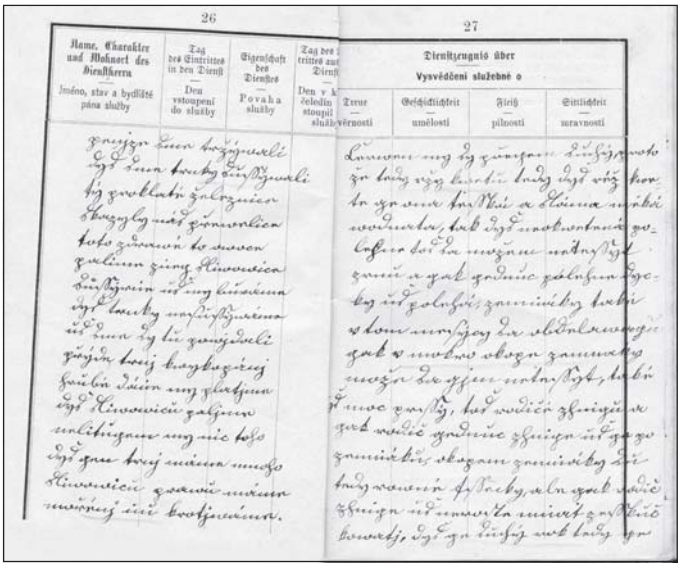

Ukázka z rukopisu Josefa Pokorného

POZNÁMKY

1 Tyto paměti byly už dříve s týmž titulem otištěny v Časopise vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci /dále ČVMSO/ , roč. 17, 1900, mezi Obrázky folkloristickými z mor. Valaška XIV, s. 18-28, 115-120, a ještě dříve v novinách Radhošť 1896-1897, vydávaných ve Valašském Meziříčí

2 Stát. okr. archiv Vsetín: Sčítací operáty Vsetín z let 1857 -1900

3 Stát. okr. archiv Vsetín: pozůstalost Mat. Václavka, i. č. 83

4 Jako sběr byla zapsána do sbírek muzea v r. 1983, i. č. HL 741

5 Dějiny města Vsetína, Vsetín 1901, s. 362 - 364 a 357 - 358

6 Čtyři z těchto zápisů not i textu jsou v pozůstalosti Mat. Václavka, i .č. 120. Tam jsou i Pokorného veršovánky rodinné (synovi Karlovi k svatbě aj.) i na téma obecné (Poslanci, Četníci, Hasiči aj.)

7 ČVMSO 17, 1900, s. 19, Dějiny města Vsetína s. 352

Povídá sa u nás

chladný máj
v stodolách raj
a ovoca mnoho býva,
dyš do květu nepršívá,
v květnu dyš sme květ viděli,
ovocu sme sa těšili,
dyš ovoca mnoho máme,
podzim veselý míváme,
v poli trní mnoho máme,
k vartě koliby staváme,
mladá chasa sa těšívá,
že si v kolibách zaspívá,
Bosňa tá nás tu skazila,
dyš své trnky sem posílá,
peníze sme tržívali,
dyš sme trnky sušívali,
tý proklaté železnice
skazily nás převelice,
toto zdravé to ovoce
pálíme z něj slivovice,
sušírně uš my búráme,
dyš trnky nesušíváme,
uš sme si tu povídali,
příde trní k vykopání,
hrubé dáně my platíme,
dyš slivovicu pálíme,
nelitujem my nic toho,
dyš jen trní máme mnoho,
slivovicu pravú máme,
moření ňú krotíváme.

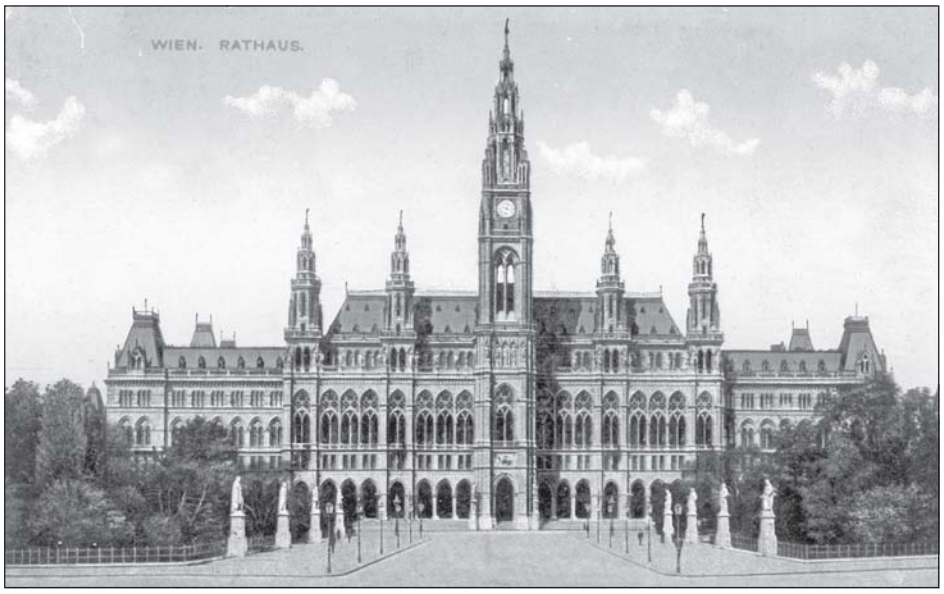

Vídeňská radnice na historické pohlednici

Babylon na Dunaji

Vídeň na počátku 20. století v zápiscích Ondřeje Oblůka

Daniel Drápala

Vídeň - hlavní město rakousko-uherské monarchie nebyla na přelomu 19. a 20. století jen městem valčíků a promenád. Život v dynamicky se rozvíjející metropoli věrně odrážel obraz složitých národnostních poměrů soustátí pod nadvládou Habsburků. Denně sem z různých stran přijížděli příslušníci všech národů podunajské monarchie, aby zde nalezli obživu, navštívili příbuzné, případně aby na některé ze zdejších škol získali náležité vzdělání.

Mezi početnými příchozími byli i obyvatelé chudého Valašska. Muži zde získali práci v řemeslných dílnách a továrnách, dívky a ženy sloužily jako posluhovačky a hospodyně. Zcela svébytnou skupinu představovala inteligence, která nacházela uplatnění především na postech úředníků, novinářů, ale také politiků a pedagogů. Město na Dunaji bývalo i místem, kam odcházeli za získáním řemeslných dovedností teprve dospívající chlapci. Pobyt na učení u vídeňského mistra byl příslibem nejen předání cenných zkušeností, seznámení se s novými materiály a postupy a módními trendy, ale zároveň také poskytoval praxi v německém jazyce - a tedy i potencionální možnost pozdějšího uplatnění v rozvíjejících se podnicích ve Vídni samotné a jejím okolí.

Jedním z mnoha, kteří se na počátku svého života vydali s podobnými cíli do rakouské metropole, byl i Rožnovan Ondřej Oblůk. Náležel mezi desítky a stovky mladíků, kteří prožili ve vídeňském učení několik let. Na rozdíl od ostatních však vzpomínky na dětství a mládí strávené ve Vídni pečlivě na sklonku svého života zaznamenal.

Ondřej Oblůk se narodil v roce 1893 v chalupnické rodině na Dolní Bečvě. Počátkem nového století se rodina přestěhovala na příhodnější usedlost na rožnovských Horních Pasekách. Pocházel ze sedmi dětí a stejně jako u staršího bratra Čeňka, který byl v učení u obuvnického mistra, se mu jeho rodiče snažili zajistit záruku obstojné obživy. *„Jejich touhou bylo, aby se vyučil krejčím neb obuvníkem, neboť v tomto řemeslu viděli lehčí a jistější živobytí, namlouvajíce sobě i mně, že budu sedět v teple pod střechou a práci i peníze mi budou lidé nosit sami do domu, … “*

V době, kdy Ondřej Oblůk navštěvoval hornopaseckou školu, stěží mohl tušit, kam všude jej osud během následujících let zavede. *„Dovídal jsem se sice z knih … že mimo našich valašských hor, strání a lesů je ještě další prostor, ve kterém žije lid tím samým životem jako u nás, ale nemohu říci, že by byl projevil touhu nebo přání tyto kraje a lidi blíže poznati. Pro mne končil svět na náměstí v Rožnově a dále jsem se až do čtrnácti let mojího života nedostal.“*

Život východomoravského městečka byl po staletí podmíněn úzkými příbuzenskými a profesními vazbami, které vytvářely spletitou síť zajišťující pomoc v případě nouze, poskytující radu či skýtající konexe ve chvíli, kdy se např. rozhodovalo o budoucnosti některého z dětí. *„… každou neděli po kostele se na Rožnovském rynku setkávali příbuzní a známí, aby si navzájem promluvili o svých životních starostích, a tak se dostala na pořad i otázka, kde a jak najít dobrého a hodného mistra, který by vzal ogara do učení. Jeden příbuzný z maminčiny strany měl bratra ve Vídni, který byl truhlářským mistrem a právě v té době mu psal, že by potřeboval učně a jestli by mu mohl nějakého najít a doporučit.“* Shodou náhod bylo tedy Ondřeji Oblůkovi souzeno, aby „svého mistra“ našel až v daleké Vídni.

Zatímco v předchozích desetiletích a staletích putovaly produkty a výrobky z Valašska (plátno, *smažené trnky*, křížaly, sýry a tavené máslo) prostřednictvím zdlouhavé cesty těžkým formanským povozem, na prahu moderní doby zdejší obyvatelé využívali k cestě do metropole již modernější dopravní prostředky. *„Nebylo mi ještě ani čtrnáct let, když jsem na podzim v r. 1907 nasedl ponejprv do rožnovského vláč-*

Ondřej Oblůk v roce 1910 během svého učení ve Vídni.

ku, který mne a doprovázejícího příbuzného (bratra truhlářského mistra, kde jsem měl svoji učňovskou dráhu nastoupit) měl dopravit do Valašského Meziříčí a pak dále do cizích, mně neznámých krajů. … Na cestu jsem obdržel od rodičů požehnání, jakož i připomínku, aby tam ve světě nezapomněl na pána Boha, svůj rodný kraj i rodinu. … Po správnosti jsem měl ještě skoro tři měsíce chodit do školy, avšak na přímluvu rodičů mi bylo povoleno ukončit školu předčasně s podmínkou, že propouštěcí vysvědčení bude vystaveno až po dovršení čtrnáctého roku. … Při mé první cestě do neznáma jsem s lítostí pozoroval, jak se pomalu ztrácejí z obzoru naše krásné hory, … i památný Radhošť, jak jsme míjeli poutní místo Hostýn a přijížděli do moravských rovin … a teprve když jsem vystoupil na vídeňském severním nádraží z vlaku a octl se ve víru tak velkého množství lidí, ulic a domů, v té směsici cizích jazyků, jimž jsem nerozuměl, cítil jsem se zaskočen a opuštěn. … můj nastávající mistr, který nám přijel na nádraží naproti vlastním povozem, nás laskavě uvítal a všelijak se snažil rozptýlit ty dojmy a obavy, které pravděpodobno viděl na mojí tváři i v mých očích. Dlouho trvala naše jízda vídeňskými okresy a ulicemi, než jsme dorazili na místo do desátého vídeňského okresu, zvaného »Favoriten«, kde na Gnolenstrasse 106 měl můj mistr byt a v prostorné sklepní místnosti truhlářskou dílnu.“

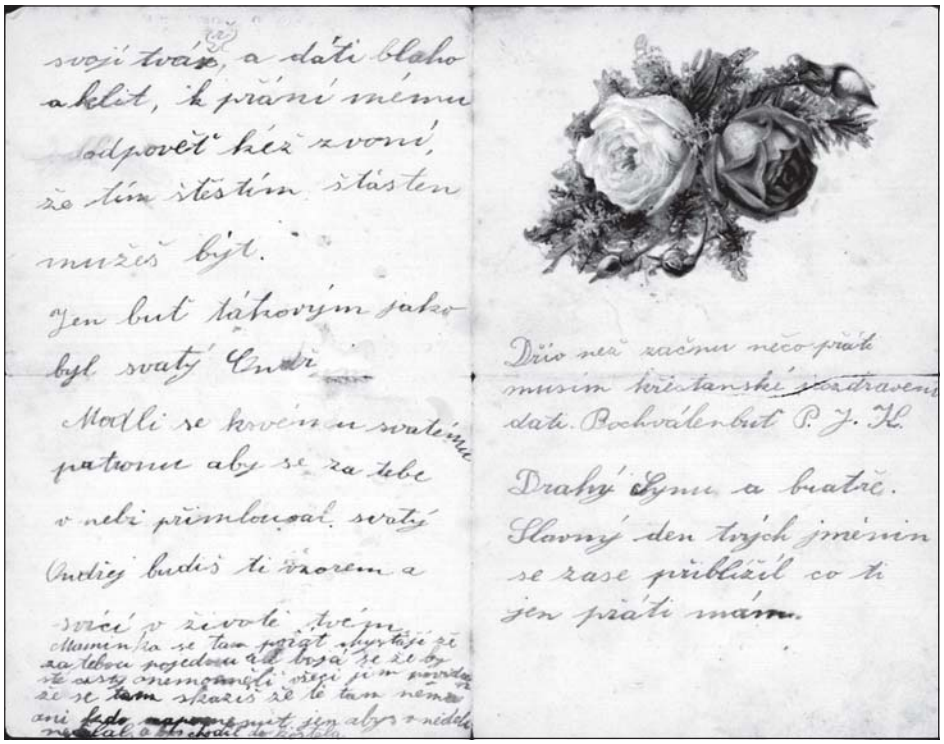

Přání k svátku zaslané Ondřeji Oblůkovi do Vídně matkou a sestrou Viktorkou.

Vídeň prožívala v druhé polovině 19. století velký populační i stavební rozmach. Po dvou vlnách připojení předměstských obcí v letech 1890 a 1905 se rozkládala na 187,57 km² a v polovině první dekády 20. století obývalo Vídeň na 1 900 000 lidí. Velikost i politický, hospodářský a kulturní význam ji řadil mezi přední evropská velkoměsta. V okolí historického centra vyrůstaly velkolepě pojaté ulice s budovami Říšské rady, dvojice muzeí, univerzity, burzy a řadou dalších monumentálních staveb. Ve srovnání s východomoravským maloměstem musela Ondřeji Oblůkovi připadat dunajská metropole jako velké mraveniště, pulsující nezvykle čilým životem.

„Když jsem tam roku 1907 přijel, to ještě pouliční doprava byla obstarávána koňským spřežením, vozy pouliční dráhy běhaly sice na kolejnicích, ale pohon obstarávaly koně. Vzhledem k tomu, že ulice byly vydlážděny kameny (t. zv. kočičími hlavami) musely být koně častěji vyměňovány, jelikož měly nohy zničeny. Jinak se po ulicích prohánějí kočáry všeho druhu, taženy buď párem nebo též i jedním koněm t. zv. fiakry. Sám císař i jeho doprovod, pokud se v ulicích města objevoval, projížděl výhradně jen v kočáru taženém dvěma páry vraníků, na které byla hezká podívaná. Pouliční osvětlení byla plynová a magistrát města zaměstnával celou armádu zřízenců, kteří pouliční lampy čistili, rozžíhali a shášeli. Elektrické osvětlení mělo však již v té době hodně činžovních domů, jinak se svítilo petrolejem." Zajistit dostačující osvětlení všech vídeňských ulic a zákoutí nebylo nijak snadné. Na celém území sídelního města se denně muselo po ránu zhášet a večer opět rozžíhat více než 52.000 plynových hořáků pouličního osvětlení. Ondřej Oblůk ovšem zažil i modernější elektrické osvětlení, které bylo zpočátku instalováno jen v prvním okrese (tj. v bezprostředním centru) a na hlavních třídách.

Vídeň nijak nezaostávala ani v jiných vymoženostech moderní doby. Již nedlouho po prvních veřejných produkcích se o promítání filmových snímků pokoušeli i vídeňští nadšenci. Zpočátku sice nemohli konkurovat zdejším divadlům, operetám a nočním podnikům se zábavným programem, ale obliba filmu začala postupně narůstat. *„Byly také teprve pořizovány místnosti na promítání němých filmů za doprovodu hlasatele a hudby, kterou obstarával klavírista za doprovodu houslí. Já jsem poprvé takový film spatřil asi v r. 1911. Filmy byly vesměs americké a byly to záběry s války severu proti jihu nebo boje mezi bělochy a černochy."*

Metropole na Dunaji připomínala v době panování Františka Josefa I. obrovský kotel, v němž se setkávaly a mísily různé kulturní a jazykové vlivy. Především příchozí neněmecké obyvatelstvo muselo dříve nebo později řešit problém s vlastní identifikací. *„ … v domácnosti mistrově jsem byl srdečně přijat. Manželka pana mistra byla rozená Češka a česky rozuměly a dosti dobře mluvily i tři jejich děti, … doma s rodiči, jakož i mezi sebou mluvily jen německy. Na chlapcovi, který byl asi tři roky mladší ode mne a navštěvoval německé Gymnásium, jsem brzy zpozoroval, že velice nerad mluví česky a po nějaké době jsem měl příležitost poznat, že pohrdá každým, kdo není Němcem a je na nejlepší cestě vše slovanské nenávidět. Od něj se mi dostalo častokráte nadávky »český pes«. … Nebylo ve Vídni žádnou zvláštností, že se děti styděly za jména svých rodičů a tak se stalo, že se z Navrátila stal Neferthyl a z Žáka se stal Czak, jak jsem toho byl sám svědkem, neb můj mistr měl na venkovním označení své živnosti jméno ještě v původním znění - Johan Žák, kdežto jeho syn studující podepisoval se už jako Franz Czak. Ve Vídni byl také již po mnoho let usazen tatínkův bratr, tj. můj strýček, kterého jsem však osobně neznal a pokud jsem se od rodičů doslechl, jako poštovní úředník se tam oženil, za manželku si vzal rozenou Němku a na svůj rodný kraj i mateřský jazyk dočista zapoměl."* Proces postupného splynutí s německým jazykovým prostředím, který nastával u mnohých příchozích do Vídně, byl znatelnější především u úřednické vrstvy. Odráží se to také ve statistických výkazech obyvatel, kteří označili za *obcovací jazyk* češtinu. 102.974 osob, uváděných pro rok 1906, představuje jen 5 % veškerého obyvatelstva, přitom skutečný počet Čechů byl větší. Nejvíce česky mluvících obyvatel (přes dvacet tři tisíce) se soustřeďovalo v desátém obvodu, kde bydlel u svého mistra i Ondřej Oblůk. K zachování českého jazyka a národního povědomí po léta napomáhaly české školy různých typů. Mnohé z nich (jako např. škola spolku Komenský) poskytovaly na svou dobu slušné sociální zázemí (příspěvky na stravu, zajištění mimoškolních aktivit). Snad právě proto byly české školy terčem několika útoků. *„Desátý okres … si studující středních a vysokých škol města Vídně vybrala za cíl svých útoků a demonstrací… Hlavní útoky směřovaly proti české škole, kterou tito buršáci chtěli srovnat ze zemí, a proto do této školy a do okolních domů i ulic mohli Češi soustředit veškerou svou obranu. Naštěstí se demonstranti nikdy vůbec nedostali, neb magistrát města si byl vědom nebezpečí, kterému by mohlo za stávajících okolností dojít, nechalo městskou policií uzavřít všechny ulice ke škole směřující a tak možným srážkám zabránit. Tyto demonstrace se opakovaly několikráte, ale vždy se stejným výsledkem. Za hulákání proti českých hesel a urážek, vždy s nepořízenou odtáhli do svých okresů."*

Ondřej Oblůk zavítal do Vídně proto, aby si prostřednictvím zde získané řemeslné průpravy zajistil svou vlastní profesní budoucnost. *„Do své úlohy stolařského učně jsem se vžil dosti brzy, ne však do řemesla samého. Mistr zaměstnával čtyři tovaryše české národnosti, z nichž nejmladší byl po vyučení a na jehož místo jsem já nastoupil. … Tovaryši byli slušní lidé a všichni se mnou dobře zacházeli, tak že jsem nebyl vystaven nadávkám a týrání, jak to v té době u většiny mistrů bylo zvykem. Dostával jsem dostatek jídla a jídlo bylo dobré, neb mistrová byla, až do doby než se provdala, kuchařkou v šlechtickém domě. … Na svoje roky jsem byl příliš malý a tak jsem vedle hoblovacího stolu musel mít pod nohama zvláštní zařízení, aby na něj dosáhl. I ostatní práce s tímto řemeslem spojená byla pro mne namáhavá, neb nebylo v dílně žádných strojů a veškeré práce se vykonávaly ručně. Naštěstí jak mistr tak tovaryši znali moje potíže a nedostatky a přidělovali mi práce na které jsem stačil. V dílně se často pracovalo přes čas a někdy i dlouho do noci, zvláště když některé kusy nábytku bylo nutno dodat do stanovené lhůty. Tovaryši pracovali v úkolu, a tak se sami snažili, aby pokud bylo dostatek práce pokud možno co nejvíce vydělali. … V naší dílně se zhotovovala převážná část nábytku, který byl dodáván čalouníkům k dalšímu zpracování, hlavně dyvany, otomany, patentní křesla (rozkládací) a jiné. Dřevěné součásti tohoto nábytku, pokud nebyly určené k potažení látkami, byly vesměs dýhované různými cizokrajnými dýhami zdo-*

bené různými ornamenty a často i vykládané perletí a nakonec leštěné. Některé kusy nábytku byly zdobené uměleckou prací řezbářskou, … měl jsem příležitost během tří let učňovského poměru si osvojit mnoho krásných věcí, kdyby ovšem byl měl o toto řemeslo zájem a vlohy.“

Pro dospívajícího chlapce z městečka na východní Moravě musely být první dny a týdny strávené v neznámém prostředí plném cizích lidí značně krušné. *„…za pozdních večerů* [jsem] *zůstával v dílně sám, jelikož jsem musel po odchodu mistra a tovaryšů uvést celou dílnu do pořádku, odstranit dřevěné odřezky a hoblovačky, doplnit a očistit petrolejové lampy a mnoho jiné práce, aby bylo vše příští den v pořádku. V těchto hodinách osamocení ve sklepní dílně mne nejvíce přepadaly tesknoty a dosti často jsem pro slzy neviděl na práci, kterou jsem vykonával. … Postupně sem se počal také seznamovat s nejbližším okolím, neb sem chodil tovaryšům a mistrovi pro tabák, pro svačinky, a občas jsem chodil nakupovat i nějaké maličkosti pro kuchyň paní mistrové. První měsíce jsem měl značné potíže, neb jsem neuměl ani nerozuměl slova německy. Dorozumíval sem se všelijak, ale v desátém vídeňském okrese žilo desetitisíce obyvatel slovanského původu, tak že obchodníci, třebaže byli rození Němci, neustálým stykem se slovanským obyvatelstvem, rozuměli natolik, že se s takovým zákazníkem jako jsem byl já vždycky domluvili. …Dosti dlouho mi také trvalo než jsem se naučil v ulicích orientovat. Zpočátku stačilo zajít za roh, vstoupit do obchodu, vyjit zpět do ulic a už jsem byl vedle. …Tím ale, že jsem nakupoval i ve vzdálenějších obchodech, obeznamoval jsem se postupně s celým okolím a netrvalo ani rok a byl jsem ve svém okrese jako doma. Vzdálenější okresy města Vídně jsem postupem času také seznal, neb mistr mne brával s sebou když odváděl hotové dílo a tu jsem měl zase oproti ostatním stolařským učedníkům velkou výhodu, neb zatím co většina učedníků tahala ruční platonáčky celé hodiny vídeňskými ulicemi, já jsem se vozil, neb jak jsem dříve podotkl, mistr vlastnil jednoho koníka, kterého jsem krmil a ošetřoval, což mi nedělalo žádné potíže, jelikož jsem měl koně rád …“*

Vídeň nabízela pro čas volna, který zbýval po splnění všech povinností, nejedno lákadlo, jejichž prostřednictvím se dal poznávat život a realita města na Dunaji také z jiného úhlu. *„Druhým rokem jsem již dostával od mistra korunu týdně kapesného, takže jsem se cítil bohatým a mohl jsem o nedělích podniknout výpravy za poznáním i zábavou. Občas, když jsem s mistrem objížděl s hotovým nábytkem naše zákazníky, … některý pamatoval i na učedníka, a tak byla vždy nějaká šestka, mnohdy i koruna kapesného navíc. Za korunu se dalo hodně v té době pořídit a stačí, když uvedu jen příklad, že za pěťák jsem dostal u cukráře půl metru jablkového závinu neb u řezníka velký kornout dobrých škvarků neb jiné uzeniny. Pěťák jsem dostával od mistrové někdy na večeři, když nebyla večeře doma. … Neděle a svátky jsem měl volnou vycházku, večer jsem ovšem musel být ve stanovenou hodinu vždy doma. Za letních teplých nocí jsem u otevřeného kuchyňského okna snil o svojich drahých doma, vzpomínal na Rožnov a jeho zalesněné kopce a stráně. … Teprve v posledním roce před světovou válkou jsem se seznámil s jedním krejčovským a jedním stolařským tovaryšem, oba byli se mnou stejně staří a pocházeli ze Sušice na Šumavě. Dobře jsme si navzájem rozuměli, hlavně jsme byli zajedno v národnostních otázkách. Bydleli jsme však každý v jiném okrese, a tak jsme se sešli jen občas, obyčejně v neděli. Po odpracování svých devíti hodin během šestidenního pracovního týdne, měl jsem veškerý volný čas jen pro sebe a přiznám se, že jsem toho času dobře využil. Za tu dobu jsem se obeznámil se všemi pamětihodnými místy sídelního města a v letních měsících i s jeho širším okolím. Mnoho letních neděl neb svátků jsem strávil v zoologické zahradě v Schönbrunu, v zábavním parku v Práteru a jinde, v zimě jsem navštěvoval přírodovědecké a historicko-umělecké muzeum, ….“*

Početná česká komunita vyvíjela od poloviny 19. století aktivity především na poli kulturně-vzdělávacím. Hlavním hýbatelem většiny dění se stávaly spolky - školské, čtenářské, tělocvičné a řada dalších. *„…český školy … byly udržovány spolkem Komenského, byla tam tělovýchovná jednota »Sokol«, která měla svou místnost i tělocvičnu ve škole, byly tam spolky »České besedy«, které měly své místnosti v hostincích, kde se hrávalo ochotnické české divadlo a půjčovaly se české knihy, které poskytovaly zdarma knihovny z Čech, Moravy a Slovenska, případně jednotlivci, kteří byli členy spolku Komenského.“*

Odloučením od rodiny trpěl během svého vídeňského pobytu nejen truhlářský učedník Ondřej, ale i jeho blízcí doma. Zvláště maminka Veronika se obávala o jeho výchovu, jak nám to dosvědčuje blahopřání k svátku, zaslané sestrou Viktorkou:. *„Maminka se tam pořád chystají, že za tebou pojedou ale bojá se, že by s té cesty onemocněli. Všeci jim povídají, že se tam skazíš, že tě tam nemá ani kdo napomenout…“* Maminka nakonec přece jen překonala veškeré obavy a vydala se do Vídně za synem. *„Bylo to již třetím rokem mojího učebního poměru, když tam za mnou přijela jednak, aby se přesvědčila, v jakém prostředí žiji a jednak také chtěla při té příležitosti navštívit svého svakra … Maminka nebyla městem moc nadšena a prohlásila, že by v takovém babylonu za žádných okolností nechtěla žít. Stále se jen křižovala a každou chvíli měla na jazyku valašské rčení: »Pan Bůh s námi a zlé pryč.« Ještě méně byla však nadšena poměry v rodině mého strýce, když jsme tam zašli na návštěvu. Se žádným, ba ani se svojim svakrem svým rodným jazykem nedomluvila, a tak jsme se rychle rozloučili, aby jsme byli co nejspíše za dveřmi a byli zbaveni bázně která maminku i mne tam přepadla. … Po několikadenním pobytu ve Vídni se vrátila maminka zpět domů a viděl jsem jak si spokojeně oddychla, když na Severním vídeňském nádraží usedla do vlaku …. Jediným světlým bodem, kterým za návštěvy sídelního města poznala, byla chvíle strávená při mši svaté v kostele v desátém okrese, kde každou neděli o páté hodině odpoledne byla mše pro věřící slovanské národnosti s českým kázáním a českou pobožnou písní. … Kostel býval vždy naplněn lidmi, kteří se sice navzájem neznali, a přece si byli v této chvíli blízcí, neb je sbližovala mluva rodného jazyka.“*

Tříletá výuční doba skončila Ondřeji Oblůkovi v roce 1910, *„kdy jsem byl cechem mistrů řemesla stolařského pasován na tovaryše a byl mi vydán patřičný výuční list. Musím se přiznat, že jsem v tu chvíli neměl z mojí nové hodnosti žádnou velkou radost, neb jsem si teprve tehdy uvědomil, že nadešla chvíle, kdy ponejprv ve svém životě se musím sám o sebe starat. Doposud se starali rodiče, hospodář, mistr a já jsem si žil úplně bezstarosti. … Mistr sice mi naznačil, že pokud budu chtít, že můžu i jako tovaryš u něj zůstat pracovat, ale já jsem si o tom nedělal zbytečných ilusí o mojich schopnostech ve svém oboru …. Viděl jsem také, že mistr bude si chtít obstarat znovu nějakého učně, a proto jsem si musel obstarat i byt, aby se v mistrově domácnosti uvolnilo. V tomto ohledu mi velmi ochotně vyšel vstříc jeden z tovaryšů, starší ženatý člověk a nabídl mi byt i stravu v jeho domácnosti. Když jsem byl takto*

Ondřej Oblůk jako dělník v továrně Mezinárodní společnosti lůžkových a salónních vozů v Inzersdorfu.

zbaven starostí o to nejdůležitější, přijal jsem místo tovaryše v uměleckém stolařství ve třetím vídeňském okrese a s dosavadním místem jsem se definitivně rozloučil." Po krátké době přesto Ondřej Oblůk tuto dílnu opustil a nechal se zaměstnat u mezinárodní společnosti lůžkových a salónních vozů v Inzersdorfu. Kupodivu i zde se pohyboval v národnostně příznivém prostředí, neboť na 952 německy mluvících obyvatel připadlo na počátku 20. století 1958 Čechů!

„Hned v příští pondělí jsem nastoupil na nové pracoviště, kde jsem hned v bráně musel podepsat přihlášku, že vstupuju do sociálně demokratické strany Rakouska. V podniku se stavěly a opravovaly vozy této mezinárodní společnosti, které byly připojovány ke všem rychlíkovým a expresním soupravám na evropském kontinentě. V podniku bylo zaměstnáno několik set dělníků, byly tam zastoupena skoro všechny řemesla a mzda byla hodinová, stanovena pro každý obor nejnižším počátečním platem. Já jsem obdržel počáteční plat 56 haléřů za hodinu a zvýšení platu bylo po jisté době automatické, za předpokladu, že dělník pracuje k úplné spokojenosti zaměstnavatele o což se starali k tomu účelu ustanovení mistři. Organisace sociálnědemokratické strany zasahovala na všech místech, kde byly zájmy dělníků projednávány."

Přestože Vídeň na počátku 20. století byla na první pohled noblesní metropolí, ani jí se nevyhnul průmyslový rozvoj - a s ním pochopitelně spjaté problémy životních podmínek a sociálního zabezpečení stále početnějšího dělnictva. Jejich zájmů se ujala sociálně demokratická strana vedená MUDr. Viktorem Adlerem. *„…demonstrovalo se proti drahotě, proti lichvářství s nájemnými v činžovních domech, proti válečným štváčům a jiným věcem, které na pracující třídu stejně jako dnes doléhaly. Byl jsem účastníkem po dvakráte takových demonstrací, které se soustředily na vnitřní město, kde se nacházely vládní budovy a říšský sněm, ale pokaždé jsem byl šťasten, že jsem z toho se zdravou kůží vyvázl, neb když došlo na zapalování pouličních dopravních prostředků a ničení vládních budov a ohrožování na životech, tu pokaždé vojsko pěší i jízdní bezohledně zakročovalo a demonstrující krvavě rozehnalo. … Já jsem se demonstrací súčastnil jednak ze solidarity jako organisovaný člen strany, jednak ze zvědavosti, jelikož jinak se mne ty nedostatky přímo nedotýkaly. Universální lék na všechno se dostavil teprve za rok na to, po výstřelech, které padly v Sarajevě. Na svatou Annu roku 1914 byla vyhlášena všeobecná mobilisace branných sil Rakousko Uherské armády a ulicemi sídelního města táhly opět davy demonstrantů, provolávajíce pravý opak toho, zač demonstrovaly před několika málo měsíci, t. j. velebící armádu i její vůdce … Však také již v srpnu po vypuknutí války jsme byli my, mladí lidé předvoláni před odvodní cizineckou komisi ve Vídni, ve většině případu odvedeni a za několik dní jsem se i já loučil ze všemi a vším, co mě k tomuto městu po několik let poutalo, a s malým, černým, dřevěným kufříkem jsem se vracel na Moravu, aby u třetího pěšího pluku v Kroměříži nastoupil vojenskou službu."*[1]

První světovou válku strávil Ondřej Oblůk nejprve na srbské, posléze na italské frontě. Po návratu domů působil jako finanční strážník na severu Moravy a ve Slezsku. Zkušenosti z předválečné Vídně i zážitky z války jistě přispěly k tomu, že si v dalších letech života vytvořil velmi úzký vztah k rodnému kraji i své rodině. Při četbě jeho vzpomínek je tento akcent dosti znatelný. Po celý zbytek života byl horlivým a upřímným zastáncem československé samostatnosti a prezidenta T. G. Masaryka. Po protektorátní přestávce nastoupil v roce 1945 opět k Finanční stráži, společenské změny v roce 1948 však vedly k jeho předčasnému penzionování. Usadil se tedy natrvalo v Rožnově pod Radhoštěm, kde v roce 1970 zemřel.

Vzpomínky na učňovská a tovaryšská léta začal Ondřej Oblůk sepisovat až na sklonku svého života. I přes odstup pěti desetiletí obsahují zajímavé postřehy a události, dokumentující běžný život sídelního města rakousko-uherské monarchie. Ačkoliv jsou Oblůkovy zápisky jen jedněmi z mnohých, dnes je již stěží můžeme přehlížet jen jako drobnou rodinnou památku. Naopak nám mohou napomoci při vytváření jedinečných mikrosond, jejichž prostřednictvím jsme schopni poznat životní realitu české řemeslnické vrstvy ve Vídni před první světovou válkou. Hodnota těchto svědectví stoupá zvláště v kontextu se stále častěji uplatňovanými metodami historické antropologie, která inklinuje k využití podobných autentických výpovědí. Oprávněně jim možná můžeme vytknout, že v nich chybějí přesná data a čísla, podrobné popisy politických událostí, přinášejí však neocenitelná svědectví o životě, strastech a problémech tehdejších obyvatel. Takto pojatá antropologizovaná historie nám totiž otevírá neotřelý pohled na historickou realitu každodenního života ukrytou doposud mimo zorná pole odborného bádání.

Památka na dobu učení ve Vídni
Foto K. Matocha, VMP v Rožnově pod Radhoštěm

PRAMENY A LITERATURA

Vzpomínky Ondřeje Oblůka na dětství na Dolní Bečvě, učňovská a tovaryšská léta ve Vídni a nástup do bojů první světové války, rukopis 43 s., ve vlastnictví vnučky Blanky Valtrové, kopie archív Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm

kolektiv: *Dějiny Rakouska.* Praha 2002

Ottův slovník naučný. XXVI. Praha 1907

POSPÍŠILOVÁ, J. a kol.: *Česká menšina v Rakousku - do roku 1945.* In: Češi v cizině 9, Praha 1996, s. 105-113

ŠŤOVÍČEK, I. a kol.: *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti.* Praha 2002

POZNÁMKA

1 Při transkripci byly některé chyby, dialektismy, zkomolená slova atd. z důvodů zachování autentičnosti ponechány v nezměněné podobě, jak je v rukopise zapsal sám autor.

Z výstavy Velká válka 1914-1918 Foto M. Janiš

Valaši ve Velké válce

René Šobora

Výstřely devatenáctiletého srbského studenta Gavrilo Principa, které zazněly dne 28. června 1914 v Sarajevu, nenechaly v Evropě snad nikoho na pochybách, že je na obzoru válka. Lidé byli zprávou o smrti následníka trůnu arcivévody d´Este a jeho manželky ohromeni a každý s napětím očekával, jak rakouská monarchie na tuto událost zareaguje. Pádná odpověď na sebe nenechala dlouho čekat. Srbskému království bylo předáno ultimátum a aniž by Rakousko - Uhersko čekalo na odpověď, zahájilo přípravy k ozbrojené intervenci. Dne 26. července 1914 byla na území monarchie vyhlášena částečná mobilizace pro vybrané specialisty a důstojníky v záloze a 28. července pak panovník František Josef I. vydal známé provolání „Mým národům", ve kterém oznámil vyhlášení války Srbsku. Ve dnech 31. července až 2. srpna 1914 proběhla všeobecná mobilizace pro mužstvo tzv. I.výzvy a současně s těmito záložníky rukovali také odvedenci z jarního odvodu 1914.

V první světové válce bojovalo okolo 1 200 000 mužů z Čech a Moravy. Po Rakušanech a Ma-

ďarech tak Češi tvořili v císařské armádě třetí největší národnostní skupinu. Kolik vojáků z okresu Vsetín se Velké války zúčastnilo se nedá dnes již zcela přesně zjistit. Jednalo se však pravděpodobně o 15–20 000 mužů. Domů se jich z války nevrátilo více jak 2 500...

Odvedenci z Valašska sloužili nejčastěji u dvou kroměřížských pluků: 3. pěšího pluku „Arcivévody Karla" (založen roku 1715) a 25. zeměbraneckého pěšího pluku (založen v roce 1900). Sloužili zde společně s muži z Moravského Slovácka a Záhoří. Tyto dvě jednotky byly také v dobovém tisku titulovány jako „Valašské pluky". Valachy však nacházíme rovněž u mnoha dalších jednotek rakouské armády, námořnictva a dokonce i u letectva. Velké početní zastoupení měli naši vojáci například u brněnského 25. mysliveckého praporu a 8. pěšího pluku, 54. pěšího pluku z Olomouce, hodonínského 11. dragounského pluku atd.

Jaké tedy byly osudy Valachů za Velké války?

Již po třech dnech od vyhlášení mobilizace, ihned po vystrojení a vyzbrojení, začaly odjíždět první transporty vojáků na frontu. Kroměřížský 3. pěší pluk byl vrchním velitelstvím rakouské armády rozdělen na jednotlivé prapory, které pak až do první poloviny roku 1917 bojovaly samostatně na různých bojištích první světové války. 1. prapor, který před válkou působil v Bosně, bojoval jako součást 12. horské brigády 48. pěší divize na srbské frontě, 2. a 3. prapor (23. pěší brigáda 12. pěší divize) vyrazil, spolu se 4. praporem (4. prapor byl přidělen 8. pěší brigádě 4. pěší divize) na východní frontu do Haliče. Valaši se na východní frontě zúčastnili většiny důležitých bitev. Bojovali u Krasnika, Tomaszowa, Rawy Ruské. Osudovou se pro 3. pluk stala bitva u osady Skaly, kdy byli „Třeťáci" ruskou přesilou zcela zničeni. Obnovený pluk se na jaře 1915 připojil k vítězné ofenzívě generála Mackensena u Gorlice a vítěznému postupu Haličí na východ k řece Strypa. Boje 3. pluku před Lublinem a u Ivangorodu za rakouské ofenzívy v květnu 1915 jsou jedněmi z nejslavnějších v jeho historii.

Když v květnu 1915 vypukla válka s Itálií, byl na spěšně zaujímanou obranu na rakousko-italské hranice stažen ze Srbska 1. prapor. Zde mu byl přidělen obranný úsek na pohraniční řece Soča u městečka Plava. Koncem roku 1915 přijíždí z ruské fronty do Itálie také ostatní prapory pluku. Valaši na italské frontě působí především v okolí vesnic Selo a Doberdob na sočském Krasu. V červenci 1916, při Brusilovově ofenzívě, „Třeťáci" odjíždí zpět na ruskou frontu do Bukoviny a Rumunska, kde jsou, mimo jiné, nasazeni do těžkých bojů u Deljatinu a Dorna Vatry. Po asi třech měsících působení na východě se pluk vrací zpět do Itálie, kde bojují na různých úsecích sočské fronty, především však opět na Krasu. Po úspěšné rakouské ofenzívě u Kobaridu na podzim 1917 postupovali Valaši k řece Piava do prostoru mezi městy Fossalto a S. Dona di Piave, kde setrvali až do června 1918, kdy byla zahájena poslední velká ofenzíva rakouské monarchie – ofenzíva na Piavě. Pluk na počátku ofenzívy tvořil zálohu XXIII. sboru a byl soustředěn za řekou Mussetou. Do bojů „Třeťáci" zasáhli již v noci z 15. na 16. června 1918, kdy se jim podařilo odrazit několik prudkých italských protiútoků. Kroměřížský pluk nadále úspěšně pokračoval v útoku až do 18. června, kdy do dalšího osudu rakouské ofenzívy zasáhla příroda. Po prudkých deštích se na pontony a lávky přes Piavu přihnala povodňová vlna zesílená navíc kmeny stromů, jednotlivými pontony i celými soulodími utrženými na horním toku Piavy. Tato smršť smetla, přes zoufalou snahu sapérů, všechny přechody přes řeku a veškerá doprava pak mohla pokračovat pouze převážením na lodích. Tato situace tak výrazně napomohla Italům, kteří obnovili protiútoky a počali Rakušany zatlačovat zpět k řece. Odpoledne 18. června 1918, kdy nastala pro rakouskou obranu nejkritičtější chvíle, se celý třetí pluk zvedl do sebevražedného protiútoku a podařilo se mu za velkých ztrát Italy zastavit. Ani tohle sebeobětování však již nemohlo zvrátit celkový výsledek piavské ofenzívy. 24. června 1918 opustily poslední rakouské jednotky italský břeh a stáhly se na svá původní postavení. Třetí pluk kryl ústup zbytku rakouských sil za řeku a opouštěl piavské předmostí jako jeden z posledních. Část pluku se dokonce ještě pokusila vyrvat z hrozícího obklíčení 114. rakouskou pěší brigádu, což se také nakonec podařilo. Pluk pak pokračoval v ústupových bojích až do konce války.

Po skončení války a návratu do samostatného Československa v listopadu 1918 byla část kroměřížského pluku, společně s praporem valašských dobrovolníků, nasazena jako vojenská asistence při obsazování pohraničí nově vzniklého státu, kde zvláště významně zasáhla při likvidaci vzniklé provincie Sudetenland a dobytí jejího hlavního města Opavy.

Záhy po vypuknutí války odcestoval z Kroměříže na ruskou frontu také 25. zeměbranecký pěší pluk, který byl součástí 26. zeměbranecké pěší brigády 13. zeměbranecké pěší divize. Druhý kroměřížský pluk prošel svým bojovým křtem v srpnu 1914 v těžkých bojích s ruskou armádou u Zámoště v Haliči. Na východě postupně prodělali naši zeměbranci mnoho bojů a svého největšího bojového úspěchu dosáhli v červenci 1915, kdy 25. pluk jako první jednotka rakouské armády vnikl do Rusy obsazeného hlavního města Haliče Lvova. Za tento úspěch obdržel valašský pluk nejvyšší možné ocenění - prapor s připnutou zlatou medailí za statečnost (velitelem 26. zeměbranecké brigády, ke které tehdy 25. zeměbranecký pěší pluk náležel, byl vsetínský rodák generál Riml, který dále zůstal vojenským velitelem Lvova). Naopak svou nejtěžší zkouškou prošla tato jednotka počátkem června 1916 u ruského města Luck, kdy právě na Luck udeřila dne 4. června 1916 největší silou ruská vojska při zahájení velké ofenzívy generála Brusilova. Během těchto bojů byl valašský pluk doslova zdecimován, ztráty na životech a zraněných byly strašlivé. Mnoho Valachů zde rovněž skončilo v ruském zajetí.

Na jaře 1917 naši zeměbranci ruskou frontu opouští a odjíždí do Itálie, kde působí u Asiaga v tyrolských Alpách. V říjnu 1917, po průlomu u Kobaridu (italsky Caporetta), se pluk přemístil z hor k řece Piavě, kde se rakousko – italská fronta opět na několik měsíců ustálila. Na Piavě „Pětadvacátníci" setrvali až do června 1918, kdy za poslední rakouské ofenzívy tvořili útočné čelo rakouských vojsk na úseku Montello. Ráno dne 15. června 1918, po několikahodinové dělostřelecké přípravě, vyrazili Valaši do útoku, násilně překonali rozvodněnou řeku Piavu a v boji z blízka dobyli strategická italská postavení na výšinách Montello. Tento valašský pluk byl za této ofenzívy nejúspěšnější jednotkou rakouské armády. Za vynikající bojový výkon mu byla později udělena nejvyšší ocenění. Tento úspěch byl však draze vykoupen - 25. zeměbranecký pěší pluk utrpěl v bojích na Piavě více než 80 % ztráty a zbytek jednotky byl z fronty stažen. Pluk již nebyl do konce války bojově nasazen. Dne 24. října 1918 odmítli vojáci valašského 25. pluku nahradit maďarské jednotky v alpském úseku fronty u Mt. Pertice a zůstali v zápolí. Po vyhlášení samostatné republiky 28. října 1918 se pak zeměbranci vydali na cestu domů.

Náhradní prapor tohoto pluku, se sídlem v St. Pöltenu v Horním Rakousku, se při svém návratu do Československa počátkem listopadu 1918 významným způsobem zasloužil o zajištění bezpečnosti východní hranice Moravy, ohrožované ze Slovenska zbolševizovanými

Z bojiště 1. světové války Foto archiv MRV ve Vsetíně

Z výstavy Velká válka 1914-1918 aneb český voják na frontách 1. světové války Foto M. Janiš

Maďary. Pod velením nadporučíka Ripky podnikl smělý výpad z Hodonína k Bratislavě a tímto zajistil pro československé jednotky důležitý nástupní prostor pro obsazení Slovenska.

Tolik tedy stručná historie „Valašských pluků".

Naši rodáci se však také aktivně podíleli na vzniku a rozvoji samostatné československé armády. Na 1 200 mužů z našeho okresu, většinou válečných zajatců, vstoupilo do rodících se jednotek Československého zahraničního vojska v Rusku, (kde česká jednotka vznikla již v září 1914), Francii (zde bojovalo také několik Valachů, kteří před válkou odešli za prací do Ameriky) a byli i u zrodu čs. legií v Itálii v létě 1918. Valašští legionáři se zúčastnili všech důležitých a slavných bojů naší moderní československé vojenské historie – od bitvy u ruského Zborova, přes boje u francouzského Arrasu až k italskému Doss Altu. Mnozí z nich položili nejen na frontě, ale i na rakouských popravištích svůj život za ideu samostatného Československa. Pro legionáře však konec Velké války neznamenal návrat domů k rodinám. Jako zkušení a spolehliví bojovníci byli odesíláni bojovat na Těšínsko a hlavně proti Maďarům na Slovensko. Teprve obsazením Těšínska, Slovenska a Podkarpatské Rusi na podzim 1919 končí slavná bojová cesta francouzských a italských legionářů. Jako poslední se z války navrátili do vlasti legionáři z Ruska, kteří se po strastiplné, tři roky trvající anabázi přes revolucí rozvrácené Rusko postupně vraceli domů v průběhu roku 1920.

Boje na Slovensku a československo – polské hranici tak byly poslední, kterých se zúčastnili vojáci z Valašska. Několik jich v těchto bojích zahynulo a rozšířili tak dlouhou řadu padlých našeho regionu v období Velké války. První světová válka 1914 – 1918 a boje v československém pohraničí 1918 – 1920 si vyžádaly na Valašsku velké oběti z řad mužské populace v produktivním věku. Nemalé procento navrátilců rovněž utrpělo v této válce těžké újmy na zdraví, ať již formou zranění či nemoci, které jim znemožnily zapojit se aktivně do mírového života. Mnoho valašských vojáků rovněž zůstalo navždy nezvěstnými. Zde je třeba připomenout zajímavý fakt, kdy se řada Valachů z ruského zajetí nevrátila záměrně. Pro naše zemědělce totiž byla úrodná ruská půda příliš velkým lákadlem a tito „nezvěstní" vojáci se v Rusku trvale usadili, žili pod změněným jménem, založili si nové rodiny a svým blízkým na Valašsku se již nikdy neozvali. Někteří tak učinili po mnoha letech, jako např. bratři Bártkové ze Zašové, kteří se z Ruska ozvali až v roce 1938.

Nepřítomnost takového množství mladých mužů se v poválečných letech silně projevovala. V těžkých podmínkách hornatého Valašska snad ještě více než v jiných částech republiky a již tak chudý kraj se stával ještě chudší.

Tak tedy skončila dnes již skoro zapomenutá doba, kdy došlo k prvnímu celosvětovému konfliktu. Vojáci z Valašska se ho zúčastnili na počátku v řadách armády rakousko-uherské monarchie jako vojáci císaře a mnozí se z ní vrátili jako vojáci republiky – příslušníci československé zahraniční armády. Jako vojáci císaře se zúčastnili bojů v Haliči, Bukovině, Ukrajině, na pobřeží Černého moře u Oděsy, v řadách rakouského námořnictva bojovali na moři i pod ním, jeden rožnovský námořník se dokonce dostal až do čínské provincie Tsingtau, kde byl v roce 1914 zajat a zbytek války prožil v japonských zajateckých táborech. Bojovali v Rusku, Srbsku, Černé Hoře, Albánii, Rumunsku, Bulharsku. Několik se jich v rámci rakouské vojenské pomoci Německu dostalo také na bitevní pole Verdunu. Prošli peklem na Soči a Piavě. Jako vojáci republiky pak bojovali v Rusku, na Sibiři a Dálném východě. Krváceli ve Francii i v italských horách. Valaši bojovali také v řadách Rudé armády a Čeky, někteří naši předválečni emigranti do Spojených států byli příslušníky americké armády a pravděpodobně bychom nějaké krajany nalezli i v řadách cizinecké legie, francouzské a britské armády.

Po celých dlouhých šest let dokazoval valašský voják na všech bojištích Velké války, že patří k nejstatečnějším a nejspolehlivějším, a my dnes můžeme být na naše dědy a pradědy v rakouských či legionářských uniformách právem hrdi.

U příležitosti 90. výročí vypuknutí první světové války připravilo ve dnech 3. června až 22. srpna letošního roku Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně, muzeum Valašské Meziříčí ve spolupráci s Klubem vojenské historie „Slezská Opava" výstavu pod názvem: „Velká válka 1914-1918 aneb český voják na frontách 1. světové války". Návštěvníci zde měli možnost shlédnout několik set dobových fotografií a plakátů, uniformy, výstroj, výzbroj a celou řadu dalších, v mnoha případech zcela unikátních předmětů, dokumentujících život vojáků na frontách. Výstava, která se setkala se širokým ohlasem veřejnosti, tak důstojně připomněla smutné výročí této dějinné události.

Momentky ze zázemí 1. světové války

ve fotoarchivu Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně

1

2

3

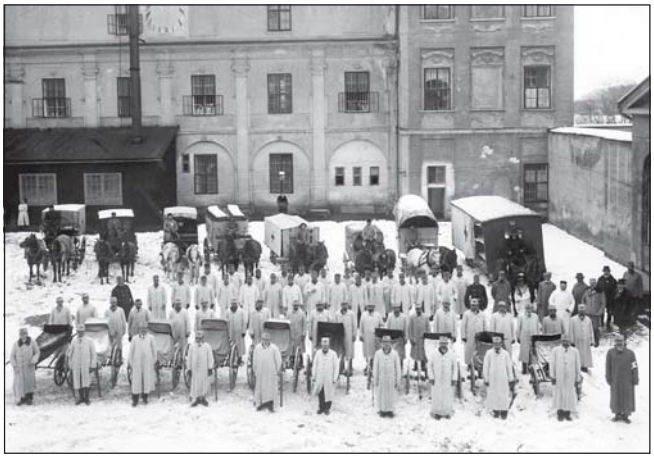

4

5

6

1. Vojenští pacienti vsetínské nemocnice s MUDr. Františkem Sovou (uprostřed) v r. 1915

2. Na pokoji vojenského lazaretu v ústavu pro hluchoněmé ve Valašském Meziříčí (Foto O. Šrůtek)

3. Na operačním sále v krásenském zámku Kinských, který sloužil v době 1. světové války jako vojenská nemocnice, 1916 (Foto O. Šrůtek)

4. Hasiči ve službách Červeného kříže při svážení raněných a nemocných vojáků na nádvoří Žerotínského zámku ve Valašském Meziříčí, 1916 (Foto O. Šrůtek)

5. Přípravna léků ve vojenském lazaretu v budově reálného gymnasia ve Valašském Meziříčí, nedatováno

6. Péče o raněné a nemocné v budově ústavu pro hluchoněmé ve Valašském Meziříčí v roce 1916 (Foto O. Šrůtek)

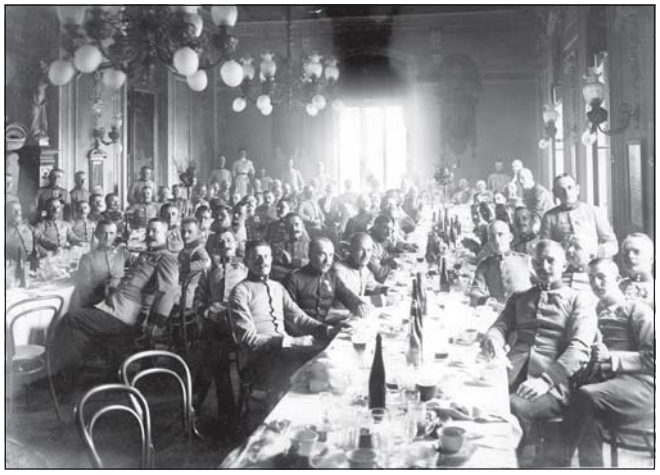

7

8

9

10

11

12

13

7. V německém kasinu na banketu rakouských důstojníků při manévrech ve Valašském Meziříčí (nedatováno) (Foto O. Šrůtek)

8. Muslimská bohoslužba raněných Turků v reálném gymnasiu ve Valašském Meziříčí, 1917 (Foto O. Šrůtek)

9. Hospitalizovaní vojáci u vánočního stromku v žerotínském zámku ve VM (Foto O. Šrůtek)

10. Ruští zajatci po transportu na nádraží v Krásně, 1916 (Foto O. Šrůtek)

11. Hřbitov padlých v letech 1914 – 1917 ve Valašském Meziříčí. O každý hrob pečoval jeden školák (Foto O. Šrůtek)

12. Kněz P. František Jemelka pohřbívá vojáka padlého v 1. světové válce (Foto O. Šrůtek)

13. Upisování válečné pomoci v parku u krásenského zámku ve Valašském Meziříčí – zatloukání zakoupených hřebíků do plastiky dřevěného rytíře

„Dá-li Bůh a navrátím-li se, budu to moci vypravovat…“

Z deníku českého vojáka na frontách 1. světové války

Hana Jabůrková

Příběh tohoto vyprávění se neodehrává podle předem vymyšleného scénáře. Jeho hlavním aktérem není románový ani filmový hrdina. Je pouze jedním z mnoha tisíců obyčejných vojáků, které válečná vřava vláčela po evropských bojištích 1. světové války a za dobu dlouhých čtyř let vykovala z chlapců muže a muže navždy poznamenala tíhou poznání života a smrti. Kostrou příběhu jsou krátké každodenní zápisky z fronty, spíše poznámkového charakteru, psané hovorovým jazykem s použitím česko-německého vojenského žargonu. Útržkovitě jsou zde popsány těžké polní podmínky, atmosféra doby a prožitky vojáka při válečných taženích - fyzické i duševní utrpení, strach o život svůj i svých kamarádů, vtíravý pocit hladu, prodělávání nemocí, smutek a stesk po domově, neustálé vojenské přesuny z místa na místo, únavné pěší pochody v tvrdých přírodních podmínkách, ale i nekonečná čekání na rozkazy, spojená s pocitem nesmyslně promrhaného času, často utápěného v alkoholu zapomnění.

Je to příběh pravdivý, vepsaný místy už špatně čitelnými řádky inkoustovou tužkou do tří deníčků, z nichž dva se dochovaly jako neúplná torza. Zprvu obyčejný český vojín, později četař c. a k. rakousko - uherské armády Ladislav Schönbach, nar. 14. 2. 1895 ve Vranovicích u Rokycan, v něm na věčnou paměť pro sebe, své blízké a všechny případné další čtenáře zaznamenal kus skutečného vojenského života na frontách 1. světové války.

Výběr z 1. deníku obsahuje zápisy z období říjen 1914 – prosinec 1914. V těchto měsících prodělal teprve devatenáctiletý pisatel na východním bojišti, na rusko - rakouské frontě v západní Haliči, svůj bojový křest v zákopové poziční válce, první válečné Vánoce i první vážnou nemoc ve vojenském lazaretu:

… V Grodisku bylo již slyšeti střelbu. Odtud mašírovali jsme as 20 km do jedné vesnice poblíže Rzeszóva (Wëroslavice). Čtvrt hodiny od nás je bitva. Rusi mají zde dobré dekunky (e Deckung = kryt). Celých 14 dní již do nich naše artilerie(e Artillerie = dělostřelectvo) střílí a není je možno dostat k ústupu. Jsme zde ubytovaní jako reserva. Toto píši dne ***23. 10. 1914*** *v pátek. Vede se nám poměrně dosti dobře. Vařím brambory a k tomu mi koncertují děla a pušky. Zde fasovali jsme též zimní prádlo. Nejhorší co nás žere, jsou vši. Těch se zbavíme jen až přijdeme z války. Přijdeme-li? Vesnice tato je vyžraná jak od kobylek. Vše rozbité a zpustošené. Jak ve válce. Toto píši na půdě opuštěného domu kde jsme ubytovaní. Každou chvíli můžeme přijít my na řadu. Jsme stále pohotově.*

24. 10. 1914 *v sobotu byl v 1 hod v noci alarm (r Alarm = poplach „Do zbraně!“) a mašírovali jsme do Grodiska. Odtud mašírovali jsme 3 km do vesnice Tryncza po koleji. Zde dostal jsem službu.*

25. 10. 1914 *v neděli byl jsem do 12 hod. ve službě. Fasovali jsme dost chleba. Do večera byl rast (e Rast = odpočinek). V 8 hod. večer znovu alarm. Je zde cholera. Mašírovali jsme do Grodiska. Zde je též cholera.*

26. 10. 1914 *v pondělí celý den rast. Upravujeme vše proti choleře. Vše musí být zahrabané.*

30. 10. 1914 *v pátek dekunky až do 3 hod. odpoledne. Nazpět do Grodiska. Menažíren (e Menage = voj. menáž, příděl vařeného jídla) a v 5 hod. byl odchod ku „Trynže“. As 5 km za vesnicí jsme nocovali na poli. Strašná zima a vítr. Před námi se střílí z děl. Stále jak by 10 bouřek bylo. V noci jsem nic nespal.*

31. 10. 1914 *v sobotu v 5 hod. alarm, pak marš (r Marsch = pochod) podél našich švarmlinií (e Schwarmlinie = rojnice). Šli jsme as 3 km. Nyní na kraji lesa ležíme mrznouc. As 100 kroků stojí artilerie a střílí jako když hrom bije. Přijdeme asi nyní my na řadu. Navečer postavili jsme celty a do rána dost dobře spali.*

1. 11. 1914 *v neděli ve 2 hod. byl abmarš (r Abmarsch = odchod) do města Przevorsk, zde spojili jsme se s našimi rekruty. Kluci měli cigarety, tak jsme si zase jednou zakouřili.*

12. 11. 1914 *v pondělí ráno abmarš na nádraží. Byli jsme naloženi. Kam jedem nevím. Říká se však že do Waršavy. Ve voze je nás 30. Jsme zamazaní a každého žerou. Jsou mezi námi rekruti, ti vypadají zcela jinak jak my.*

4. 11. 1914 *ve středu v 11 hod. přijeli jsme do Miechowa. Je zde všude viděti německé vojsko. Jeli bychom dále, však trať je poškozena. Dnes ráno vyhodili vlak do povětří. 60 našich zabito a raněno. Odtud as pomašírujem. V jednu hodinu jsme vystoupili, najedli a mašírovali do vesnice Streszów, jest to Ruské Polsko. Platí zde ruské peníze. Dnes večer vaříme u jednoho sedláka brambory. Jsou zde dobří lidé.*

5. 11. 1914 *čtvrtek mašírovali jsme do jedné vsi, kde jsme dělali dekunky.*

6. 11. 1914 *v pátek mašírovali jsme, ani nevím kudy. Je velká zima.*

7. 11. 1914 *v sobotu celý den jsme mašírovali. Strašná únava.*

8. 11. 1914 *v neděli jsme 30 km od pruských hranic. Nevím, kam půjdeme.*

9. 11. 1914 *v pondělí ráno tagwach (e Tagwache = budíček) ve čtyři. Toto píši as v 5 hod. u jednoho sedláka při světle z kamen. V 8 hod. jsme mašírovali 8 km zpátky. Zde jsme ubytovaní ve veliké cihelně. Bude asi bitva.*

10. 11. 1914 *v úterý celý den marš skrze město Zavěrcz. Hlad, únava, vši, strašně jest.*

12. 11. 1914 *dělali dekunky. Strašná cesta navečer lesem domů. Pod kolena v blátě.*

Úřední vojenská pohlednice z Ruského Polska: Nabíjení děl

16. 11. 1914 *v pondělí jsme spali za velké zimy v dekunkách. Jest to ode dneška naše obydlí. Máme zde slámu. Dnešního dne se začalo již střílet.*

17. 11. 1914 *v úterý jsem šel v 5 hod. ráno na nebezpečnou feldwach (e Feldwache = stráž) as 1 200 metrů od našich dekunků. Dopoledne uteklo dobře. V poledne šla okolo nás ruská hlídka 15 mužů na výzvědy. Mohli jsme je dobře postřílet. Ale nechali jsme je. Oni se pak do toho samého lesa, co my jsme byli, vrátili. Navrátili jsme se proto do dekunků. Však Hauptmann (= kapitán) nás poslal zpět, že prý jsme se bez dovolení vrátili. Když jsme vcházeli do lesa, začalo se na nás střílet, padli jsme na zem a jeden za druhým utíkali nalevo do lesa. V lese padali na nás rány ze všech stran. K tomu ještě naše artilerie začala do toho lesa střílet. Situace byla zoufalá. Těch Rusů asi nebylo mnoho, proto ustoupili a my zatím jsme se vrátili ku svým. Zde vše bylo připraveno k postupu kupředu. Jako krupobití začaly kulky padat až do 9 hod. v noci. Vedle mne padl gefreiter (r Gefreiter = svobodník) Wagner. V 9 hod. navrátili jsme se zpět do svých dekunků a zde též jsme přespali. Hladoví a zimou zkřehlí. Strašné.*

18. 11. 1914 *ve středu od samého rána strašný boj se šturmem (r Sturm = útok, zteč). Zajali jsme přes 200 Rusů. Dá-li Bůh a navrátím-li se, budu to moci vypravovat.*

19. 11. 1914 *ve čtvrtek celý den boj, strašně krvavý. Je mnoho mrtvých a raněných. Můj přítel Oreskovič je též raněn do břicha neb prsou? Žádní důstojníci nejsou. Jen náš Hauptmann. Spali jsme v poli.*

20. 11. 1914 *Stálá střelba z děl a pušek. Co toto píši, zebou mě tak nohy, že už asi budou zmrzlé. Jeden rekrut chtěl si přinést z vesnice vodu. Udělal však jen pár kroků a byl mrtev, trefen do srdce. Leží ještě stále pár kroků od nás. Čekám na noc, pak je trochu klid a dostaneme jíst. Jsou asi 2 hod. odpoledne. Sbohem, kdybych nemohl více psáti. Bůh kdyby dal a bylo tohoto strašného krveprolití konec.*

21. 11. 1914 *v sobotu celou noc stříleno a celý den. Rusi jsou na veliké skále as 800 m od nás. Svištění kulí je stále okolo uší slyšet. Je vidět nosit raněné a ležící mrtvé. Velké štěstí, že nestřílí artilerie. To není dekunk nic platen. Máme každý již tolik vší, že nás snad užerou.*

22. 11. 1914 *neděle mrzne, spali jsme celou noc venku. Stálá střelba na obou stranách. Žádný nechce ustoupit. Jednou vždy za den, a to v noci je menáž.*

23. 11. 1914 *v pondělí mrzne, jak u nás v lednu. Strašná střelba do naší linie, granáty, šrapnely jen se sypou. Hrozný den. Navečer sibiřská zima. Bohu dík, že ještě vždy navečer dostaneme menáž a cigarety a chleba a přijde pošta.*

24. 11. 1914 *v úterý zima je, ale ne taková, jak včera. Artilerie ještě nestřílela, jen kulky fičí. Fasovali jsme cviback a cigarety. Již je tomu plných 10 dní, co jsme ve švarmlinii ve dne v noci. 10 dní v zimě venku. Vši nás zde užerou. Jsme zamazaní jak prasata.*

26. 11. 1914 *ve čtvrtek padá sníh, je mlhavo a k smrti smutno. Za námi stojí naše těžká děla 24 km, která co nejdříve začnou chrlit smrt. Obyčejně večer v 8 hod. bývá menáž. Při každé menáži jsou 2 nebo 3 postřeleni. Všechno bíle posněžené. Hrozné.*

9. 12. 1914 *Stále v tomtéž dekunku za stálé střelby. Bůh sám ví, jak zde ještě dlouho budeme.*

14. 12. 1914 *Byli jsme odveleni a šli do městečka Wodowicze.*

15. 12. 1914 *Celý den rast.*

16. 12. 1914 *Mašírovali přes vypálené vesnice as 35 km. Strašná únava. Večer jsme se měli dobře u jednoho Žida.*

17. 12. 1914 *Mašírovali jsme po strašné cestě 21 km. Únava hrozná.*

22. 12. 1914 *v úterý šel jsem k marodvisitě (= na lékařskou prohlídku) a zůstal jsem v marodcimře (= marodka, místo určené pro nemocné). Na noc zemřel právě v tom chlévě, co jsme leželi, jeden na choleru.*

23. 12. 1914 *Měl jsem velkou horečku. Ležel jsem na slámě se smutnými myšlenkami na domov.*

24. 12. 1914 Štědrý den. *Nic jsem nejedl. Horkost stoupla, že jsem nemohl se udržet na nohou. Večer přinesli malý stromeček. Však tak bídný, špatný. Štědrovečerní moje večeře byla čaj s cvibackem. Smutný štědrý den to byl.*

25. 12. 1914 *Nemoc se zhoršila. Byl mi zjednán vůz do špitálu.*

Hnedle měsíc ležel jsem v tomto špitále. Nevím však, co jsem tam dělal. Měl jsem velkou horečku. Nepamatuji si, co se se mnou dělo. Velice však jsem zeslábl. Nemohl jsem ani sednout, neřku-li vstát. Po měsíci se můj stav trochu zlepšil. Naložili mě a odvezli mě do Krakova.

Výběr z 2. deníku zaznamenává období únor 1917 – květen 1917. Pisatel je hospitalizován ve vojenské nemocnici v Haliči. Po pozdním návratu k četě z třítýdenní dovolenky zakouší několikadenní pobyt ve vojenském vězení. Počátkem května se s oddílem přemísťuje na jih Evropy v očekávání dalších bojů na italsko – rakouské frontě:

Došel jsem do Przemyšlu do nemocnice dne ***12. 2. 1917.***

14. 2. 1917 *Svoje narozeniny slavím ve špitále. Hanba válce!*

21. 2. 1917 *Stále stejně. Hrom aby vzal ten špitální život! Krmí nás zde samým prosem. Zvedá se mi žaludek když se na to podívám. A k tomu ještě dostávám co léky smradlavý olej.*

Oficiální pohlednice Červeného kříže: Na přední stráži

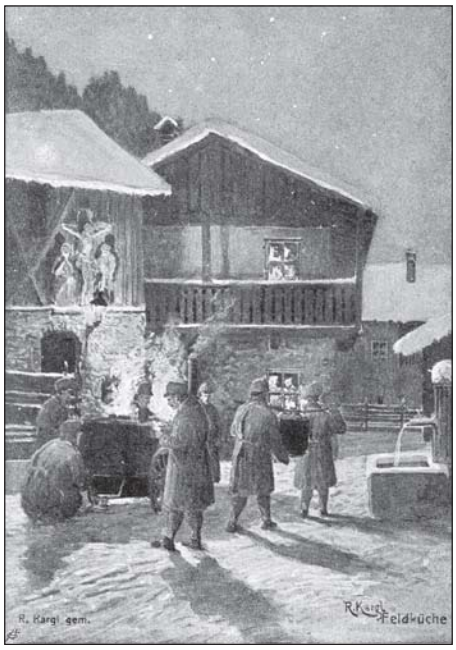

Oficiální pohlednice Červeného kříže: Polní kuchyně

25. 2. 1917 *Jest neděle. Jak smutno jest. Sedím u studených kamen, zadumán, vzpomínám na domov. Ach jak krásně by bylo doma.*

27. 2. 1917 *Jsem nově léčen. Mám již jen K 2,- Budu hnedle bez peněz. Pak teprve bude vypadat ten špitálský život. Možná však, že přijde paklík. Na cimře kde jsem, jest 20 lidí.*

2. 3. 1917 *Těším se, že za mnou přijde v poledne nějaká pošta. To jest to jediné, na co se člověk zde těší.*

6. 3. 1917 *Stále stejně. Těším se každý den, že přijde paklík, však stále nic. Dostávám zde ráno polévku, v 9 hod se fasuje chléb, v poledne menáž obyčejná, večer kaše (proso) neb polévka. Kdo jest zdráv, má toho málo a jest hlad. Jediné co jest dobré, jest postel. Jsem již vyspalý na rok. Zase žádný dopis.*

7. 3. 1917 *Dostal jsem abgang (r Abgang = odchod, propuštění) ze špitálu. Zítra, tj. 8. 3. přijdu ku 45. Inf. Reg. (pěšímu pluku) do 1. Ersatzkomp. (oddíl náhradníků). Pak buď na dovolenou neb co nejdříve do pole. Dosud nedostal jsem nic z domova. Je hlad a jsem bez peněz. Strašný to bude život.*

8. 3. 1917 *Jsem 45 Reg. u 1. Ersatzkomp. Brrr. Špatně.*

12. 3. 1917 *Půjdu asi znovu do špitle. Není to zde k vydržení. Vše jde ku marsch (na pochod). Je to horké.*

14. 3. 1917 *Není zde pěkně, lepší jest zde však, jak u komp. Psal jsem si domů pro jídlo. Jsem zvědav, dojde-li něco. Proč člověk tak zkouší? Není to možno ani vypsati, jak mi nyní bídná vojenčina jest protivná. Nejlépe se střelit.*

17. 3. 1917 *Jsem bez cigarety a bez krejcaru. Prodal jsem chléb za 60 kr. Zase to člověk za den prokouří, když jsou ty cigarety tak nestydatě drahé. Dnes nemám žádný „Behandlung" (= ošetření, léčení). Že jsem přišel sem, utekl jsem před marsch, která jde as 20. 3. 1917 do pole.*

20. 3. 1917 *Venku taje, jest mnoho vody. Bude jaro. Kéž bych na Velikonoce mohl býti doma. Život hloupý! Jest hlad zde. Když kuchař rozdá menáž, dostanou nemocní prázdný hrnec od kaše. Vrhne se jich na to 10, rvou se a rukama ten blat cpou do huby. Vylizují hrnec jak psi. Nejvíce Rusi.*

24. 3. 1917 *Jsem již zdráv. Příští visitu asi vyletím. Čert to vem!*

30. 3. 1917 *Krásný den jest. Máme visitu. Vyletím. Také že jsem vyletěl. Až druhého dubna však jdu ze špitálu ke komp.*

3. 4. 1917 *Jsem už u komp. mezi samými rekruty. Bude to bídný. Od 7 hod do 11 hod s nimi běhat. Dostal jsem dopis.*

5. 4. 1917 *Mám službu. Jdu dnes k raportu o dovolenou žádat. Pochodím asi špatně.*

6. 4. 1917 *Dopoledne execíroval jsem rekruty. V poledne psal jsem potvrzení o dovolené do 25. dubna. Odpoledne Dienstfrei (= prost služby, volný). Hurá, zítra jedem na urlaub (= dovolená)!*

7. 4. 1917 *Odpoledne v 6 hod. odjel jsem na dovolenou.*

24. 4. 1917 *Hrůza! V 7, 18 odjíždím již z Prahy.*

25. 4. 1917 *Bůh ví, kdy se dostanu k Przemyšlu. Jedem jak s hnojem. Jsem ospalý. Br, je mi šoufl.*

26. 4. 1917 *Konečně jsem zde. Byl jsem u raportu. Dostal jsem 5 dnů a 6 hodin spange (e Spange = pouto, želízko). Hrom do toho!*

11. 5. 1917 *Ráno v 1/2 5 přijeli jsme do Ljubljaně. Zde byla káva a sýr. Zase bez chleba. Zaslal jsem odtud listy domů. V 9 hod. pokračujeme v cestě k frontě. Odpoledne v 1/2 3 dostali jsme se konečně na místo. Jsme ubytovaní v čisté vesničce. Lidi hovoří „slovinsky". Jest jim těžko rozumět. Není zde nic k jídlu k dostání. Spíme v jedné faře.*

Výběr z 3. deníku: listopad 1917 – srpen 1918. Pohraniční území Rakousko-Uherska na severním pobřeží Jaderského moře a pohyb vojska podél rakousko – italské fronty na Piavě. Zápisky končí informací o odjezdu pisatele na dovolenou.

Třetí deník zároveň sloužil pisateli jako pracovní sešitek. Z opačné strany obsahuje zápisy z vojenských školení o chemických útočných látkách, používání plynových masek, seznam meteorologických značek pro sílu větru, pokyny pro první pomoc při zasažení plynem, seznam trestů za ztrátu plynové masky, atp.

29. 11. 1917 *Navečer došel jsem k Reg. Byl jsem přidělen k 9. Feldkomp. ve vesnici Ontagnano. Zle je.*

Úřední vojenská pohlednice z italského bojiště: Strojní pušky v ohni

27. 4. 1917 *Jdu k visitě. Odpoledne do basy. Jest nás zde 22.*

28. 4. 1917 *Neděle, krásně jest a já vzpomínám v arestu na domov. Život vojenský, život veselý. Fuj! Fuj! V poledne vzali nás z basy a dali nám mundur do fronty. Večer do arestu.*

29. 4. 1917 *Execírka (exerzieren = cvičit). Večer do basy.*

30. 4. 1917 *Odevzdali jsme zase mundur. Dostaneme ho však co nejdříve. Večer do ďury. Jsem již hotov. Nás ta vojna neroztočí!*

4. 5. 1917 *Ráno inspicírung (inspizieren = přehlížet něco, přehlídka) před Obsty (= nejvyššími důstojníky). Odpoledne jsme dostali zase mundur, který jsme za hodinu zase odevzdali. Blázinec na cestách je zde. Hrom milión do vojny!*

8. 5. 1917 *Dnes odjíždíme 1, 30 odpoledne z Przemyšlu. Jak smutně se to jede.*

9. 5. 1917 *V Přerově byla menáž. Večer v 10 hod. přijeli jsme do Vídně.*

10. 5. 1917 *Jedem směrem k Terstu. Krásná krajina. Kéž bych tudy mohl jet zpět!*

2. 12. 1917 *Neděle. Ráno byla polní mše. Hudba smutně hrála. Vzpomínal jsem na nejdražší doma a až k pláči mi bylo.*

4. 12. 1917 *Ráno execírka. Odpoledne šel jsem se třemi lidmi do služby do jednoho statku. Je zde dobře. Právě sedím ve stáji a 6 Taliánek se mnou. Ony pletou. Nevím, co je to za zvyk. Jedna z nich je kráska.*

5. 12. 1917 *Středa. Sedím ráno u italské rodiny. Dělají polentu zvláštním přístrojem na ohništi. Snad něco dostaneme. Dostali jsme maštěnou i 2 jaternice. – Odp. execírka.*

6. 12. 1917 *Čtvrtek. Ráno execírka. Je velká zima ráno. Nohy zebou. Odpoledne jsme se koupali. Večer je vždy fasuňk – chléb, tabák, víno a 2 lžíce rumu.*

8. 12. 1917 *Sobota. Neděláme celý den nic. Koupil jsem si litr vína. Kéž se mi vrazilo do hlavy. Je to taky lepší, když má člověk špičku, alespoň jest mu vše lhostejno.*

9. 12. 1917 *Neděle. Neděláme nic. Poláci se modlí z knížek. Ráno napsal jsem 2 lístky. Budu*

Vyšívaná lepenka „Maria pomož nám k vítězství a míru ve světové válce. Ochraň našeho udatného bojovníka."
Ze sbírek MRV ve Vsetíně

míti odpoledne asi službu. Není nám zrovna nejhůře, ale mrzí mě vše.

13. 12. 1917 *Sedím ráno ve 4 hod a píši tato slova. Bolí mě hlava od špatného světla. V 5 hod ráno má být abmarsch směrem Palmanova a Gradisca. Ve městě Versa byla menáž. Ve 3 hod jsme „vagonierovali" ve Fogliano.*

14. 12. 1917 *Stáli jsme celou noc ve Foglianu. Ráno v 8 hod jedem směrem Terst. Jedem velice pomalu, stále stojíme.*

15. 12. 1917 *Ve 12 hod dojeli jsme do Odelsbergu (Postojna). Zde jsme vystoupili. V jedné vsi zůstali jsme přes noc. Velká zima byla. Někteří chlapi se pod obraz zpili.*

18. 12. 1917 *Ve 12 hod došli jsme do Vipavy. Jest to pěkné městečko pod horami. Starý zámek jest po pravé straně.*

19. 12. 1917 *Spali jsme dosti dobře v jednom špitále. Blíží se Vánoce. Budu je slaviti jak cigán. Mám již plno vší. Není se jich možno zbaviti.*

23. 12. 1917 *V 8 hod abmarsch. Jdeme směrem ku Gorici (Gorizia). Krajina stává se válečnou. Vše je zde rozbité. Ve 12 hod. jsme v Gorici ubytováni v rozbitých kasárnách. Jsem ještě v dosti pěkné místnosti. Zde budeme slavit Vánoce.*

ŠTĚDRÝ DEN

24. 12. 1917 *Ráno o 6té jsem již vstal. Moje patrola měla v noci službu u arestu. Umyl jsem se v teplé vodě. Jest mi již nyní smutno. V poledne byla konzerva a 1/2 chleba jsme dostali. Večer špatná káva, vuřt, 1/2 pakl cigaretového tabáku a 1/2 do dýmky. Pak 1/2 litr vína. Já měl však 4. Celý náš Štědrý den. Sedím zamyšlen a vzpomínám jak asi doma slaví Ježíška. Celý svět bych zničil, vše bych pobil. Bídný mizerný život. – Sníh zde není, jest teplo.- Tak slavím svátky v Gorici, v Reiner Kaserne r. 1917.*

25. 12. 1917 *Hod Boží. Ráno černá špína. Nemám, co k ní. Hladové vánoce. Vzpomínám si na vánočku. Tu zajisté, právě asi co toto píši, doma jedí k bílé kávě. Jak dobře jest jim as doma. – Ve 12 hod Božíhodový oběd. Špatné maso, polévka a v ní pár bramborů, pak nudle s marmeládou. Kdo chce, může jíti do města. Jest zde vše rozbité, co bych dělal venku. Peněz mám málo, je zde nestydatá drahota.*

26. 12. 1917 *Dosti dobře jsem spal. Ráno byla černá káva. Pak jsem hrál do 11 hod mariáš. Prohrál jsem!!!!!! Mám již hlad. K menáži bude polévka a pár bramborů v ní a kousek masa. Člověk se s tím nenají. Vší se nemohu zbavit. Jsou to nepříjemní tvorové. Odpoledne bylo víno. Trochu jsem jím omámil smysle. Hned zvečera jsem si lehl. Zítra půjdeme již zase dále.*

31. 12. 1917 *Pondělí Sylvestra. Jdeme po hlavní cestě do Codroipa. Lidé nás nenávidí, vždy se nás bojí. V 1 hod jsme došli a jsme ubytováni v prázdném domě. Přinesli jsme si matrace, kamna, takže jest nám dosti dobře. Inf. Putzer uvařil mi šálek polenty. Snědl jsem ji a vypil černou kávu. Tak užil jsem Sylvestra.*

1. 1. 1918 *probudil jsem se v 5 hod ráno a dělal jsem oheň. Nyní jest as 8 hod. Zvony zvoní, znamení to, že jest svátek. Bídný to život. Před rokem byl jsem doma. Jest mi k zbláznění smutno.*

2. 1. 1918 *Středa. Mašírovali jsme po hlavní cestě na Palmanovu. V jedné vsi 11 km od Codroipa zůstaneme přes noc. Mám službu u proviantního vozu. Jest zde laciné víno. Mám ho již plnou hlavu.*

8. 1. 1918 *Dostal jsem lístek od A. K. Mám zlost, píše mi jak se měli na Sylvestra. Já zde tak bíduji a mám slyšet, jak doma se baví. Jen trápí člověka jistě. – Odpoledne škola o gázmaskách (e Gasmaske = plynová maska).*

14. 1. 1918 *Pondělí. Jest bláto. Jdeme v 1/2 10 na Schiesplatz (r Schießplatz = střelnice). Vypral jsem si prádlo do 1/2 10. Šli jsme do pevnosti v Palmanově, tuto stavěl Marini Zane r. 1689. Odpoledne execírka.*

15. 1. 1918 *Úterý. Ráno byl dán rozkaz vše napakovat. Fasovali jsme konzervy, Zvibacky, Kaffe, Handgranaty, každý tři a o 1/2 1 byl abmarsch směrem Codroipo. Šli jsme asi 14 km a zůstali jsme přes noc ve vsi Flumignano.*

17. 1. 1918 *Celou noc jsem nespal. Seděl jsem u ohně v jednom průjezdě zámku. V zámku tomto jest ubytován celý regiment.*

22. 1. 1918 *Úterý. Dopoledne „übung" (e „Übung" = cvičení). Přišli jsme v poledne dosti utahaní. Odpoledne „labung" (e Labung = osvěžení, občerstvení), prázdno.*

23. 1. 1918 *Středa. Mám vše spakované. Čekám odchod. Mašírovali jsme přes Talmassons, Sterpo do Romans. Jest to as 15 km. Přebral jsem noční hlídku.*

24. 1. 1918 *Čtvrtek v 1/2 9 abmarsch přes Varmo přes řeku Tagliamento, Bando, Cordovadu. Zde byla menáž. Pak zase dál přes Sesto na Cinto Caom. Zde zůstali jsme přes noc na půdě jednoho domu.*

25. 1. 1918 *Spal jsem špatně. Byl jsem mnoho unaven, kosti bolely a zima byla. Jest krásný den, jak u nás v máji. Nedělám celý den nic. Pral jsem si košili.*

26. 1. 1918 Sobota. Krásný den. Dopoledne execírka. Je slyšeti střelbu. Máme odtud den marše od fronty.

3. 2. 1918 *Neděle. Dopoledne šli jsme do Morsana do kostela. Odpoledne nic. Snad dnes po 10 dnech dostaneme chléb. Mám té polenty již dosti. – Navečer dostali jsme 1/2 chleba.*

5. 2. 1918 *Úterý. Ráno v 6 hod abmarsch. Jdeme přes Cordovado, Cinto Caom., Pramagiore do Arnnone Veneto. V poledne dostali jsme trochu polenty a rybičky, olej. Dělali jsme marš asi 26 km. Jsme ubytováni v jednom nevěstinci. Jsou zde 4 děvčata napudrovaná. Šel jsem spáti v 10 hod. večer. Sháněl jsem chléb. Dostal jsem za 1 K 1/2 chleba.*

6. 2. 1918 *Středa. Ráno ve 4 Tagwache (= budíček). V 5 hod abmarsch. Jdeme směrem Motta di Livenza. Ve vsi Cavalier před Piavou jsme se ubytovali. Jest krásné počasí. Z fronty hřmí děla. Jsme asi 8 km od fronty. Zůstaneme zde asi nějaký čas. Bylo by zde lépe, jak ve frontě.*

7. 2. 1918 *Dopoledne od 1/2 8 do 9 „Gelenksübungen" (= prostná cvičení), pak „Aufrolování (= přepadení nepřítele z boku). Jest to bídná robota. Odpoledne cvičení v házení atrapy, pak hry. Ráno jest zima, v poledne horko.*

8. 2. 1918 *Pátek. V blátě execírka celý den.*

9. 2. 1918 *Sobota. Jest mlha. Střelba jest dobře slyšeti. Těžká děla hřmí.*

14. 2. 1918 *Čtvrtek, teplo, bláto. Dělal se pořádek. Má přijíti nějaký generál. V poledne guláš a nic k němu. Zemřel bych hladem, kdybych něco nedostal neb nekoupil. Z moji komp. 2 chlapci ukradli někde polentu a slepici, takže jsem se s nimi najedl. Odpoledne execírka.*

17. 2. 1918 *Neděle, jest zima a vítr. Jest mi špatně. Ležím celý den. Měl jsem 39 °C horečky. Zůstal jsem na marod cimře.*

18. 2. 1918 *Pondělí, pěkný den. Jsem na marod cimře. Jest chlév a ještě horší. Vší jest zde - - Horečku nemám, již jen hlava bolí.*

19. 2. 1918 *Ležím v tom svinčíku a čekám na visitu. Půjdu asi ke komp. Hrom to vem! Zůstal jsem.*

21. 2. 1918 *Čtvrtek. Pěkný den. Večer šel jsem ke komp. Hlásil jsem se sám.*

23. 2. 1918 *Sobota dop. ostré cvičení. Jsme utahaní jak psi. Krásný den.*

24. 2. 1918 *Neděle, krásný teplý den. …Jak bych chtěl jeti domů! Tak krásně a člověk zde maří bídně čas. Krásný večer jest. Sedím na primitivní italské židli před stavením a vzpomínám. Celé tělo mě nějak bolí, hlava, nohy nejvíce. Není možno vypsati můj smutek. Od Talianky dostal jsem opečenou polentu a asi 1/2 l teplého mléka. Nabídne mi vždy sama něco. Dobrá žena jest to.*

25. 2. 1918 *Pondělí krásně. Dopoledne execírka. Dosti dobře to uteklo ještě. Odpoledne jsme šli ke zpovědi. Též jsem se zpovídal.*

Oficiální pohlednice Červeného kříže: Zahájení útoku

Oficiální velikonoční pohlednice Červeného kříže

2. 3. 1918 *Sobota prší. Zůstali jsme doma. Bude asi škola. Bude lépe. Učili jsme se o „Maschinengewehru" (= kulometu). Odpoledne frei (= volné).*

3. 3. 1918 *Neděle bláto. Ráno šli jsme do kostela. Pak jsem se celý den otravoval.*

9. 3. 1918 *Sobota. Dopoledne übung s ostrými granáty od 10 Reg. Stosspatroly (= střelců). Náš Zug (= četa) byl jako druhá linie. – Odp. dělal náš Zug übung. 5 Stosspatrol útočilo. Já se svojí patrolou aufroloval jsem vlevo. Za hodinu jsme se vrátili celí zamazaní. Ve Stellungách (= voj. pozicích) bylo po kolena bláta.*

10. 3. 1918 *Neděle, krásný den. Celý den nic neděláme. Jest asi 3 hod odpoledne. Sedím venku na slunci, ospalý jsem, mám lenoru. Není to však lenora, jest to slabost od hladu. Tak krásná neděle a tak bídně ji musí člověk trávit. Kéž bych byl doma! Celý bochník bych najednou snědl. Zítra snad se dozvíme, co s námi bude. Buď jdu k Reg. neb zůstanu zde u Sturm Komp. (= pohotovostní roty). Čekáme.*

17. 3. 1918 *Neděle pěkný den. Šel jsem s Zugem ráno do kostela. Jest horko. Z fronty to hřmí. Není dne, že by zde nebyly italské eroplány.*

22. 3. 1918 *Pátek teplo. Jsem co instruktor u Sturmkursu.*

23. 3. 1918 *Sobota, pěkný den. Dopol. házení atrap. Odpol. šel do Motty do biografu. Ukazovali zacházení s gazmaskami a Gazangriff (= plynový útok). Přišel jsem večer v 8 hod domů.*

24. 3. 1918 Neděle krásně. Již ráno nás navštívili italské eroplány. Jest smutno. Odpol. nuda. 3/4 hod dělal jsem s Zugem „salutierübungen" (= cvičení v salutování).

29. 3. 1918 Velký pátek, chladivo. Dopol. execírka. V poledne na menáž čaj hořký a trochu řídké polenty. Večer 1/2 chleba kukuřičného, 2 a 1/2 rybičky, paklíky cigaret. tabáku a hořké kaffe.

1. 4. 1918 *Pondělí (Velikonoční) prší. Ráno „Kirchensang" (= zpívání v kostele), pak celý den hlad a nuda k uzoufání. Tak bídně jsem tyto svátky ještě neslavil. Vztek bych se, kdybych o tom přemýšlel.*

28. 4. 1918 *Neděle. Strašnou noc jsem měl. Musím míti v hlavě nějaký zápal. Pravé ucho mě strašně bolelo celou noc, takže jsem minutu nespal. Ráno se to protrhlo a bylo mi o něco lépe. Celý den však jsem ležel na lůžku. Venku prší. Smutná neděle.*

29. 4. 1918 *Pondělí. Dopoledne byl übung. Šli jsme ve Sturm–adjustierungu (= plná polní výstroj) do Fassalta Maggiore a tam v dešti jsme na poli do 11 hod stáli. Pak v blátě po kolena zase domů.*

29. 5. 1918 *Středa. Odpoledne jest abmarsch neznámo dosud kam. Snad na frontu. Začne již asi ta legrace. Došli jsme do Toscalta Maggiore. Zde počkáme do offensivy.*

13. 6. 1918 *Odpol. vše připraveno k odchodu do Stellungu (= bojového postavení). Jakmile tam přijdem nastane offensiva. Bude to něco strašného. Každý již ví, co má dělat, a kde bude, jen já ještě nevím. Napnutá, smutná chvíle před bojem. Na frontě ticho, co nejdříve nastane hřmot. Trommelfeuer (= bubnová palba). Kdyby mě něco trefilo Zůstaňte s Bohem doma, vzpomínám na Vás v posledních chvílích.*

14. 6. 1918 *Pátek. Všichni dnes v noci mašírovali do Stellungu. Zítra o 3 hod ranní začne Trommelfeuer a o 7 hod naše Stosspatrolly (= úderné oddíly střelců) jdou přes Piavu. Mám z pekla štěstí. Zůstanu asi u trénu. – Včera při házení granátů, poranil se lehce Zgf. Štefka a smrtelně byl raněn Gefr. Zubinsky. Bylo mu roztrženo břicho, noha, pravá ruka. Štefka má „šplitel" (r Splitter = střepina) v noze. Oba odešli do Motty do špitálu.*

15. 6. 1918 *Sobota. Neustále rachotí střely. Jest 7 hod. Našich as 100 eroplánů jde na frontu pomáhati Infanterii. Celý den střílí. Offensiva se nezdařila tak, jak si naši přáli. Jsou na druhé straně, však jen asi 6 km. Mnoho raněných máme.*

18. 6. 1918 *Úterý. Šel jsem v noci do Stellungu. Střílet na most, kudy jsme šli. Mrtví lidi, koně, mundur poházený, spousta válečná.Náš útočný oddíl jest ve 2 Stellungách. Vrátili jsme se o 8 hod ráno celí zamazaní a unavení. Ze 160 jest nás 87. Spal jsem pak celý den a sušil jsem boty.*

19. 6. 1918 *Středa. V noci trochu pršelo, takže jsem namokl pod celtou. Navečer Vorwerk (= vpřed posunuté opevnění) až hnedle k italskému Stellungu. Kropil nás těžkými.*

20. 6. 1918 *Čtvrtek. Dělali jsme tam odtud Rückzug (= ústup). Zůstali jsme pár kilometrů za frontou a vařila se menáž. Odpoledne šel jsem do Stellungu. Naše kompanie i s Lt. Nowakem byla zajata. Zůstalo 14 lidí. Divize bude dnes v noci abgelesována (abgelten = nahradit).*

23. 6. 1918 *Neděle. Mluví se mnoho věcí. Snad jdeme někam na rast nebo na jinou frontu. Dosud však ležím na půdě jednoho domu v seně. Jídla jest dost. Ruda mi psal, žije tedy také.*

24. 6. 1918 *Pondělí. Došli jsme v noci do vesnice Bagnara. Zde zůstaneme několik dní.*

26. 6. 1918 *Středa. Spalo se mi po včerejším vínu dobře. Šel jsem pracovat do kanceláře. Celý den jsem dělal Drücksorty (= formuláře) na Tapferkeitsmedaille (= medaile za statečnost). Večer mám horečku.*

27. 6. 1918 *Čtvrtek. Můj svátek. Dopoledne jsem šel s naším kvartýrským na ryby. Odpoledne pracoval jsem jak včera v kanceláři. Jest mi špatně. Hlava bolí a horečka.*

3. 7. 1918 *Středa. Jest pod mrakem. Bolí mě na prsou od cigarety. Jsem nyní ještě ke všemu Menagenmeistrem. Jest to dobré, více se člověk nají. Stále myslím na dovolenou. Snad koncem tohoto měsíce bude možno jeti.*

5. 7. 1918 *Pátek. V noci byl jsem na bramborách pro Komp. Ve dne jsem četl knihu „Bitevní wichřice". Dobře.*

6. 7. 1918 *Sobota. Mojí prací jest rozdělit maso a dobře jíst. Večer šel jsem koupit tele. Dal jsem za něj L 425,-. Večer jsme ho hned zabili. Zítra bude guláš.*

27. 7. 1918 *Sobota. Ráno pršelo a padaly kroupy. Celý den se jen tak válím a nedělám nic. Smutně jest mi dnes nějak. Včera bylo 4leté jubileum války.*

29. 7. 1918 *Pondělí. Chlastám a nedělám nic. Hloupý je to život, takové lenošení.*

2. 8. 1918 *Pátek. Nevím, co dlouhou chvílí dělat. Chodím z kuchyně do mé cimry a nazad. Ležíme chvíli, no nuda strašná. Strašně málo se všeho fasuje. Ty lidi aby umřeli hladem!*

3. 8. 1918 *Sobota. Jest mi trochu špatně. Bojím se, bych nedostal červenku před dovolenou. Dal jsem se dnes pojistit na K 1000,- na válečnou půjčku.*

4. 8. 1918 *Neděle. Bylo mi zle v noci. Musím se postit, bych na dovolenou neonemocněl. Jest mi dlouhá chvíle.*

9. 8. 1918 *Pátek. Zítra odjíždím na dovolenou. Hurrá.*

10. 8. 1918 *Sobota. V 1hod dostal jsem Schein (= potvrzení, vysvědčení) a jdu ještě s vojáky do Portogruara na nádraží.*

11. 8. 1918 *Neděle. Celou noc jsem nespal. Kousek chleba mám, nechci však ho samotný jísti. Už kdyby byla Vídeň!*

Zápisky končí odjezdem pisatele na tolik vytouženou dovolenku. L. S. se dožil věku 71 let. O létech „vojny" v kruhu své rodiny později skutečně občas vyprávěl.

(z rodinného archivu H. Jabůrkové)

Autor deníčků L. Schönbach (vlevo) se svým přítelem

Lyžařská sezóna na Pustevnách kolem roku 1910 Foto archiv MRV ve Vsetíně

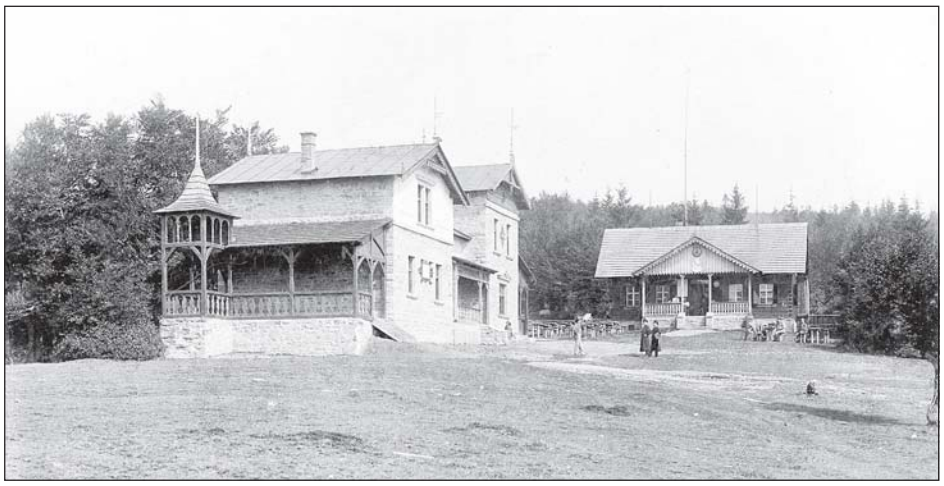

Nejstarší útulny na Pustevnách: kamenná Šumná z roku 1894 a dřevěná chata Pústevně z roku 1891
Foto archiv MRV ve Vsetíně

Významné výročí beskydské turistiky 120 let Pohorské jednoty Radhošť

Richard Sobotka

Teprve v závěru 19. století začínaly být Moravskoslezské Beskydy využívány také turisticky. V počátcích měla turistika také vlastenecký podtext, kdy o beskydské vrcholy soupeřily turistické spolky německé i české. Tak například už v roce 1880 putovalo na Lysou horu deset českých národovců po tři dny pěšky přes Prašivou, Slavíč a Bílý kříž, aby na závěr své výpravy zaznamenali, že z Lysé hory byl pohled na západ slunce dokonce krásnější, než z Radhoště.

To už doba pozvolna dozrála ke vzniku ryze českého turistického spolku. Stalo se tak 14. září 1884, kdy z podnětu frenštátských rodáků PhMr. Štěpána Ježíška a JUDr. Edvarda Parmy a jejich lásky k hornatému Valašsku byl založen náš nejstarší turistický spolek Pohorská jednota Radhošť (Klub českých turistů vznikl v Praze až v roce 1888). Nově vzniklý turistický spolek si vzal za cíl „návštěvu hor a zajímavých krajin moravsko-valašských usnadňovati, lásku k nim pěstovati a k vědeckému prozkoumání Valašska přispívati“. První valné hromady se 9. listopadu téhož roku zúčastnilo 39 členů. Kromě názvu spolku byl také schválen jeho znak s bílým a zeleným květem sedmikvítku v rudém poli a opisem Pohorská jednota Radhošť.

V počátcích orientovala PJR svou činnost na nedaleké Horečky, kde v letech 1885 - 1886 vybudovala dvě vyhlídky a označila turistické chodníky. Brzy nato se činnost PJR přenesla blíže k Radhošti. V roce 1886 po zakoupení pozemků na Pustevnách byl dán prostor pro vytvoření turistických útulen. Útulna Pústevně se 16 lůžky byla postavena roku 1891. Roku 1893 postavena na Stupních rozhledna Cyrilka. Roku 1894 dokončena útulna Šumná. V roce 1897 byla na Okrouhlém zřízena rozhledna Metodějka - protože se časem začala naklánět, raději ji o několik let později rozebrali. Útulna Maměnka a jídelna Libušín byly částečně otevřeny již při svěcení kaple na Radhošti v roce 1898, slavnostní otevření proběhlo 6. 8. 1899, zároveň také otevření zvonice, kuželny a letní tělocvičny.

Zakoupením turistické útulny u kaple na Radhošti v letech 1903 - 1907, adaptací chalupy na Martiňáku pro potřeby turistiky v roce 1906 a zakoupením dalších pozemků se v roce 1908 dostal do majetku PJR celý horský hřeben na Pustevnách od Tanečnice až k rozhledně Cyrilka a část pozemků na Radhošti. Vybudováním silnice z Frenštátu do Ráztoky v roce 1906, „Knížecí cesty“ z Ráztoky na Pustevny v letech 1910 - 1911, vybudováním turistických chodníků z Ráztoky na Pustevny, na Skalíkovu louku, na Maňáky a Okrouhlý byl završen rozvojový program PJR na severní straně Radhoště. Pustevny se tak staly dostupným střediskem beskydské turistiky.

PJR překonala tíživou hospodářskou situaci za první světové války, zaznamenala rozmach turistiky v letech 1919 - 1934 i obtížnou dobu okupace za druhé světové války. Po únoru 1948 však v důsledku sloučení tělovýchovných organizací a sportovních spolků v jednotnou tělovýchovnou organizaci činnost PJR 15. 6. 1950 končí, její majetek byl předán Čs. hotelům.

Myšlenka na obnovu činnosti PJR však zůstala stále živá. V dokumentech o historii naší turistiky byla PJR stále uváděna jako náš nejstarší turistický spolek. V roce 1988 se uskutečnil výstup na Radhošť v rámci 104. výročí založení PJR a 100 let organizované turistiky v Československu.

Teprve v nových společenských podmínkách se po čtyřiceti letech vynuceného odmlčení schází v roce 1990 přípravný výbor pro obnovu činnosti PJR. K znovuzrození PJR došlo 7. 11. 1990 a 1. valná hromada se uskutečnila 22. 3. 1991.

V terénech České republiky jsou desítky tisíc kilometrů značených turistických cest, množství směrovek i rozcestníků. Turistika je dnes součástí životního stylu. U začátku tohoto turistického dění byla před 120 lety Pohorská jednota Radhošť, první český organizovaný turistický spolek u nás, založený 14. 9. 1884.

Pustevny, nejnavštěvovanější turistické středisko Beskyd Foto M. Langer

Historie a současnost vsetínské organizované turistiky

Bohumil Kupka

8. červenec 2004 byl pro vsetínskou turistiku významným dnem - vždyť téhož dne před osmdesáti lety byl založen na popud prezidenta krajského soudu Březiny z Nového Jičína Klub československých turistů, odbor (OKČsT) ve Vsetíně se 49 členy. Byla to hrstka nadšenců a vyznavačů lásky k přírodě a porozumění pro její krásu, která podnikla první krůčky na poli turistického ruchu na Vsetínsku. Kolem byla ovšem všeobecná pochybovačnost, nedůvěra, krčení ramen a posměch. Byla to vskutku odvaha převzít tak těžkou zodpovědnost za novou věc. A nedivme se - vždyť veškeré dřívější pokusy uvést do života turistiku, učiněné již v roce 1897 v rámci vzdělávacího spolku „Snaha" a v pozdější době Sportovního klubu na Vsetíně, ztroskotaly.

K. Puszkailer s rodinou a přáteli při značkování na Vsackém Cábu v r. 1932 Foto archiv MRV ve Vsetíně

Vsetínští turisté při výstavbě chaty na Vsackém Cábu v r. 1927 Foto archiv MRV ve Vsetíně

Turistická chata na Vsackém Cábu v roce zahájení svého provozu Foto archiv MRV ve Vsetíně

Zimní cestou k chatě na Soláni
Foto archiv MRV ve Vsetíně

Vojtěch Menšík s lyžařskou mládeží (z archivu KČT Vsetín)

Jaro 1925 přináší první doklad, že OKČsT Vsetín (teď již se 178 členy) existuje, že nelenil a že splnil svůj vytčený program: označkováním 240 km cest se vsetínské Valašsko zařazuje mezi známá „turistická střediska Pobezkydská". Jsou vyvěšovány prozatímní mapy s turistickými značkami na čtyřiceti nádražích, a tím upozorněno na naše „Vsacko". Následující rok (217 členů) se již snaží navázat na snahy prvního předsedy, ředitele J. Jaroška, i nový předseda Ph.Mr.Karel Puszkailer získat ústředí OKČsT v Praze pro myšlenku postavit chatu na Vsackém Cábu. Ta měla přispět k rozvoji turistiky v oblasti a zpřístupnění této části Beskyd. Propagačně jsou vydávány pohlednice a zařazeny první články do různých časopisů, kde nachází odezvu v podobě rozkvětu turistického života. Na poli značkařském dochází k další „expanzi" na jižní Valašsko - jsou zpřístupněny turistické trasy na Valašskoklobоucku, Vizovicku i Luhačovicku a tím jsou propojeny s Rožnovskem a Bystřicí pod Hostýnem. Propagace Vsetínska je šířena i rozhlasem z Brna a přednáškami v městech širokého okolí. Odbor otevírá první letní noclehárnu v Dolní škole a 21.července 1927 - po 3 letech své existence (s 255 členy) a mnohém úsilí - se koná položení základního kamene chaty na Vsackém Cábu za účasti četných hostů a zástupců ústředí KČsT z Prahy. A nadšení pro stavbu bylo převeliké a korunované úspěchem - 29.června 1928 v rámci 40letého trvání Klubu československých turistů a 10. výročí vzniku samostatného Československa byla chata otevřena. Účast představitelů ministerstva obchodu, Ústředí KČsT a veřejných korporací - sešlo se kolem 1000 osob - svědčila o velkém uznání, kterého se dostalo vsetínskému odboru za tento příspěvek k rozvoji turistiky v regionu. Tyto úspěchy povzbuzují další nadšence z přilehlých oblastí, aby po vzoru Vsetína založili nové odbory - ve Valašských Kloboukách a Novém Hrozenkově. Rok 1929 představuje pro Vsetínsko druhou důležitou etapu v organizačním začlenění - 3. listopadu se schází ve Valašském Meziříčí zástupci odborů Valašska a zřizují Valašskou župu KČsT. V následujících letech vydává odbor průvodce „Valašským krajem" s mapou „Turistické cesty na Valašsku", pojednávajícího o celé župě ve středním, jižním a západním Valašsku. Rok 1932 přináší další „krok správným směrem" - odbor (s 302 členy) přistupuje k dokončení lyžařského můstku na Vsackém Cábu. Tím otvírá novou a bohatou tradici úspěchů na poli zimních sportů a turistiky. Vsetínští získávají jméno na župních či celostátních přeborech: Eichler, Gerhart, Charvát, Klein, Kubičík, Menšík. Se jménem posledně jmenovaného jsou v následujících obdobích spojeny četné aktivity na poli pěší i lyžařské turistiky ve Vsetíně.

Tolik z počátků organizované turistiky ve Vsetíně. V dalším období byla léta plodná i méně úspěšná. Vždy však poznamenaná snahou býti užitečným členstvu i širší turistické veřejnosti. Nadšení krátkého poválečného období byla brzy zmražena nástupem komunistické éry a „projektem" sjednocené tělovýchovy. A tak došlo i na samostatnou organizovanou turistiku. Na počátku let padesátých byly zřizovány odbory turistiky při závodových organizacích ROH či tělovýchovy.

A tak ve Vsetíně vznikly 3 odbory turistiky : MEZ, Slovan a Zbrojovka. Toto „rozdělení" turistické obce přežilo i změnu režimu v roce 1989 a obnovu činnosti Klubu českých turistů v dubnu 1990. Všechny tyto odbory byly začleněny do nově vzniklé organizační struktury KČT - oblasti „Valašsko". V posledních třech letech - po novém krajském státoprávním uspořádání působí na půdě Zlínského kraje sloučená oblast „Valašsko-Chřiby". Tato vydává každoročně Kalendář akcí, který zahrnuje i všechny aktivity vsetínských odborů - pěší, lyžařské či cykloturistiky. Mezi nejznámější lze zařadit lednovou „50 km na lyžích po Valašsku" , únorovou „Hvězdicovou jízdu na lyžích", dubnové „Zahájení turistické sezóny na Pulčínských skalách", ale především v červenci „Mezinárodní týden turistiky na Valašsku" (MTTV) - akci, pořádanou pod záštitou Městského úřadu ve Vsetíně. Ta je zveřejňována jak v celostátním Kalendáři akcí KČT, tak i v Mezinárodním kalendáři IVV (světová organizace lidového sportu). Její historie čítá 14 ročníků, když poprvé v roce 1991 byla pořádána z popudu vsetínských turistů (mj. ing. A. Cahlík), kteří byli inspirováni podobnými mezinárodními pochody v zahraničí. Tam vznikla myšlenka objevit Valašsko v nových politických poměrech i turistům z Evropy. A tak po prvních nesmělých krůčcích si akce získávala prestiž a po přijetí KČT do IVV bylo umožněno i tuto zařadit do nabídky mezinárodních akcí. Proto jsme v průběhu uplynulých ročníků mohli ve Vsetíně uvítat turisty z Belgie, Itálie, Lucemburska, Maďarska, Německa, Norska, Polska, Rakouska a samozřejmě Slovenska.

U příležitosti 80. výročí - a v rámci právě zmíněného MTTV - uspořádaly současné vsetínské odbory výstavu, která měla vsetínským turistům, občanům města i turistům - návštěvníkům Vsetína, alespoň ve fragmentech tiskových či fotografických přiblížit bohatou historii turistického hnutí ve Vsetíně. A ohlasy byly - alespoň soudě ze zápisů v Knize návštěv - velmi pozitivní!

A tak závěrem popřejme sobě i všem, kteří převezmou po nás organizování turistických aktivit ve Vsetíně, mnoho nadšených aktivních příznivců, kteří radost z aktivního poznávání přírody a jejích krás předají dalším generacím - svým dětem!

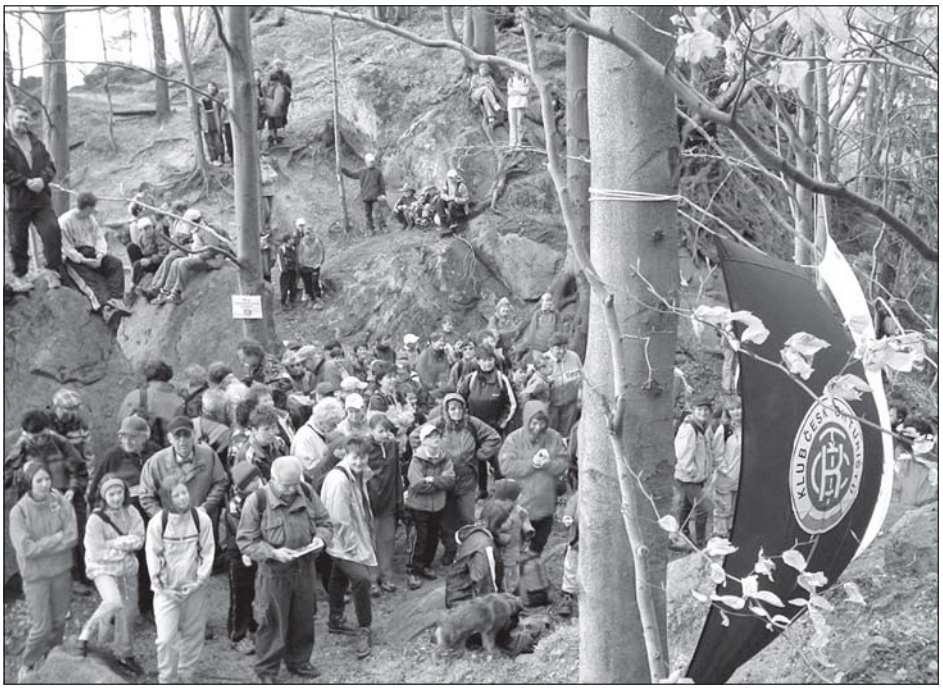

Zahájení turistické sezóny 2004 v Pulčínských skalách (z archivu B. Kupky)

Postupně zarůstající štěrkový náplav pod mostem u obce Bystřička, 3. srpna 2004 Foto L.Spitzer

Štěrkové náplavy na Vsetínské Bečvě - jedinečný biotop nebo pouze stavební materiál?

Lukáš Spitzer, Jana Tkačíková

Pojedete-li vlakem mezi Brňovem a Bystřičkou, pak se nezapomeňte dívat z okna. V místech, kde se tok Vsetínské Bečvy zklidní, uvidíte zbytky štěrkopískových náplavů. Samotný vznik štěrkových náplavů je přirozený proces, který na území okresu Vsetín probíhal a dále probíhá odnepaměti. Tvorba štěrkových náplavů je vázána především na rychle proudící toky se silně kolísajícím průtokem během roku, vznikají tedy především na horních tocích podhorských řek.

V minulosti protékala krajinou Vsetínská Bečva společně se svými přítoky téměř volně. Bečva měla mělké a nestabilní koryto široké od desítek až po sto metrů. Jako typická bystřina měla v průběhu roku velmi nestabilní průtok. V létě a zimě povětšinou s minimem protékající vody, po prudkých deštích kdykoli v průběhu celého roku se však průtok prudce zvýšil. Charakteristické pro řeku Bečvu je, že tání sněhu nezpůsobuje výraznější povodně. Nejnebezpečnější povodně přicházejí po intenzivních déletrvajících jarních nebo letních srážkách.

Prudký nárůst a následně rychlý pokles průtoků je dán celou řadou vnějších podmínek. Mezi hlavní podmínky patří geologické a geomorfologické poměry, časový průběh srážek na povodí, roční období a také často diskutovaná kvalita vegetačního krytu valašských svahů a strání. Vsetínská Bečva i její přítoky protékají oblastí geologicky budovanou především flyšovými horninami. Poměrně měkké pískovce a jílovce, které se střídají ve flyši, jsou snadno erodovatelné a navíc mají jen omezenou kapacitu pro absorpci a retenci vody. Zejména díky lehce rozrušitelnému pískovci je Vsetínská Bečva tak bohatá na kamenitý štěrk. Tento materiál je proudem dále unášen a drcen na drobnější frakce štěrku a písku. Při povodních je přemisťováno velké množství takového materiálu, který se poté usazuje podél břehů, v říčních zákrutách či uprostřed toku a tvoří mohutné štěrkopísčité lavice a náplavy.

U neregulovaného toku byl tento proces tvorby náplavů tak častý, že koryto řeky neustále měnilo spolu se štěrkovými lavicemi a náplavy svou polohu. V mnohých případech nestačily náplavy ani zarůst vegetací. Jindy se při podstatnější změně polohy koryta dostávaly naplaveniny až za nově ustanovené břehy řeky a následně zcela zarostly. Tato ložiska štěrkopísků ležící mimo současné řečiště byla a jsou často odtěžována – materiál byl použit např. pro stavbu přehradní nádrže Stanovnice, je těžen u obce Janová či v oblasti Choryňských rybníků.

Konec 19. století a začátek století dvacátého byl poznamenán celou řadou velkých a katastrofálních povodní. Bylo proto vládním dekretem rozhodnuto o systematické regulaci řeky Bečvy a jejích přítoků. Práce na úpravách Vsetínské Bečvy byly zahájeny na konci devatenáctého století. Od první čtvrtiny 20. století až do současnosti se už tvar koryta a trasa toku téměř nezměnily. Technické úpravy jistě napomohly k minimalizaci škod v záplavových oblastech, nemohly však ovlivnit další objektivní faktory vzniku povodní – extrémní meteorologické situace.

Regulací toku bylo koryto značně zúženo, čímž bylo zamezeno erozi břehů, ale docházelo naopak k hloubkové erozi a zahlubování dna. Regulace též značně omezila plochu, na které mohly náplavy vznikat. Změnila se totiž jak skladba břehové vegetace, tak i terénní možnosti ukládání vodou neseného štěrku a písku. Tam, kde se již nějaké náplavy objevily a nebyly zničeny těžbou, znamenaly regulace výrazné zpomalení přirozeného procesu obnovy těchto náplavů.

Dravý střevlíček *(Chlaenius vestitus)*, typický obyvatel štěrkopísčitých náplavů u obce Bystřička Foto L.Spitzer

Housenka lišaje vrbkového (*Deilephila elpenor*) na své živné rostlině vrbovce chlupaté (*Epilobium hirsutum*) poblíž obce Bystřička Foto L.Spitzer

Nepůvodní druh naší flóry štětinec laločnatý (*Echinocystis lobata*) Foto L.Spitzer

Náplavy o malé ploše vznikají periodicky při každém podstatnějším zvýšení průtoku kdekoli na celém toku řeky. U podhorských řek vznikají tyto náplavy opakovaně každý rok například při příležitosti jarního vzedmutí hladiny táním sněhu. Vsetínská Bečva je na svém středním toku již klidnějšího rázu, a proto vznik rozsáhlejších náplavů zde již není tak pravidelný. Je pro něj totiž nezbytný výrazněji zvýšený průtok mnohdy související s vylitím řeky z břehů.

Běžně vznikající drobné náplavy jsou stále ničeny těžbou, na náplavy o větší ploše bohužel v současnosti narazíme pouze na dvou místech, a to v meandru Vsetínské Bečvy mezi obcemi Bystřička a Jarcová a dále po soutoku Vsetínské a Rožnovské Bečvy v oblasti pod choryňským mostem.

Brouci a jiná havěť na náplavech

Na velice specifickém prostředí štěrkových náplavů, mnohdy periodicky zaplavovaném vodou, se objevuje řada bezobratlých. Při loveckých procházkách se zde entomolog (člověk zabývající se studiem hmyzu) setkává s až neuvěřitelnou diverzitou brouků a jiné entomofauny. Zvláště těsně po jarním tání a následném zvýšení hladiny řek se zde dají najít horští střevlíci *Carabus linnei* či *Pterostichus fovoelatus*, kteří sem byli splaveni z vyšších poloh. Vedle horských druhů zde ze stejných důvodů narazíme i na teplomilné druhy střevlíků, jejichž jedinci přicestovali spolu s velkou vodou z extenzivně pasených pastvin rozesetých všude po Valašsku. Mezi tyto střevlíky patří např. *Pterostichus melas*. Pestrou mozaiku druhů doplňují brouci, pro které je náplav stabilně domovem. Tyto druhy a často i celé rody mnohdy nenalezneme jinde než na březích vod. Pro život zde jsou ideálně adaptováni. Nedělá jim problém setrvat i delší čas ve vodě, jsou i dobrými plavci. Na náplavech většinou probíhá celý jejich vývoj, pouze vajíčka kladou do břehů, čili do vodou méně ohrožených poloh. Mezi tyto střevlíčky patří např. celé rody *Elaphrus* a *Chlaenius* (asi centimetr velcí lesklí zelení střevlíci), které se na Valašsku vyskytují v několika lehce odlišitelných druzích. Druhy rodu *Elaphrus* jsou výjimečné svými hrbolatými krovkami. Téměř pod každým kamenem objevíme velmi zajímavé droboučké střevlíky z rodu *Bembidion*. Běžným obyvatelem náplavů, který je jinde obtížně nalezitelný, je také tmavý střevlíček se žlutýma nohama *Paranchus albipes*.

Na náplavu většinou stabilně nezastihneme nejběžnější střevlíky okolních biotopů – i ti největší generalisti nejsou s to zvládnout extrémní podmínky tohoto kamenitého ekosystému. Takto pouze ojediněle narazíme na běžné střevlíčky, jako jsou kovově lesklí střevlíci druhu *Poecilus cupreus* či černí střevlíčci obecní (*Pterostichus melanarius*).

Najdeme zde také velmi hbité predátory – brouky drabčíky, jakým je například drabčík dvoutečný (*Stenus biguttatus*) nebo drabčík břehový (*Paederus littoralis*). Pod kameny může trpělivý sběratel objevit jednoho z našich nejmenších kovaříků, jen 2,5 mm dlouhého kovaříka nejmenšího (*Zorochros minimus*). Posedávat na rostlinách najdeme i tvarově atypické duhové mandelinky z rodu *Donacia* (rákosníček). Na pupáriích (kuklách) much parazitují 5

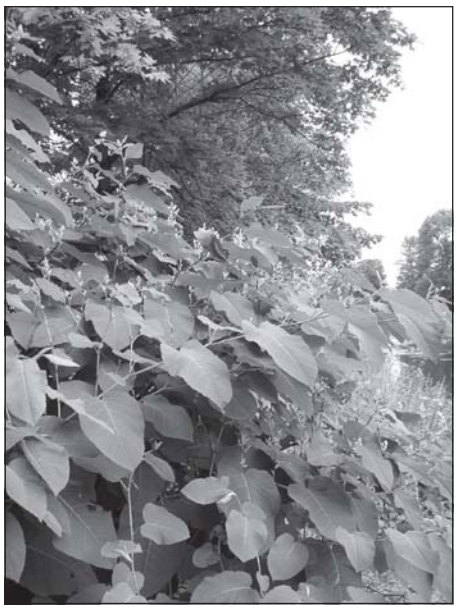

Invazní asijský druh křídlatka japonská (*Reynoutria japonica*) Foto L.Spitzer

milimetrů velcí drabčíci rodu *Aleochara*, hojní jsou i ještě menší drabčíci rodu *Atheta*.

Na březích vod se vzácně vyskytuje náš největší škvor – škvor velký (*Labidura riparia*), výskyt tohoto druhu však bohužel nebyl z našeho okresu dosud potvrzen. Velice běžně na vegetaci rostoucí na náplavech uvidíte motýlici obecnou (*Agrion virgo*), jejíž larvy žijí v proudící vodě mezi rostlinstvem. Když po nějakém čase začne náplav zarůstat, tvoří se zde ideální prostředí pro vývoj krásných denních motýlů – na kopřivách rostou housenky babočky paví oko (*Inachis io*) či babočky kopřivové (*Aglais urticae*). Na vrbovce chlupaté zastihneme obrovské zelené nebo hnědé housenky, které po zakuklení dají vznik nádherným růžovožlutým lišajům vrbkovým (*Deilephila elpenor*). Svůj vývoj zde však prodělává řada dalších motýlů, blanokřídlých a dalších příslušníků hmyzí říše.

Z malých savců můžeme na přilehlých břehových porostech nejčastěji potkat myšici temnopásou (*Apodemus agrarius*). Tento hlodavec je vázán na provlhčené biotopy, kde dosahuje nejvyšších početností mezi přítomnými hlodavci. Jednotlivě zastihneme oranžovohnědého norníka rudého (*Clethrionomys glareolus*). Ze vzácnějších druhů zde najdeme například rejsce černého (*Neomys arvalis*) či vodního (*Neomys fodiens*). Oba dva mohou běžně vstupovat do vody, kde hledají potravu pod kameny. Živí se převážně larvami vodního hmyzu. Hustá srst, která dokáže podobně jako u vydry zadržet bubliny vzduchu, se nepromáčí. Potápějícím se rejscům bublinky vzduchu srst prozáří a tělíčko se odraženým světlem celé stříbřitě leskne. Tyto dva druhy společně s rejsky obecnými (*Sorex areneus*) a malými (*Sorex minutus*) se živí hmyzem.

Souboj invazních rostlin s původními druhy

Když voda opadne a odhalí nový náplav, není tento příliš pohostinný pro drtivou většinu rostlin. Až další rok se objevují jednoleté druhy, tzv. terofyty, a druhy, kterým nevadí mechanické působení vody. Je to především drobná bíle plstnatá rostlinka protěž bažinná (*Gnaphalium uliginosum*). Mechanickým účinkům vody se dobře přizpůsobily trávy lipnice bahenní (*Poa palustris*) a chrastice rákosovitá (*Phalaris arundinacea*). Tyto druhy zpočátku tvoří osamocené trsy, poté velmi rychle zarůstají celý nabídnutý prostor. Navíc jsou schopny velmi rychle obrážet z kolének polehlých rostlinek. Můžeme zde nalézt pestrou mozaiku druhů splavených z vyšších poloh, jako je devětsil bílý (*Petasites albus*) a krtičník křídlatý (*Scrophularia umbrosa*). Svou část náplavu zabírají i druhy z okolních porostů, ať už lesní druhy dubohabřin a bučin, tak i luční druhy jako růžovokvětý kohoutek luční (*Lychnis flos-cuculi*). Nechybí také ruderální a polní plevele, které často známe ze zahrádek, využívající dosud nízkou konkurenci ostatních rostlin. Mezi ně patří severoamerický pěťour maloúborný (*Galinsoga parviflora*) – úporný to plevel, tráva ježatka kuří noha (*Echinochloa crus-galli*), hořce chutnající pelyněk černobýl (*Artemisia vulgaris*), podobný heřmánku, ale bez typické vůně, heřmánkovec nevonný (*Tripleu-*

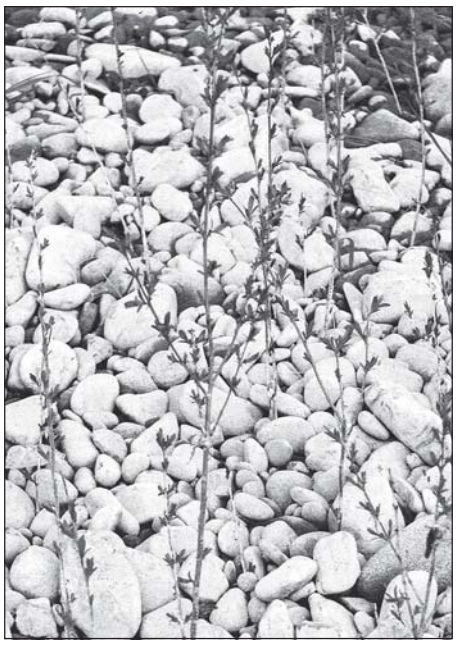

Čerstvý štěrkový náplav pod mostem u obce Bystřička se semenáčky vrby nachové (*Salix purpurea*) Foto J. Tkačíková

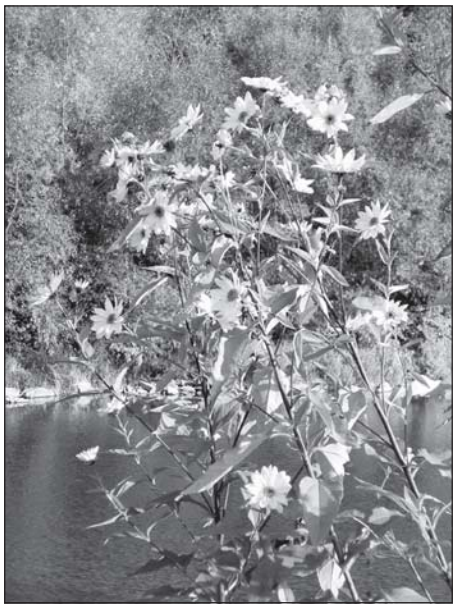

Porost slunečnice hlíznaté (*Helianthus tuberosus*), známější pod názvem topinambur Foto L. Spitzer

rospermum inodorum) a celá řada dalších druhů. Na mladých štěrkových náplavech ještě není skladba bylinného patra jednotná. Většina zde rostoucích druhů však není striktně vázána na náplavy, ale najdeme je téměř na všech podmáčených stanovištích.

Ve větší vzdálenosti od vlastního toku, v místech, kde už není vegetace pravidelně zaplavována vodou při každém zvýšení hladiny, se vytváří již plně zapojený porost chrastice rákosovité (*Phalaris arundinacea*) a rychle rostoucích semenáčků vrby nachové (*Salix purpurea*). Druhová skladba je v zásadě stejná jako na čerstvých náplavech, postupně však pionýrské jednoleté druhy uvolňují prostor chrastici a vrbě. Z nově nastupujících bylin je nápadná růžově kvetoucí vrbovka chlupatá (*Epilobium hirsutum*) s lodyhou a listy pokrytými bílými měkkými chlupy. Hojně se vyskytuje i žlutokvětý dvouzubec nicí (*Bidens frondosa*) a typicky vonící máta dlouholistá (*Mentha longifolia*) s drobnými fialovými kvítky. Přistupují i ruderální druhy jako je kopřiva dvoudomá (*Urtica dioica*) a šťovík tupolistý (*Rumex obtusifolius*). Vesměs se jedná o vyšší širokolisté byliny, které již nesnášejí možné zaplavení. V těchto místech také najdeme velké množství nepůvodních druhů.

Na převážně bylinné porosty jen se semenáčky vrb navazují vrbové křoviny. Vrby rostou na starších náplavech, které jsou již částečně zazemněné opadem a jemným bahnitým povodňovým materiálem. Tato místa jsou přeplavována vodou jen při povodních. Mezi keři dominuje vrba nachová (*Salix purpurea*), vrba křehká (*Salix fragilis*) a vrba bílá (*Salix alba*). Bylinné patro je opět tvořeno chrasticí rákosovitou. Vrba košíkářská (*Salix viminalis*) byla v minulosti hojně využívána. Každé jaro byly odřezávány jednoleté výhony, ze kterých se vyráběly koše a pomlázky. Používány byly i pro místní úpravu malých potoků jako záplety na zpevnění břehů. Tato činnost byla oboustranně prospěšná, docházelo totiž k neustálému zmlazování vrbových křovin.

Původní skladba vegetace štěrkových náplavů se, bohužel, v posledních desetiletích změnila. Podél řek se velmi snadno šíří nepůvodní druhy, tzv. neofyty, a vytlačují přirozená společenstva. Zejména na starších náplavech na podzim zaujmou zářivě žluté květy slunečnice hlíznaté (*Helianthus tuberosus*) neboli topinamburu. Tento druh, který se na Valašsko a do celé Evropy dostal ze Severní Ameriky, je ve své domovině využíván i jako cenný potravní zdroj. Domorodé obyvatelstvo sbírá mělce pod povrchem uložené kořenové hlízy, které jsou jedlé a mají lehce nasládlou chuť. Tyto hlízy tvoří i rostliny v našich podmínkách – ne však v tak velké míře.

Dalším z nápadných „exotů" je křídlatka japonská (*Reynoutria japonica*), původem z Asie. Expanduje podél toků a komunikací především vegetativně pomocí odlomených oddenků. Velmi podobná, ale s mnohem většími listy je křídlatka sachalinská (*Reynoutria sachalinensis*), která roste, jak napovídá název, na Sachalinu a v severním Japonsku. Tyto dva druhy ve své domovině nemají možnost se vzájemně potkat, v Evropě se však běžně kříží a tvoří hybrid křídlatka česká (*Reynoutria* x *bohemica*). Tento kříženec byl pro vědu popsán českými botaniky.

Růžovočervené až bílé květy má až 2,5 metru vysoká netýkavka žláznatá (*Impatiens glandulifera*). Její blízká příbuzná netýkavka malokvětá (*Impatiens parviflora*) je mnohem menší, s drobnými bledě žlutými květy. Pochází také z Asie a najdeme ji podél břehů řek a cest. Tvoří rozsáhlé porosty také v ruderalizovaných lesích. Nově se šířícím druhem je popínavá rostlina z čeledi tykvovité (*Cucurbitaceae*) s široce vejčitými a hluboce dlanitě pětilaločnými listy, s latami samčích drobných bíložlutých květů a se dvěma či třemi samičími květy při bázi listu. Zelené, dlouze štětinatě chlupaté plody se s oblibou používají do suchých vazeb. Pochází ze Severní Ameriky a jmenuje se štětinec laločnatý (*Echinocystis lobata*).

Nápadné porosty tvoří žlutokvěté severoamerické zlatobýly. Tyto často pěstované rostliny hojně zdomácněly na opuštěných místech a na březích řek. Dva na první pohled stejné druhy zlatobýlu snadno rozlišíme. Zlatobýl kanadský (*Solidago canadensis*) má lodyhu alespoň v horní polovině hustě odstále chlupatou na rozdíl od zlatobýlu obrovského (*Solidago gigantea*), který má celou lodyhu lysou. Pro naši květenu cizí je i strom javor jasanolistý (*Acer negundo*) ze Severní Ameriky, který je často vysazován v parcích, stromořadích, remízcích i větrolamech. Často zplaňuje a vyskytuje se v porostech s vrbami.

Závěrem

Okolí nivy Vsetínské Bečvy je prakticky v celé délce osídleno nebo zemědělsky využíváno. Zdálo by se, že pro štěrkové náplavy už není nikde místo. Je však patrné, že i na malé ploše toku s přírodě blízkým charakterem a nenarušené těžbou můžeme pozorovat přirozený proces vzniku a osídlování štěrkopísčitých náplavů bohatými společenstvy rostlin a živočichů. Bohužel i to málo, co z náplavů zbývá, je permanentně kořistěno těžbou materiálu pro stavební účely. Málokdo si totiž uvědomuje, že prostým odtěžením navenek nezajímavého štěrku a kamení je ničen jediný životní prostor mnoha druhů. Měli bychom si proto uvědomit, že je potřeba ponechat v současné již velmi pozměněné krajině místo i pro tak nenápadný biotop, jakým jsou štěrkopísčité náplavy.

LITERATURA

Chytrý, M., et all (2001): Katalog biotopů České republiky. – AOPK ČR, Praha.

Kopecký, K. (1989): Rákosiny na pobřeží řek a potoků. – Živa 75: 256-258.

Kubát, K., et all (2002): Klíč ke květeně České republiky. – Academia, Praha.

Pavelka, J., Trezner, J. [eds.] (2001): Příroda Valašska (okres Vsetín). – ČSOP ZO 76/06

Orchidea, Vsetín.

Podzim na řece Bečvě u Juřinky s drobným zarůstajícím náplavem, 5. října 2004 Foto L. Spitzer

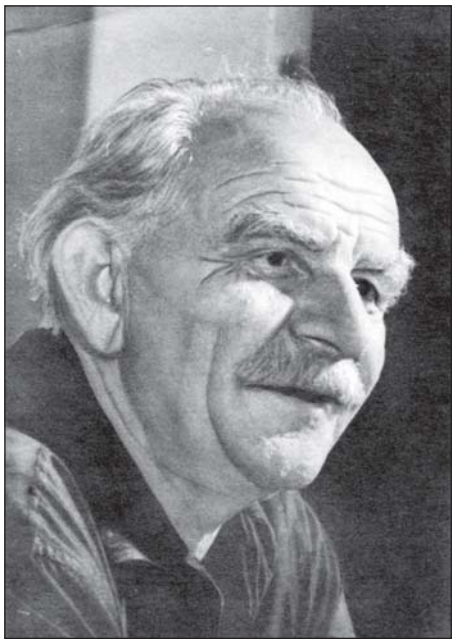

JOSEF BROŽ malíř vášnivého srdce

13. 8. 1904 - 12. 10. 1980

Kamila Valoušková

V srpnu tomu bylo celé století, co se v malém městečku Krásno ve sklářské rodině narodil chlapec, ze kterého vyrostl vášnivý malíř a bouřlivák s dobrým srdcem, jak o něm hovoří ti, kteří ho znali. Jeho monumentální malířský rukopis, rozprostírající na plátno nekonečné lány polí a rozpraskávající kůru uschlých stromů, dodnes rozeznáváme na stovkách maleb, z nichž mnohé ukrývají depozitáře muzeí a galerií po celé republice. Josef Brož byl jedním z nejoceňovanějších malířů minulých desetiletí, a především jako krajinář si svůj vysoký kredit zachovává dodnes.

Josef Brož byl malíř, kreslíř a ilustrátor pocházející z krásenské sklářské rodiny. Jeho dětství nebylo příliš radostné – nedlouho po tom, co jejich dům zachvátil požár způsobený úderem blesku, zemřela jeho mladší sestřička a záhy na to zahynul i otec. Rodina žila v chudobě a do tohoto neradostného živobytí ještě vstoupila první světová válka. Přesto Brož po základním vzdělání absolvoval v letech 1918–1922 Státní odbornou školu pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, kde na něj měl vliv zejména arch. Emanuel Pelant. S ním se setkal ještě později, když u něj v letech 1925–1926 navštěvoval kurs výroby hraček. Po ukončení studia strávil ještě tzv. mistrovský rok v truhlářské dílně, a pak si na chléb vydělával řezbářským řemeslem, což v praxi znamenalo vytvářet velmi špatně placené krojované figurky Valachů a betlémy. Později pomáhal při výrobě zahradních dekorací či maloval kulisy ochotnickým divadelním spolkům, počínaje místním sokolským. Při této práci se seznámil s kreslířem a grafikem, zetěm milotického Arnošta Dadáka, Janem Konůpkem, který jej přivedl na myšlenku studia na uměleckoprůmyslové škole. V roce 1927 Brož na Uměleckoprůmyslovou školu v Praze skutečně nastoupil a strávil šest let v ateliéru Arnošta Hofbauera. Své studium ukončil v roce 1935 čestným rokem u prof. Františka Kupky v Paříži, který završil pobytem v bretaňském Le Poulu. V roce 1938 Brož spolu s dalšími malíři vytvářel kopie nástěnných maleb pro rozsáhlou výstavu pražského baroka, kterou pořádala Umělecká beseda, jíž se stal záhy členem. S Uměleckou besedou pak pravidelně vystavoval po dalších 15 let. Své původně vystudované řezbářské řemeslo definitivně opustil po realizaci monumentální (7 x 9 m) řezby pro československý zemědělský pavilon na Světové výstavě v New Yorku a slibně se rozvíjející kariéru již nadále budoval jako malíř a kreslíř.

Expresivní malířská tvorba Josefa Brože měla svůj námětový základ v krajinářství. Vedle prací malovaných na plenérech – třeba těch, které pro své spolužáky z uměleckoprůmyslové školy pořádal na Valašsku poblíž přehrady Bystřička – vznikaly i mariny z jeho výletů do zahraničí – na pobřeží Černého a Jaderského moře. Malby z této doby se sestávají z energicky kladených tahů štětcem, které na ploše obrazu poskytují výhled do krajiny či pohled na zpěněnou hladinu moře. Za války pracoval především na Vysočině, kam se na konci třicátých let uchýlil, a vedle krajin inspirovaných tímto malebným krajem tvořil i figurální kompozice. Byly to většinou dramatické scény (např. *Jezdci z Apokalypsy*, *Požár*), pro které zvláště ve čtyřicátých letech nacházel náměty stále častěji v běžném životě. Těžká čtyřicátá léta však byla pro Brože velmi plodná po tvůrčí stránce. Kruté téma války a později i proletářská tematika byly Brožovi velmi blízké. Jeho energická malba, odrážející povahu tohoto jinak hodného a veselého muže, potřebovala téma, které by umožnilo nechat ji naplno vyznít. Byl malířem kontrastů – se zvlášť vytříbeným citem používal ostré barvy v šedavé kompozici, měnil rukopis, brázdil monotónní plochy expresivními tahy štětce či vrstvami barvy vytlačenými přímo z tuby. Jindy jsou jeho až geometricky a plošně komponované obrazy s motivem architektury sestaveny z částí malovaných tak vervně, že silná vrstva barvy tvoří zajímavou strukturu. V té době, tedy v druhé polovině čtyřicátých let, vznikají také pohledy do pražských dvorků a zákoutí, na kterých je patrná inspirace malbou Skupiny 42. Kompozici svých obrazů Brož promýšlí nejen po námětové, ale i po formální stránce. Například o svém proslulém obraze *5. květen* z roku 1959 Josef Brož řekl: „Proti absolutně klidné obloze beze stopy štětce se vine dramatický, pastózní dým, kvetoucí kaštany a pod nimi mrtví. Prostě samé kontrasty...“[1] Oproti tomu jeho tolikrát obdivovaná a v osmdesátitisícovém nákladu reprodukovaná[2] malba *Únor 1948* z téhož roku je již zcela v intencích nastupujícího socialistického realismu, který se sotva formoval a hledal své vyjadřovací prostředky. Tato malba jej proslavila a otevřela mu cestu středem vznikající socialistické společnosti, po které Brož, tolik zkoušený bídou a těžkým životem, a tudíž naprosto přesvědčený o správnosti levicového směru, rázně a pevně vykročil. Výborné malby krajin, které svým barevným a monumentálním podáním až hraničí s abstrakcí, kontrastují s mnohými figurálními kompozicemi, které podřízeny dobové ideologii a postupem času stále více i konkrétním požadavkům stranických zakázek, vykreslují pevně dané linie socialistického realismu. Tento styl malby však zcela odporoval Brožovu vášnivému přístupu k tvorbě, a tak mezi jeho dílem nacházíme i práce velmi rozpačité a nevalné kvality. Přesto v této figurální tvorbě lze nalézt i díla, která si po formální stránce zachovávají onen monumentální „brožovský“ rukopis (např. *Matka*, 1945). V době kolektivizace Josef Brož opět našel téma, které bylo společensky žádoucí a přitom dalo naplno vyniknout jeho malířským kvalitám – nekonečné polní lány zdolávané moderní technikou (např. *Obilné lány*, 1959, *Orba*, 1962).

Již známý malíř se v průběhu padesátých let účastní řady celostátních výstav a přehlídek a dokonce „reprezentuje“ československé umění na výstavách v zahraničí. První takovou prestižní výstavou byla jeho účast na XXIV. bienále současného výtvarného umění v italských Benátkách v roce 1948, kde byly jeho tři malby vystaveny vedle děl takových mistrů, jakými byli např. V. Špála, E. Filla či J. Zrzavý[3]. V roce 1958 je zastoupen i na bruselském Expu a v témže roce se stává jedním z členů Skupiny 58, se kterou v následujících letech vystavuje. K „reprezentaci“ vlasti na Benátském bienále byl opět vyzván v roce 1960 a o čtyři roky později se XXXII. bienále účastní nejen jako malíř a tedy vystavující, ale i jako zástupce československého komisaře.[4]

Šedesátá léta se s odstupem času vůbec jeví jako velmi šťastné období Brožova tvůrčího i společenského života. Jeho krajiny se oprošťují od realistických prvků (např. *Duben*, 1967; *Předjaří*, 1967) a daří se mu najít i harmonickou formu pro figurální kompozice (např. *Sucho*, 1961; *Partyzáni*, 1969). V roce 1960 vychází jeho první monografie[5] a Brožovi se dostává mnohých uznání: z nich je třeba vzpomenout alespoň jmenování zasloužilým (1964) a později (1967) národním umělcem. Malíř byl socialistickou společností velmi ceněn, což se projevilo nejen na četných řádech a cenách, jimiž byl častován, ale i na řadě funkcí, které mu byly svěřeny – ať už třeba v Armádním výtvarném studiu, Svazu československých výtvarných umělců nebo na celostátních přehlídkách výtvarného umění. V roce 1974, u příležitosti Mistrova životního jubilea, probíhal doslova seriál jeho výstav: v Pardubicích, Brně, Nasavrkách, Adamově a v Mánesu v Praze. Ty byly rok předtím předznamenány ještě výstavami v Lounech, Litoměřicích a Karlových Varech, takže Brožovo dílo bylo neustále někde exponováno po dobu téměř dvou let. Při té příležitosti byly vydány čtyři katalogy jeho děl a o dva roky později také jeho druhá monografie.[6]

Malba Josefa Brože v 70. letech se opět více obrací k sociálním tématům (rodina, mateřství) a normalizací poznamenaná doba vyzdvihuje umělcovu příkladnou reakci na tehdejší tragické události v Chile, vyjádřené obrazem *Chile* z roku 1974. Za svůj cyklus obrazů pro Federální shromáždění ČSSR získal opět ocenění a jako již v jiných případech i zde se potvrdilo, že stát uděloval cenu pouze za námět, bez ohledu na malířskou kvalitu. Brož se však nepřestává věnovat i nadále krajinomalbě, která činí jeho dílo jedinečným. Kromě maleb s jeho oblíbeným tématem jara a předjaří, rozsáhlých polí, kvetoucích či usychajících stromů, vznikají i civilní krajiny s figurální stafáží (*Jaro na Petříně*, 1973) či lesní interiéry (*Podzimní les*, 1973).

Josef Brož zemřel v Praze 12. října 1980. Po celý svůj život upřímně věřil a sloužil myšlence socialismu, ale i přes tuto dnes těžce akceptovatelnou skutečnost byl a zůstal výborným malířem, jehož dílo by se skončením komunistického režimu nemělo upadnout v nemilost či zapomnění. O tom, že obzvláště jeho krajinářská tvorba neztrácí na kvalitě, by mohlo svědčit i zařazení Brožových maleb do nové stálé expozice Národní galerie v Praze *Krajina v českém umění*. Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně oslavilo výročí svého slavného rodáka komorní výstavou jeho krajinářské tvorby, uspořádanou z muzejních sbírek v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí.

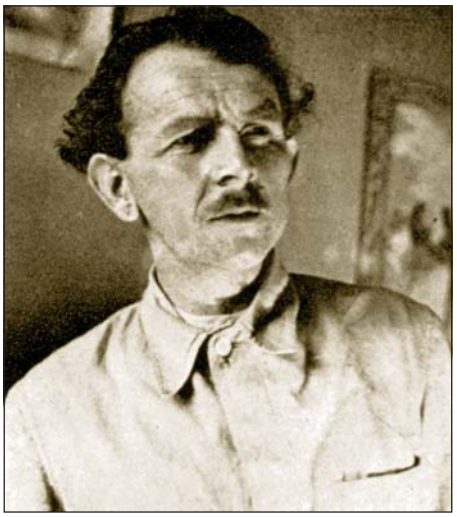

Josef Brož v roce 1937

Na výstavě Maxe Švabinského, 1953

S Antonínem Strnadlem na Valašsku, 1953

Josef Brož v ateliéru maluje obraz Chile, 1974

POZNÁMKY

1 Lamač, Miroslav: *Josef Brož, Obrazy*. Praha 1961

2 Filípková, Miroslava, Brož, Josef: *Voják*, s. 29-30

3 Wolfová, Veronika: *Československá účast na Benátském bienále v letech 1920–1970*. Rigorózní práce, FF UP Olomouc, 2004, s. 142

4 tamtéž, s. 166

5 Tomeš, Jan: *Josef Brož*. Praha 1960

6 Burian, Jiří – Řeřucha, Vladimír: *Josef Brož*. Praha 1976

Foto archiv MRV ve Vsetíně
Foto repro M. Janiš

Stromová alej
1936, tempera na lepence, 45 x 68 cm

Cesta do pole
40.-50. léta 20.století, kresba uhlem, 42 x 33 cm

Krajina ze Zděchova
1948, tempera na lepence, 50 x 61 cm

Léto, 1940, tempera na lepence, 45 x 62 cm

Předjaří, 1940, tempera na lepence, 40 x 64 cm

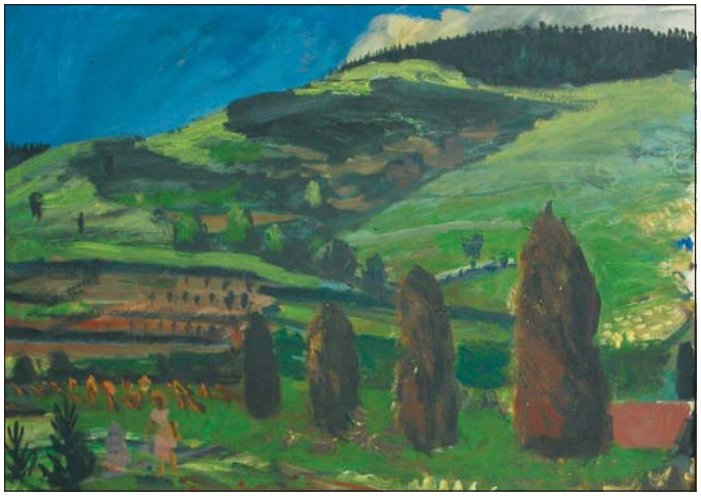

Krajina ze Zděchova, 1948, tempera na lepence, 50 x 61 cm

Maškarní, 1940, olej na lepence, 47 x 60 cm

Předjaří, 1964, kombinovaná technika (tempera a uhel na zvětšené fotografii)

Autoportrét, 60. léta 20. století, kresba uhlem, 39 x 28 cm

Sucho, 1961, akvarel, 27 x 20 cm, akvarel je skicou k obrazu Sucho z roku 1961, který je ve sbírkách Východočeské galerie v Pardubicích.

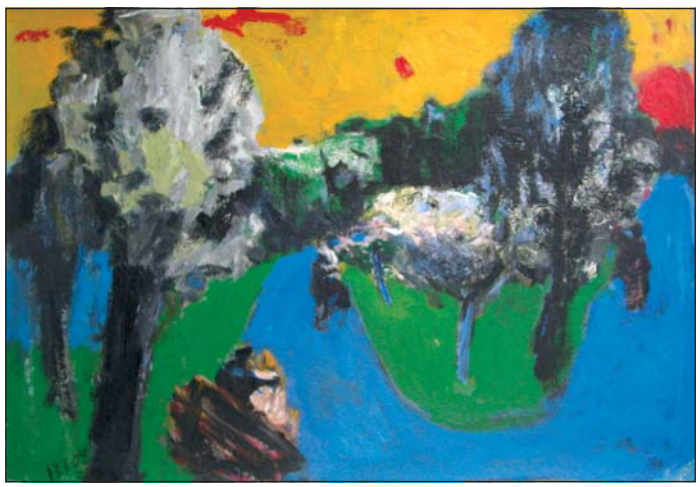

Jarní večer, 1974, tempera na lepence, 69 x 99 cm

Skály, 60. léta 20. století, olej na sololitu, 121 x 121 cm

Starý strom, 1976, akryl na sololitu, 50 x 70 cm

Jarní zeleň, 1977, akryl na sololitu, 110 x 120 cm

Jarní den, 1975, akryl na sololitu, 67 x 100 cm

Jiřinky, 1977, akryl, 88 x 61 cm

Malá vzpomínka na Mistra

Letos v prosinci tomu bude čtyřicet let, co jsme zahajovali ve vsetínském zámku výstavu obrazů pěti pražských Valachů - malířů Josefa Brože, Stanislava Ježka, Jaroslava J. Králíka, Antonína Strnadla a Adolfa Zábranského. Postupně jsem je poznával osobně. Po panu Králíkovi mám jednu z nejhezčích vzpomínek na pana Josefa Brože. Navíc mě osobně oslovilo jeho chlapské malování.

Bylo to už dávno po výstavě, kdy jsem byl vyslán za ním do Prahy za účelem nákupu nějakých drobných studií pro plánovanou Galerii valašských výtvarných umělců. „Všehrdova 20“, mi dodnes zní v uších slova pana Králíka: „Ptej se po lanovce na Petřín, tam zahneš!“ Našel jsem to. Na dveřích v prvním patře cedulka: Josef Brož. Zazvonil jsem dlouze, jak mi bylo doporučeno. Zevnitř se ozvalo hlasité: „Krucinál, zas mně ten harapák píská!“, otevřely se dveře a hle, Mistr Brož osobně. Když mě poznal, povytáhl obočí a zavolal do chodby: „Matko, stav na kafe, je tu pan Dadák!“, pevně mi stiskl ruku a vedl mě do pokoje. „Su hluchý jak peň!“, začínal hovor, když jsme se usadili u stolu, u kterého opravdu za chvíli zavoněla káva.

Bavili jsme se o všem možném, já mu říkal naše plány, on mi vyprávěl o svém mládí ve Valašském Meziříčí a jak se dostal do Prahy na školu. Až po hodině povídání jsem se dostal k podstatě své návštěvy. - „Žádný problém!“- A Mistr si klekl k divanu a už tahal jeden poklad za druhým. Vybrali jsme krajinu a dvorek ze Zděchova. Čekal jsem sumu hodnou Mistra. „Patnáct stovek. Může to být?“ - Byla to cena za oba kvaše velikosti A2. Dal mi je do složky a vyprovodil mě až k elektrice. Když viděl, že mám plné ruce, koupil mi jízdenku a mával, až tramvaj zahnula na most... Pane Broži, jste v mém srdci.

Břetislav Dadák

Galerie Cesty ke světlu - pohled do expozice v prvním patře (z archivu Z. Hajného)

Reportáž z minicesty za duchovním uměním

Olga Mehešová

Jednoho krásného dopoledne na sklonku léta zastavilo muzejní auto v Praze – Chodově před vilou vsetínského rodáka, malíře a psychologa Zdeňka Hajného. S notnou dávkou zvědavosti a s rozporuplnými pocity, vyvěrajícími z nadějného očekávání i z obecné nedůvěry k „propagování duchovna", jsme s kolegyní - oslněny prudkým, kontrastním sluncem - vešly do tajemného, tichého příšeří rodinného domu...

Umělec postavil dům v polovině 70. let a později ho zčásti přebudoval na sídlo Galerie Cesty ke světlu, která letos oslavila 10 let od svého založení. Svou činnost zahájila slavnostním otevřením 27. května 1994 za účasti amerického spisovatele, pastora a výtvarníka Roberta Fulghuma, který při této příležitosti pronesl: *„…já nejsem to světlo ani jeho zdroj. Ale světlo – pravda, porozumění, poznání – tu je a na mnoha tmavých místech zasvítí, jedině když je tam odrazím. Já jsem jen úlomek zrcadla, jehož tvar a celé provedení neznám. Nicméně s tím co mám, mohu odrážet světlo na tmavá místa tohoto světa – na tmavá místa v lidských srdcích – a něco v některých lidech změnit… To je můj smysl života."* A ve slovech, v nichž se vyznává ze svého životního „povolání", postihl vlastně i poslání této duchovně zaměřené galerie.

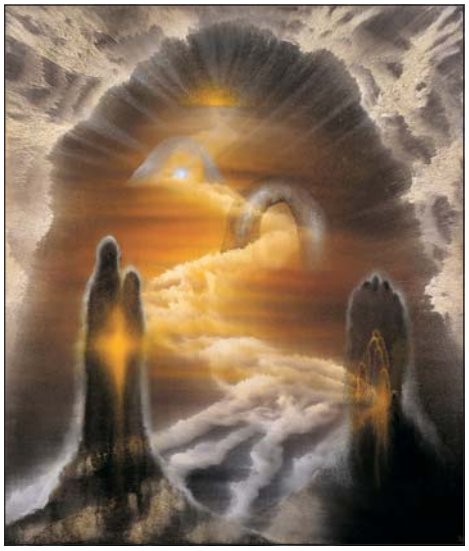

Cestou naděje

Hvězda, která přichází

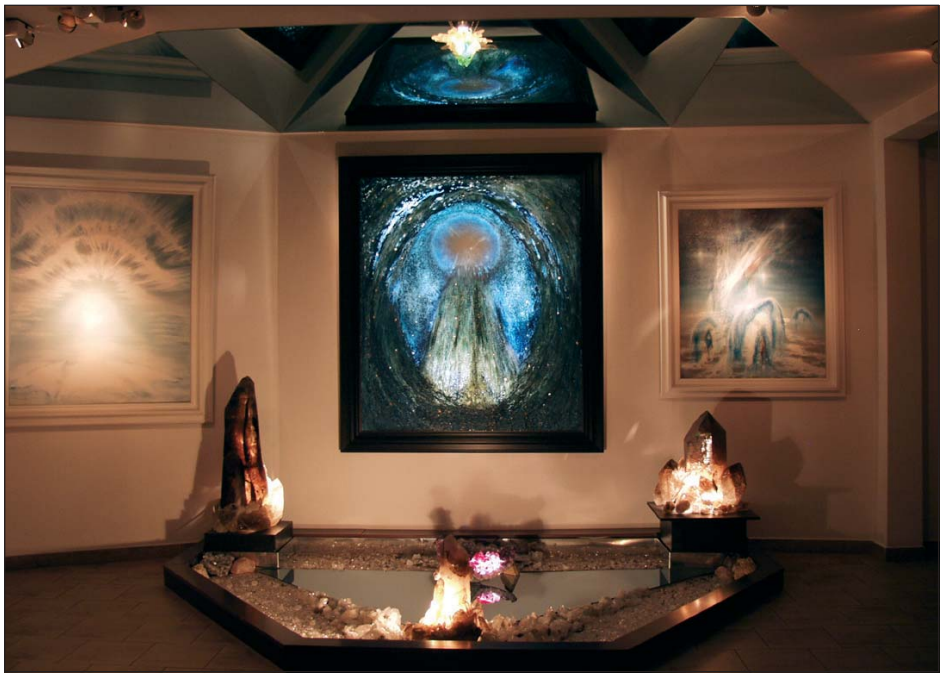

Galerie Cesty ke světlu - pohled na instalaci s objektem Srdce

Křišťálová čajovna - projekce kosmoobrazů

Vstoupily jsme do prostoru, který má moc uchvacovat, a čím více člověk vstupuje do nitra domu a stoupá výše do podlaží, tím se stupňuje, graduje i jeho působivost. Provázeny taktním průvodcem ze všech nejpovolanějším, který s příslovečnou skromností hovořil o sobě a svých dílech co nejméně, jsme byly upozorňovány na vystavené práce umělcových přátel i hostujících výtvarníků umístěné v přízemí objektu, kde se nachází část stálé expozice a pořádají se zde krátkodobé výstavy. Obvyklá galerijní instalace kombinovaná s kabinetním rozvrhem obrazů a množstvím děl volně odložených podél stěn se v ničem nelišila od běžných poměrů, s jakými se setkáme i v jiných prodejních galeriích. Očima jsme těkaly po komorních místnostech a nedočkavě vyhlížely „unikátní umělecký interiér“, který využívá jedinečné „syntézy hudby, obrazů a světelných efektů z krystalů Zdeňka Hajného“, jak jsme se předem dočetly na webových stránkách galerie. Multimediální prostor, prostoupený vůněmi aromatických tyčinek, podbarvený a rozvibrovaný meditativními melodiemi a naplněný pronikajícím, všudypřítomným „nepojmenovatelným“ fluidem, se před námi otevřel v prvním patře domu a doslova „zaútočil“ na naše vnímání, na všechny naše smysly. Aroma, melodické zvuky, imaginativní malby, obrazy s polodrahokamy, vitrážové objekty, instalace z krystalů a zrcadel, nasvícení a záře – vyzařování programované počítačem a vytvářející iluzorní světelnou podívanou… to vše vzbuzuje intenzivní dojmy, pocity a prožitky, ne nepodobné zážitkům Alenky z říše divů. Ocitly jsme se v místě optických proměn. Prostor tu ztrácí své reálné hranice a unáší, vtahuje představivost návštěvníka do jiných, dalších dimenzí… Spontánně jsme umlkly a v tichosti jsme postupovaly krok za krokem směrem k ústřední instalaci znázorňující „přímý přenos z krajiny srdce“. Na zrcadlové hladině, a nesčetněkrát zrcadlící se, spočívá objekt - srdce z křišťálu a granátu, symbolizující univerzální kosmický řád. Dotykem s čidlem se přenáší náš tep a kamenné srdce ožije, pulsuje… Stáváme se tak součástí tohoto podivuhodného světa, mikrokosmos se promítá do makrokosmu a opačně, a v obraznosti samovolně vyvstávají další a další analogie. Jedna z vedlejších místností vyvolává asociaci jeskyně a dějů v ní ztajených, a přilehlé schodiště ponořené do tmy, se zavěšenými světelnými krystaly - hvězdami a zcela obložené zrcadly sugeruje vesmírnou nekonečnost. A pocit pevné půdy pod nohama se vytrácí s pohledem do „nebeské“ propasti… Náš hostitel vzpomíná na pozitivní zkušenosti předchozích návštěvníků galerie, obzvláště na reakce handicapovaných dětí, promlouvá o terapeutických, léčivých a extrasenzorických účincích a uvažuje o diagnostických možnostech tepajícího Srdce. Zní to trochu jako ze science-fiction, ale začal dokonce realizovat projekt kyberneticky ovládaného obrazu, který bude pomocí senzorů přenášet na plochu do kompozice „portrét“ diváka a zprostředkuje tak setkání sama se sebou…

Naše cesta vede vzhůru - do Křišťálové čajovny, kde se kromě čajových rituálů a posezení s duchovně spřízněnými lidmi konají i doprovodné programy: přednášky, meditativní večery, koncerty, recitály a multimediální projekty hudebně obrazového a poetického rázu pod názvem Vesmírná píseň a Putování vesmírem. Na „oltář“ - orámované plátno, po jehož stranách stojí plastiky, se promítají kosmovize, v nichž se Hajného mystické malby niterných krajin prolínají se snímky z Hubbleova teleskopu. A počítačové projekce kosmoobrazů vytváří pokaždé nové a originální sestavy, doprovázené profesionální recitací textů, hudbou i zpěvem. Křišťálová čajovna se jeví jako sakrální interiér, což způsobuje nejen přítomnost „vesmírného“ oltáře, ale i útvar „baldachýnu“ ve středu místnosti, který ohraničuje svítící křišťálovou fontánu a na čtyřech sloupech podpírá pyramidální skleněnou stříšku, otevírající pohled na modré nebe nad námi.

Naše putování umělcovou vilou se uzavírá v soukromém ateliéru. Domlouváme si další schůzku za účelem rozhovoru pro náš muzejní časopis, neboť nemáme mnoho času na dotazy, které nás zajímají, na otázky týkající se jeho díla, názorů na psychologickou problematiku tvořivosti, nadosobních fenoménů v umění a psychotronické působení uměleckých děl. Hovor se opět stočí na Galerii Cesty ke světlu a dozvídáme se o její celkové činnosti – kulturní, vzdělávací a humanitární, o které se stará stejnojmenná nadace zřízená rovněž zakladatelem galerie, který náklady hradí z vlastních finančních prostředků a sponzorských darů. Stěžejní ideou, odrážející se v celkovém pojetí galerie, je u Zdeňka Hajného myšlenka povýšit výstavní síň na novodobý chrám světla. A jak vnímá své poslání umělce a galeristy? *„Není to moje výjimečnost, ale dar, kterým slouží druhým“.*

Odjíždíme z míst tak příznačných pro postmoderní dobu a jsme přímo „nabité“ množstvím zážitků, které si časem budeme pojmenovávat, a předem víme, že jejich reflexe bude velmi osobní.

Jezírko naděje

Slavnostní uvedení skladby pro dvoje housle na obrazy Z. Hajného s názvem Cesta ke světlu - houslové virtuózky Eva a Pavla Franců (Duo Eco), uprostřed zleva autor skladby Jiří Teml

Historický interiér z přelomu 19. a 20. století se sklem a gobelíny z téže doby (1. místnost) Foto M. Janiš

Nová image expozice Sklo a gobelíny

Kamila Valoušková

Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně – muzeum Valašské Meziříčí oslavilo své 120. narozeniny novou stálou expozicí. Zpravidla oslavy narozenin probíhají tak, že oslavenec bývá zahrnut dary, ale naše instituce je obdarovávána v průběhu celého roku. Mezi námi totiž existuje mnoho takových, kterým na historii a muzeu záleží, a ti svými dary obohacují nejen naši „národní pokladnici", ale i sebe sama – novými přírůstky je zpestřována výstavní činnost muzea. A tak se sluší, aby nyní, po 120 letech přízně místních patriotů, oslavenec sám něco nabídl svým příznivcům a dobrodincům.

Nová stálá expozice *Sklo a gobelíny* pro naše muzeum vlastně zas až takovou novinkou není. Nahrazuje původní expozici z roku 1988 nesoucí týž název a nacházející se v týchž šesti sálech prvního patra zámku Kinských. V čem tedy spočívá její inovace a proč opět sklo a gobelíny? Odpověď na druhou otázku je snadná – zdejší gobelínová manufaktura je nejstarší takovou dílnou v naší republice a své výjimečné postavení si udržuje do dnešních dnů. A sklo? Sklářství na Valašsku má také slavnou historii – místní krásenské sklárny patřily k těm nejvýznamnějším na území Moravy a po celou dobu si zachovávaly vysoké postavení ve výrobě osvětlovacího skla u nás. Jejich téměř 150 let trvající historie se však v současné době uzavírá, a proto je nutné ji uchovat alespoň v muzejních prostorách. A navíc – muzeum ve Valašském Meziříčí má největší sbírku osvětlovacího skla v České republice. Proč tedy opět *Sklo a gobelíny*, již víme, zbývá jen upřesnit, co nám expozice přinesla nového.

Od roku 1988, kdy PhDr. Tomáš Mikulaštík za pomoci realizačního týmu muzea představil veřejnosti expozici *Sklo a gobelíny*, uplynulo již 16 let. Za tu dobu získalo muzeum další exponáty a také situace ve zmíněných podnicích se změnila. Původní Kobercové a gobelínové dílny Ústředí uměleckých řemesel byly privatizovány a staly se Moravskou gobelínovou manufakturou, spol. s r.o. Od roku 1993 zde byly realizovány desítky návrhů současných renomovaných autorů v rámci projektu *Actual Textile Art*, restaurována řada historických gobelínů a vytvořena díla nejen podle soudobých návrhů, ale i podle starších předloh (dokonce i gotických maleb). Také sklárny prošly dramatickými změnami – obměnily a zvětšily svou automatizovanou výrobu, výroba osvětlovacího skla byla oddělena od výroby kónusů pro televizní obrazovky a nakonec byly rovněž privatizovány. Bohužel – z původního podniku zůstala v provozu jenom ta automatická výroba kónusů pro televizory. Muzejní expozice by se ráda dotkla i současnosti. Časté obměny skla v poslední místnosti a gobelínů v největším sále expozice zajistí, že se muzeum stane „živou" organizací. Navíc je většina vystavených exponátů zrestaurována[1] a část předmětů umístěna do nových prosklených vitrín, které tak dají vyznít materiálu, ze kterého jsou zhotoveny – sklu. V každé místnosti jsou dvojjazyčné texty uvádějící návštěvníka do daného období a jednotlivé exponáty jsou opatřeny popiskami – na většině z nich se dočteme další zajímavosti a podrobnosti k danému předmětu a někdy je text dokonce doplněn i o drobný barevný obrázek (reprodukci předlohy k tapiserii).

Jak tedy nová expozice vypadá? Původně byly tapiserie ze zdejší gobelínky, stejně jako historická osvětlovadla, určeny pro měšťanský interiér. Jeden takový nalezneme hned v první ze šesti místností. Nábytek z přelomu 19. a 20. století je doplněn gobelíny z tehdejší Jubilejní zemské gobelínové a kobercové školy ve Valašském Meziříčí a sklem z Reichových skláren. Místnost je osvětlena nově zrekonstruovaným křišťálovým lustrem a veškerý mobiliář – tedy tapiserie, koberec, čalounění nábytku a částečně i vystavené sklo – je ve starorůžových a vínově červených barvách. Nostalgickou atmosféru a útulnost místnosti navíc dokresluje kytice čerstvých květů, jejichž vůně může jen prohloubit návštěvníkovo vnímání.

Závěsná svítidla ze závěru 19. století a Schlattauerův paravan Zrcadlení měsíce Foto M. Janiš

Další sál nám představuje výrobky z počátků zmíněné gobelínové školy, jejímž zakladatelem, ředitelem a uměleckým vedoucím byl akademický malíř Rudolf Schlattauer. Zde jsou představeny gobelíny převážně podle jeho návrhů, dva drobné goblény dle kartónu Rudolfa Livory a nově je v zámku vystavena replika gobelínu *Čápi*, navrženého Janem Kotěrou.[2] Ze skla máme možnost obdivovat pět kompletních závěsných svítidel (tedy kromě původních sbírkových předmětů i dvě nově zrestaurovaná), stínítka z doby před první světovou válkou zdobená leptanými dekory a další předměty – mezi nimi i dvě luxusní, víc než půl metru vysoké stolní petrolejové lampy.

Třetí sál je zaplněn gobelíny z doby, kdy zemskou školu po zesnulém Schlattauerovi vedl Jaro Kučera (1922–1945). Mezi nimi převládají Kučerou navržené práce (z nově představovaných gobelínů např. *Ledňáček*, *Kaple na Radhošti*, *Matka s dítětem*, *Kvetoucí jabloň*). K nim byly vybrány gobelíny, které v dané době vzbudily značný ohlas u veřejnosti – neobyčejně náročný hedvábný gobelín *Dopoledne Velkého pátku* podle návrhu Felixe Jeneweina a dva gobelíny s nacionálně laděným námětem. Sklo z této doby bylo ovlivněno moderním designem, ubírajícím se k jednoduchým geo-

Dívky v dobových kostýmech, které okouzlovaly návštěvníky slavnostního zámeckého odpoledne 16. května 2004 Foto M. Janiš

metrickým tvarům, a také technologickým vývojem, který u stínítek postupně směřoval k praktickému triplexopálu[3]. Vymezené období je krom válečných událostí poznamenáno i světovou hospodářskou krizí, která si vyžádala akcionalizaci firmy, a tím i její vyvlastnění od zakladatelské firmy S. Reich & C°. Navíc byl do nově ustavené akciové společnosti Českomoravské sklárny, Krásno přesunut i lis ze zrušené Mariánské huti ve Velkých Karlovicích a počalo se zde vyrábět lisované sklo pro domácnost – i to je v expozici zastoupeno.

Čtvrtá, největší místnost, bývalý taneční sál zámku, je věnována době od konce druhé světové války do současnosti. V gobelínové manufakturе se za tu dobu vystřídalo pět[4] uměleckých vedoucích – v sále je věnován prostor každé z těchto period. Období, ve kterém byli uměleckými vedoucími J. Kořínek, J. Hanzelka a J. T. Strýček, je zastoupeno pracemi podle jejich vlastních návrhů, zbývající jsou zastoupeny tapiseriemi, které danou dobu reprezentují: např. z doby Vohánkova vedení je vystaven známý nástěnný koberec Ludmily Kybalové *Srdcová dáma*, který získal nejvyšší ocenění na světové výstavě Expo 58 v Bruselu. Historie Moravské gobelínové manufaktury je zde dovedena až do „žhavé" současnosti. Celá desetimetrová stěna sálu je věnována nově vzniklým tapiseriím, které budou po určité době obměňovány. Podobně jako tapiseriím, je věnována pozornost i dalšímu typu výrobků manufaktury – kobercům. Ty nalezly svou výstavní plochu na soklech umístěných ve středu místnosti. A že se bude místnost skutečně měnit, dosvědčuje i fakt, že od otevření expozice (16.května 2004) zde již byly vyměněny tři tapiserie. Rovněž historie sklárny je zde dovedena až do současnosti – přes osvětlovadla navržená

Soudobá produkce MGM (vlevo) a výrobky skláren z let 1962–2000 Foto M. Janiš

designéry skláren v průběhu desítek let po válce až po nedávno získané[5] výrobky z firmy Osvětlovací sklo – Lares, s. r. o.

Pátá místnost je věnována technologii obou řemesel. Je zde naznačen postup výroby gobelínu a vystaven stav s rozetkaným gobelínem. Návštěvníci mají možnost porovnat návrh výtvarníka s již utkanou tapiserií a náležitě tak obdivovat zručnost valašskomeziříčských gobelínářek. K vidění jsou zde i valašské dřevařské rukavice, jejichž technika tkaní přivedla Schlattauera k myšlence, že právě Valašsko je vhodné místo pro provozování gobelínové manufaktury. Sklářské řemeslo je představeno také z několika pohledů. Jsou zde nástroje k ruční výrobě skla a soubor výrobků zhotovených různými, mnohdy velmi náročnými technikami, které jsou u každého z předmětů popsány. Také zde máme možnost sledovat postup výroby od návrhu designéra, přes realizaci jednotlivého kusu, návrhu dekoru, až po fotografii kompletního svítidla. Navíc si na starých katalozích můžeme srovnat hotový výrobek s jeho kresbou v nabídkovém katalogu skláren.

Poslední, šestý sál muzeum propůjčilo Střední uměleckoprůmyslové škole sklářské ve Valašském Meziříčí, která se (spolu s firmou STV Glass a. s.) stala pokračovatelkou sklářské tradice ve Valašském Meziříčí. Také tato část expozice bude pravidelně obměňována. Nyní jsou zde vystaveny nejzdařilejší maturitní a klauzurní práce studentů ze závěru školního roku 2004.

Celá nová expozice tedy zachovává chronologický sled. Při průchodu jejími šesti sály shlédneme téměř 300 exponátů z doby od 70. let 19. století do současnosti. Většina exponátů pochází ze sbírek valašskomeziříčského muzea, ale mezi exponáty nalezneme i pět gobelínů zapůjčených z Moravské galerie v Brně, jeden z Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou a soudobou produkci z majetku Moravské gobelínové manufaktury a Střední uměleckoprůmyslové školy sklářské ve Valašském Meziříčí.

Nová expozice byla poprvé zpřístupněna veřejnosti na slavnostním zámeckém odpoledni v neděli 16. května 2004, kterým muzeum oslavilo svých 120 let. Pro návštěvníky byl na tento den připraven mimo jiné i muzejní kvíz (se sladkou odměnou) a vtipně komentovaná historická módní přehlídka, která sklidila u diváků veliký úspěch. Celým odpolednem zněla hudba – nejprve v podání Komorních žesťů, pak sličné dívky v kostýmech doprovázel na molo klavír Petra Bazaly a méně formální závěr patřil cimbálovce Polajka. Přijďte se i Vy pokochat křehkou krásou skla a hebkou strukturou tapiserií. Muzeum se bude těšit na Vaši návštěvu.

POZNÁMKY

[1] Gobelíny byly v loňském a letošním roce restaurovány Moravskou gobelínovou manufakturou, sklo v konzervátorské dílně muzea.

[2] Repliku laskavě zapůjčila Moravská gobelínová manufaktura ve Valašském Meziříčí.

[3] Vrstvené sklo o třech složkách: křišťálové (tj. čiré) sklo, opálové (tj. mléčné) sklo a opět vrstva křišťálu.

[4] V podstatě jich bylo šest, velmi krátce zde v roce 1978 a 1989 působila K. Palátová.

[5] Viz autorčin článek Konec slavné historie krásenských skláren, Valašsko 2004/1, s. 14-16.

Část ornitologické sbírky F. Hradila na výstavě v zámku Kinských v roce 1993 Foto M. Langer

Příroda v muzeu

historie a současnost muzejní dokumentace přírody Valašska

Karel Pavelka

„Máť „Museum" svými sbírkami národo- a přírodopisnými poskytovati obraz jak lidu, tak přírody na Valašsku"

Sborník Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí z roku 1898

I. Výzkumy přírody Valašska před založením muzea

Již před vznikem Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí v roce 1884 v regionu pracovali nebo sem zajížděli na výzkumné cesty někteří přírodovědci. Jedním z nich byl paleontolog **Dionýz Štúr (1827-1893)**, jehož otec byl učitelem v Hošťálkové a mladý Štúr zde prožil část svého dětství. Později se stal odborníkem na fytopaleontologii a hlavním tématem jeho vědecké práce byla permokarbonská flóra Čech a Moravy. Byl c. k. horním radou a ředitelem C. k. říšského geologického ústavu ve Vídni. V roce 1881 bylo prováděno tzv. kutání uhlí v lese Doubrava v Kladerubech a Štúr z této těžby získal vzorky hornin se zkamenělými rostlinami. V jedné ze svých stěžejních prací z roku 1886 popsal z těchto nálezů sedm druhů třetihorních rostlin. Doklady jsou uloženy ve vídeňském muzeu.

Dalším známým přírodovědcem působícím v tomto období na Valašsku byl **Jan Bubela (1855-1889)** ze Vsetína, významný český i mezinárodně známý botanik. V roce 1879 sepsal „Rostlinstvo květeny vsetínské", jehož rukopis pocházející z původních sbírek muzea ve Vsetíně je uložen nyní na přírodovědném oddělení muzea ve Valašském Meziříčí. V této práci přináší první poznatky o rostlinstvu nejen v okolí Vsetína, ale i z okolí Valašského Meziříčí, z Radhoště, Lutoniny nebo Teplic nad Bečvou. Ve sbírkách muzea je i druhý, nedatovaný rukopis autora s názvem „Rostliny na Valašsku rostoucí", který je mnohem rozsáhlejší. Celkem popsal Bubela výskyt přes 800 druhů rostlin na Valašsku a mnoho jeho údajů se ocitlo i v tehdejších souborných botanických dílech. Svůj rozsáhlý herbář věnoval před svou smrtí Přírodovědeckému klubu v Praze, jehož byl členem. Nyní je uložen v Národním muzeu. Naše muzeum od něj vlastní několik položek pocházejících z Francie, které zřejmě získal výměnou za své sběry z našeho regionu.

V regionu působil také jeden z nejznámějších botaniků tehdejšího Rakouska, evangelický pastor **Daniel Sloboda (1809-1888)**, žijící od roku 1837 až do své smrti na Rusavě. Jeho kněžské povinnosti jej zavály na jižní část Vsetínska a také do Vsetína, kde se stýkal v rámci společenství evangelických církví také s Janem Bubelou, který zřejmě jeho údaje o výskytu rostlin na Valašsku a v okolních oblastech zaznamenal v jednom ze svých rukopisů. Sloboda své botanické poznatky z několika návštěv Radhoště, především v souvislosti se svatojánskými náboženskými obřady, popisuje v článku „Radhošť na sv. Jána", kde v závěru uvádí i popis výskytu význačných druhů rostlin. Je autorem prvního českého botanického klíče na určování rostlin, obsahujícího 3 000 druhů na 733 stranách, vydaného v roce 1852.

Na svou dobu velmi podrobný popis ryb v řece Bečvě podává **Karel Jahn.** V roce 1883, dle stavu z roku 1850, podle něj tehdy žilo v řece 25 druhů ryb. Další zprávu o rybách v Bečvě uvádí profesor **Václav Princ**, a to ve svém článku z roku 1882 v časopise Vesmír. Popisuje druhy ryb vyskytující se v Rožnovské Bečvě u Valašského Meziříčí a ve „Spojené Bečvě". Bylo to

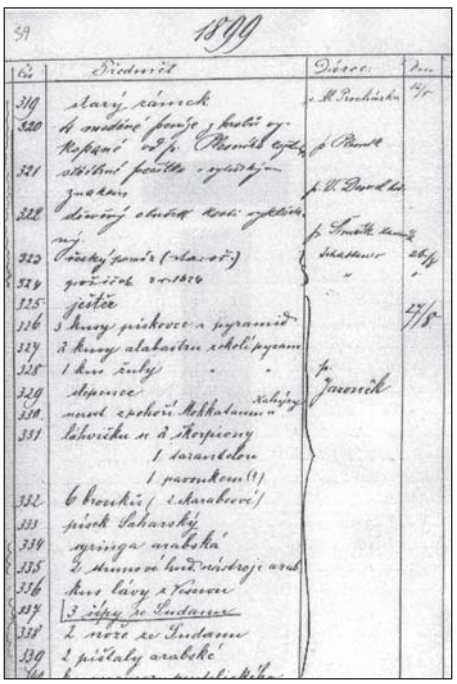

Zápisy v Knize darů Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí, 1899

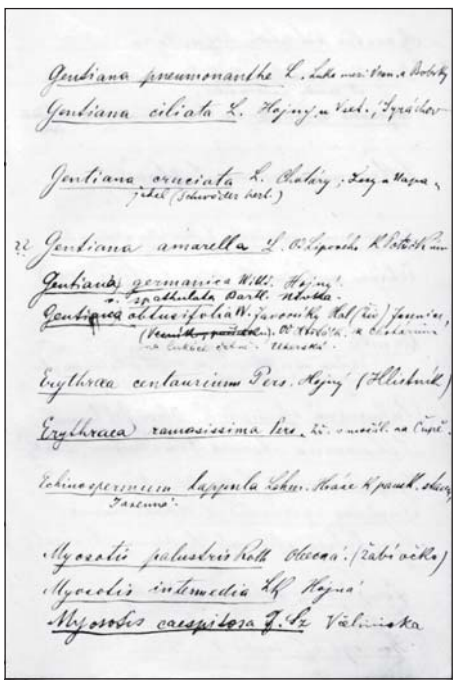

Z rukopisu J. Bubely „Rostlinstvo květeny vsetínské" z roku 1879

ještě před regulací Bečvy a jejích hlavních přítoků, která probíhala od začátku 90. let 19. století až do začátku 20. století. Již tehdy však autor uvádí, že „v Bečvě pod meziříčskou sklárnou se jen velmi zřídka vyskytují ryby, protože stoka ze sklárny vodu v řece otravuje“.

II. Výzkumy přírody a budování přírodovědných sbírek od založení Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí v roce 1884 až do roku 1945

Již v roce 1872 bylo údajně založeno při Občanské záložně ve Valašském Meziříčí „Museum přírodnické a knihovna“, což měl být předobraz pro založení Musejní společnosti v roce 1884. Základ tohoto muzea měly tvořit přírodovědné sbírky místního gymnázia (především geologické) a také jeho knihovna.

Po založení Musejní společnosti v roce 1884 byly od počátku budovány i přírodopisné sbírky především za účelem osvětovým, pro jejich vystavení k poučení veřejnosti a především školní mládeže. Zpočátku se do muzea dostávaly především preparáty ptáků zastřelených v širokém okolí města a velká část z nich byla zakoupena od preparátorské firmy FALKO v Moravské Ostravě, i když nepocházela z regionu, ale druhy se zde vyskytovaly. Podle inventáře z konce 80. let 19. století a z počátku 20. století sestávaly přírodovědné sbírky z větší části ze sbírky gymnázia a z některých školních pomůcek.

Geologické průzkumy a sbírky

Již v roce 1871 tvořily velkou část sbírek geologické a paleontologické doklady-většinou nahodilé sběry muzeu darované, někdy i kuriozity z geograficky velmi vzdálených oblastí. Přesto však se zde ocitly významné doklady z tithónského vápence od Skaličky u Hranic, Jasenic u Val. Meziříčí a ze Štramberka – jednalo se o zkameněliny amonitů, hřebenatek atd. Ocitly se zde však také mořské škeble a korále, písek z moře adriatického či kamenná sůl od Salcburku atd.

Byly zde také nálezy od Hustopečí nad Bečvou, Špiček i Černotína. Také však poměrně exotické doklady ze Středomoří, které s dokumentací regionu vůbec nesouvisely.

Přírodovědné sbírky spravoval na počátku 20. století i **prof. Václav Dědina**, který byl později jmenován profesorem Karlovy univerzity. Byl geolog a geomorfolog – uveřejnil dvě stěžejní práce zabývající se regionem Pobečví a tedy i Valašska a mnohé drobné články.

Botanické průzkumy a herbáře

Jedním z prvních dokladů o rostlinách byl herbář sestavený prvním kurátorem přírodovědné sbírky Musejní společnosti v letech 1884-1894 **prof. Václavem Teterou.** Do dnešní doby se z něj však zachovaly pouze obalové desky.

Pro regionální floristiku měl velký význam **František Gogela (1854-1922)**, farář v Rajnochovicích, který zkoumal flóru Beskyd a beskydského podhůří. Byl členem Musejní společnosti a svým „Valašským herbářem“ o 23 svazcích, darovaným muzeu ve Valašském Meziříčí v letech 1898 a 1899, položil základ botanických sbírek muzea. Sestavil ještě „Hostýnský herbář“.

Na vědeckou činnost F.Gogely navázal **Gustav Adolf Říčan (1867-1939)**, farář v Hovězí. Ve své sběratelské činnosti v letech 1910-1936 se orientoval na sběr a dokumentaci flóry Horního Vsacka, Javorníků a Západních Beskyd se záměrem doplnit Gogelův herbář o další, dosud nezdokumentované druhy rostlin. Většina jeho sběrů je uložena v herbáři na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně a v Muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Kromě botaniky vybudoval také velkou sbírku brouků, čítající přes 6000 kusů, která byla darována muzeu ve Vsetíně a nyní je součástí sbírek regionálního muzea a deponována v depozitáři v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí.

Tito botanici nebyli jen pouhými sběrateli, ale poznatky získané terénním výzkumem zhodnotili v řadě odborných publikací, které dodnes představují základní fond botanických znalostí regionu v době jejich života.

Zoologické průzkumy a sbírky

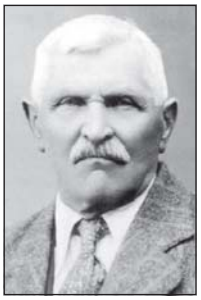

Ferdinand Hradil

Jiří Janda

Sběr a preparace zoologických objektů vyžaduje určité vybavení a poměrně hodně času, neobejde se bez odborné preparace a konzervace. Proto po většinu času trvání muzea byly zoologické sbírky pouze kusé. Sbírka ptáků a savců byla rozšiřována většinou nákupem dermoplastických preparátů z preparátorských dílen. Zoologický a entomologický materiál při nedostatečné péči podléhá škůdcům –proto se z původních dokladů z počátků muzea zachovaly pouze nepatrné zbytky. Problém škůdců ve sbírkách je živý i v současnosti.

Staré entomologické sběry zachovalé v muzeu jsou soustředěny kolem **Gustava Říčana** a **Ferdinanda Hradila**. Říčanova sbírka motýlů a brouků se ocitla ve vsetínském muzeu v 50. letech 20. století.Vzhledem k tomu, že zde nebyl ani amatérský, ani stálý pracovník biolog a pro nevhodný způsob uložení se dostaly její poničené zbytky do muzea ve Valašském Meziříčí. Sběry nejsou přesně vymezené časově ani územně. Sbírka je budována jako systematická a pro účely expoziční. Podobným způsobem vytvářel svou sbírku také Ferdinand Hradil. U sběrů z Kelče, Fryčovic a okolí však uvádí místo a datum sběru. Rovněž část jeho sbírky je poškozená nevhodným uložením po smrti autora, než se dostala do muzejních depozitářů.

Kolem Muzejní společnosti se již od počátku soustředili lidé, kteří byli odborně vzdělaní a své nadšení pro přírodní vědy přenášeli i na poměrně velký okruh spolupracovníků. K nevýznamnějším z nich patřil bezesporu profesor valašskomeziříčského gymnázia **Jiří Janda (1870-1936) ,** který za svého pobytu ve Valašském Meziříčí v letech 1895-1899 pro účely školní výuky vytvořil velkou sbírku přírodnin s převahou ptactva. Prováděl také odborný ornitologický výzkum, jehož výsledky publikoval ve Zprávách gymnázia a Sborníku Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí. Jandův vědecký zájem o zoologii a ornitologii vyústil později v založení pražské zoologické zahrady, jejímž byl i ředitelem.

Prezentace sbírek pro veřejnost probíhala již od založení muzea ve Valašském Meziříčí. Již koncem 19. století (1898) byly přírodopisné sbírky vystaveny v 1. místnosti I. poschodí domu pana Hugo Kosterky na náměstí, přičemž celková návštěvnost expozic v tomto roce činila podle odhadu přes tisíc osob - celkem 514 podpisů návštěvníků bylo zvýšeno, protože při hromadných návštěvách *„nebylo lze se všem podepsati!“.* Jako nejvýznamnější návštěva se uvádí kurátor sbírek vídeňského průmyslového a uměleckého muzea, kterého zaujala z přírodopisných sbírek geologická sbírka a herbář valašských rostlin. Dále zde byla vystavena sbírka ptactva z Valašska, jak se dozvídáme z návštěvy hraběte z Bukůvky.

V roce 1919 bylo muzeum ve Valašském Meziříčí přijato do Svazu československých muzeí. Toto období je v muzeu ve Valašském Meziříčí poznamenáno silnou stagnací. Přírůstky přírodovědných sbírek se děly především v oblasti paleontologie. Šlo o zkameněliny měkkýšů z vápencových lomů ve Štramberku, Jasenicích a zkameněliny ryb rodu *Lepidopus* z menilitových břidlic z Kelče a Kladerub.V roce 1924 bylo založeno muzeum ve Vsetíně, které získalo některé preparáty ptáků z vybavení původně od Thonetů, např. několik preparátů tetřeva hlušce z Velkých Karlovic, preparát tetřívka obecného a rukopisy vsetínského botanika Jana Bubely.

III. Příroda v muzeích v letech 1945-1963

V roce 1950 byl podniknut pokus o sbírání materiálu i pro expozici přírody regionu Vsetínska, přírodovědná expozice však nebyla ve Vsetíně instalována. V roce 1952 převzal péči o obě

Řeřišnice trojlistá, list z „Valašského herbáře“ F. Gogely z roku r. 1898-99

muzea stát prostřednictvím Okresních národních výborů. Ve Valašském Meziříčí byla v roce 1957 vybudována expozice Valašskomeziříčského regionu v zámku Kinských, jejíž součástí byla také přírodovědná expozice. V letech 1957 a 1958 byla muzeu ve Vsetíně darována obsáhlá sbírka brouků po G. A. Říčanovi (6 849 kusů), přičemž geologickou sbírku o 145 kusech na základě sběrů z let 1895-1928 daroval vsetínskému muzeu sám Říčan. Oba fondy byly převedeny v souladu se specializací obou pracovišť Vlastivědného ústavu do Valašského Meziříčí v roce 1971.

V muzeu v Kelči byla v roce 1958 otevřena expozice, v níž byla také geologická část, pravděpodobně z místních paleontologických nálezů (přetrvala až do roku 1971).

V roce 1963 byla významnou akvizicí valašskomeziříčského muzea velká sbírka dermoplastických preparátů od sběratele Ferdinanda Hradila z Kelče, dokumentující avifaunu regionu Kelče a okolí v první třetině našeho století. **Ferdinand Hradil (1870-1960)** budoval svou bohatou sbírku preparátů ptáků, ke které pořídil i soupis s údaji o datech a místech jejich získání, již od počátku 20. století. Jeho ornitologický zápisník v katalogu systému ptáků obsahuje navíc údaje o výskytu ptáků v okolí Kelče, které pozoroval nebo kteří nemohli být vypreparováni pro svůj stav k preparaci nevhodný. Je zajímavé, že se míjel s Musejní společností. Bylo to možná způsobeno i jeho dlouhodobým pobytem v letech 1890-1910 ve Fryčovicích u Frýdku.

Kromě ptáků vytvořil sběratel také sbírku brouků (5 233 kusů) a motýlů (1 514 kusů), které byly zakoupeny se sbírkou ptáků. Velká část tohoto materiálu však byla pravděpodobně zakoupena nebo vyměněna za jeho vlastní duplikáty získané sběrem. Hodnota těchto kolekcí se však nevyrovná sbírce ornitologické. Své botanické sběry soustředil do menšího herbáře.

Pokud se týká personálního obsazení, v muzeu ve Valašském Meziříčí byl od roku 1962 jeden pracovník s biologickým vzděláním, zatímco v muzeu ve Vsetíně byl ve funkci ředitele

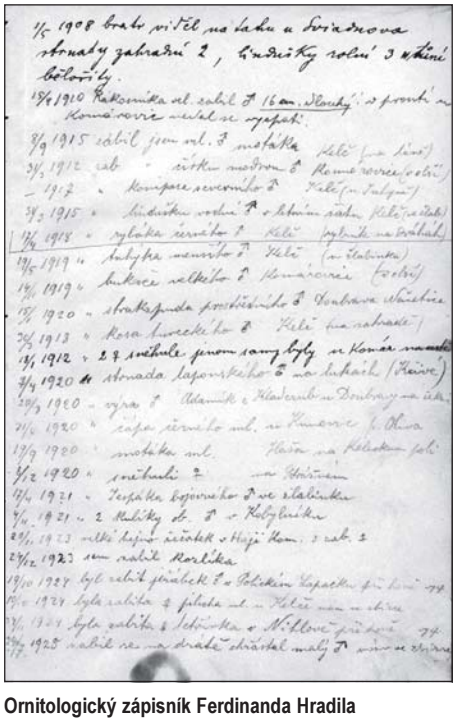

Ornitologický zápisník Ferdinanda Hradila

RNDr. Bohumil Peroutka, autor geologické expozice (výtvarné zpracování Břetislav Dadák), 1969

pracovník se znalostmi z oboru geografie, které však v tomto období nevyužíval pro práci v muzeu.

IV. Společná dokumentace přírody Valašska v letech 1964 - 2004

Sloučením obou okresních muzeí do jednoho Vlastivědného ústavu Vsetín od 1.1.1964 nastalo systematičtější období sbírkotvorné činnosti, neautentické dokumentace regionu Valašska i výstavní činnosti v oblasti přírodních věd. K tomu přispělo i postupné zvyšování počtu pracovníků a zlepšování jejich technického i prostorového vybavení. Na pracovišti ve Vsetíně působil od roku 1962 (jako ředitel Okresního muzea Vsetín, posléze ředitel Vlastivědného ústavu Vsetín do roku 1967) až do své tragické smrti v roce 1969 **RNDr. Bohumil Peroutka.** Po opuštění funkce ředitele na vlastní žádost se věnoval více odborné práci a také popularizaci geologických poznatků o našem regionu. Byl autorem geologické expozice v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí otevřené od roku 1969.

a) Přírodovědné oddělení v letech 1964-1979

Prvním přírodovědným pracovníkem muzea ve Valašském Meziříčí byla paní **Sylva Kuličenková**, **prom.biolog**, která zastávala funkci bioloa i vedoucí muzea ve Valašském Meziříčí v letech 1962-1968, v muzeu pak pracovala jako odborný pracovník-biolog až do roku 1971. Na místo zoologa byl v roce 1966 po absolvování studia na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně a vojenské službě přijat **Lubomír Brabec, prom. biolog (1943-2003)**. Ten zakládal systém práce pro rozšíření přírodovědných sbírek a pro vymezení sběrné oblasti. Později byli přijati na místo preparátora **Tomáš Kašpar (1968)** a na místo botanika **Ing. Milena Kašparová (1971)**.

Dalším přírodovědcem působícím v této době v muzeu byl **Ing. Jiří Borovička, prom. biolog (1931-1987)**. V letech 1969 - 74 byl ředitelem Vlastivědného ústavu, od roku 1974 do roku 1987 působil jako pracovník muzea uvolněný pro výkon státní správy v ochraně přírody. Jeho zájmem byla příroda obecně, ale byl také znalcem ptáků (soustavně zajížděl na Choryňské rybníky) a specialistou na pisivky (*Psocoptera*). Od roku 1970 nastoupil na místo inženýra pro oblast ochrany přírody a památkové péče **Ing. Lubomír Kučírek**, který vykonával práce na úseku státní správy a péče o chráněné části přírody ve spolupráci s Krajským střediskem památkové péče a ochrany přírody a později se Správou CHKO Beskydy. Soustavně se také zabýval fotodokumentací přírody a krajiny Valašska. Vedoucím oddělení byl v této době po odchodu Sylvy Kuličenkové z Valašského Meziříčí prom.biolog L. Brabec.

Odborná činnost oddělení se v této době zaměřila především na rozšiřování přírodovědných sbírek. Byl sbírán hmyz, obojživelníci, drobní zemní savci a nalezení uhynulí ptáci.

Vzhledem k tomu, že vsetínský zámek byl v generální opravě, byly ve druhé polovině 60. let 20. století obměněny a připraveny nové přírodovědné expozice v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí. Šlo o expozici „Valašskomeziříčsko" s přírodovědnou částí, kterou zastupovaly expozice geologie a botaniky instalované v roce 1969, a později prezentované dlouhodobé výstavy „Brouci a ptáci". Plánovaná expozice „Ryby, obojživelníci a plazi" nebyla nakonec realizována. Se započetím generální opravy zámku Kinských v druhé polovině 70. let byly tyto expozice zrušeny.

V oblasti sbírkotvorné byla od roku 1971 v souvislosti se zřízením místa botanika systematicky rozšiřována také botanická sbírka. S ohledem na záměr vybudování přehrady v území Středního Pobečví od Teplic nad Bečvou až po Hustopeče nad Bečvou byl v této oblasti prováděn záchranný výzkum cévnatých rostlin a mechorostů zapojený do celostátního resortního výzkumného úkolu ministerstva kultury. Soustavněji byla také sledována ptačí fauna rybníků u Choryně a Hustopečí nad Bečvou. V druhé polovině 70. let byl proveden geobiocenologický výzkum na čtyřech založených výzkumných plochách v přírodní rezervaci Kutaný (jedlobukový pralesovitý porost) na Vsackém Cábu (k. ú. Halenkov), spočívající v komplexnějším zhodnocení druhové a prostorové skladby lesních porostů, keřového i bylinného patra, pozemních bezobratlých, drobných zemních savců a ptáků.

b) Oddělení ochrany přírody v letech 1979-1988

Vzniklo sloučením přírodovědného oddělení a samostatné funkce pracovníka ochrany přírody v roce 1979. V tomto období mělo oddělení pět odborných pracovníků: vedoucího oddělení – lesníka a ochranáře přírody **Ing. Lubomíra Kučírka** (do roku 1989), samostatného ochranáře přírody **Ing. Jiřího Borovičku** (do roku 1987), **Dr. Jana Pavelku** (1987-1989), samostatného ochranáře přírody - entomologa **RNDr.**

Lubomíra Brabce (od roku 1988 vedoucí oddělení) a samostatnou ochranářku přírody - botaničku **Ing. Milenu Kašparovou.** Namísto preparátora bylo od roku 1981 zřízeno místo zoologa pro vyšší živočichy (obratlovce). Byl jím specialista ochranář přírody - zoolog **RNDr. Karel Pavelka .**

Těžiště práce oddělení spočívalo v muzejních činnostech, významově rovnocennou složkou práce oddělení však byla i ochrana přírody. Sloučení obou činností vytvořilo předpoklad k tomu, aby aktuální potřeby ochrany přírody mohly být řešeny na vyšší odborné úrovni specialisty oddělení-entomologem, zoologem, botanikem či lesníkem. Tito odborníci se angažovali v ochraně přírody zejména v záchranných výzkumech, průzkumech a sběrech. Docházelo tak nejen k naplňování ochranářské praxe, ale byl plněn tehdy aktuální trend v muzejnictví-dokumentace současnosti. Muzejnictví a ochrana přírody se tak prolínaly ve většině úkolů pracovníků oddělení. Tato situace byla vynucena i tehdejším slabým personálním obsazením státní správy na úseku ochrany přírody. Pracovník muzea vyčleněný pro tuto činnost tak suploval dnešní činnost pracovníků ochrany přírody na městských a krajských úřadech.

V oblasti odborné probíhaly běžné práce se sbírkami-byly prováděny sběry nebo zpracovávání hromadných sběrů ze zemních pastí z výzkumných ploch v oblasti Čertova mlýna a Kněhyně, prováděla se katalogizace sbírek. Skupiny zvládnutelné pracovníky (brouci čeledi *Carabidae*, cévnaté rostliny a mechorosty) byly determinovány a zpracovány, další skupiny (brouci č. *Staphylinidae*, pavoukovci) byly dány k determinaci specialistům. Konečné zpracování brouků čeledi *Carabidae* bylo součástí krajského výzkumného úkolu s názvem „Záchranný výzkum Frenštátské kotliny". Zoolog obratlovců prováděl sledování kvantitativních poměrů společenstev ptáků v horské smrčině a horské bučině v oblasti Čertova mlýna a Kněhyně. V letech 1981-1984 byl krajským koordinátorem sčítání hnízd čápa bílého na území Severomoravského kraje. V roce 1987 byl zahájen dlouhodobý výzkum drobných savců především pomocí zemních padacích pastí v Javorníkách, který trval až do poloviny 90. let 20. století.

Koncem 70. let 20. století došlo k zahájení rekonstrukce zámku Kinských ve Valašském Meziříčí a expozice musely být zrušeny. Výstavní činnost se proto soustředila v obnoveném zámku ve Vsetíně. Již v roce 1983 byla připravena výstava „Dravci a jejich ochrana". Kromě přitažlivého tématu se podařilo získat fotografie vynikajících fotografů z celé republiky, především dvojice Ptáček - Mikulica. Výstava měla úspěch a byla reprízována v muzeích v Novém Jičíně, v Příboře, ve Frýdku-Místku, v Jihlavě, v Českém Brodě a v Prostějově. Stálá přírodovědná

RNDr. Brabec a ing. Borovička při nočním odchytu hmyzu

expozice byla plánována po jeho rekonstrukci v severní části 1. patra zámku v Lešné u Valašského Meziříčí s tím, že zde budou umístěny také depozitáře a pracovny přírodovědného oddělení.

Poměrně velkou zátěží pracovníků oddělení byla v tomto období evidence a kategorizace stromové zeleně rostoucí mimo les pro potřeby ONV Vsetín v druhé polovině 80. let 20. století, kterou muzeum provádělo spolu s externími pracovníky na území okresu Vsetín mimo CHKO Beskydy.

Vstupní část výstavy „Příroda v muzeu", zámek Vsetín, 1. 8. - 14. 11. 2004 Foto M. Janiš

Zoolog RNDr. Pavelka v terénu Foto M. Janiš

c) Přírodovědné oddělení od roku 1989 do roku 2004

Po zřízení místa pro ochranu přírody při Okresním úřadu ve Vsetíně a odchodu vedoucího oddělení ochrany přírody Ing. Kučírka do důchodu došlo k jeho přejmenování na přírodovědné oddělení.

V letech 1989 až 1996 byla místa ochranářů přírody převedena na Okresní úřad, kde ji zastával jeden stálý pracovník ochrany přírody. Botanik prováděl vlastní sběrnou a výzkumnou činnost, entomolog zkoumal metodou zemních pastí význačné lokality v okolí Valašského Meziříčí (Kladerubská doubrava, jedlobukový les u Veselé, bukodubový les u Zašové). Zoolog se věnoval dokumentaci rozšíření obojživelníků a plazů ve sběrné oblasti, avifauně rybníků, projektu významných ptačích území a kvantitativním šetřením avifauny mapovací metodou v oblasti Radhoště a Čertova mlýna (horská bučina a přírodní smrčiny). Do roku 1996 pokračoval dlouhodobý průzkum drobných zemních savců v moravské části Javorníků.

V roce 1997 nastoupil do muzea nový ředitel. Byl jím jmenován zoolog RNDr. Karel Pavelka, který provedl částečnou reorganizaci muzea. V souvislosti s tím bylo zřízeno ve Vsetíně geologické pracoviště, na něž se přesunul z funkce asistenta ředitele na částečný úvazek **Miloslav Požár**. Ten provádí průzkum lokalit ve sběrné oblasti muzea i soustavné terénní paleontologické průzkumy již známých lokalit, přičemž determinace paleontologických nálezů byla ověřována ve spolupráci s Moravským zemským muzeem v Brně. Od roku 1998 zároveň ve Valašském Meziříčí pracuje **Tomáš Kašpar** ve funkci dokumentátora - preparátora a také správce části sbírky obratlovců. Velkou ztrátou pro oddělení bylo úmrtí vedoucího oddělení Dr. Brabce v roce 2003. Funkci současného vedoucího přírodovědného oddělení vykonává kurátor – zoolog **RNDr. Karel Pavelka**.

Od 1.1.2004 pracuje na místě kurátora sbírkových fondů botanička **Mgr. Jana Tkačíková**. V červenci 2004 nastoupil na místo kurátora sbírkových fondů entomolog **Mgr. Lukáš Spitzer**. Věříme, že po zapracování nových pracovníků dojde k obnově geobiocenologických sledování v přírodních lesních společenstvech na hřebenech Beskyd a k získání dat pro srovnání jejich stavu s dobou před třiceti, resp. dvaceti lety.

Od všeckého trochu ...

Odkaz duchovních regionální kultuře

Daniel Drápala

V dějinách většiny vědních disciplín - a je téměř jedno, zda se jedná o humanitní či přírodovědné zaměření, nalezneme vždy alespoň jednu osobu duchovního stavu, která svou prací posunula obor někdy o malé krůčky, jindy o velké kroky kupředu. Zpravidla nezůstává u jediného člověka a my napočítáme více, někdy i desítky duchovních, bez nichž bychom si historii vědy i kultury jen stěží mohli představit.

Osoby z řad kněží a řeholníků neodmyslitelně patří do dějin konstituování naší národní, jazykové a kulturní identity. Základní příručky k dějinám regionu, institucí a oborů bohužel většinou reflektují jen několik nejvýznamnějších postav čnících pomyslně v popředí pro impozantnost jejich díla. Známe tedy Františka Sušila, Bédu Dudíka či Řehoře Mendla. Na Valašsku se setkáme s povědomím o Eduardu Domluvilovi, Tomáši Fryčajovi nebo Janu Karafiátovi. Naší pozornosti ale zcela unikají prostí venkovští i městští faráři, nadšení kaplani i agilní řeholníci, kteří se v minulých desetiletích a staletích podíleli nejen na udržení našeho národního vědomí, ale i na rozvoji kultury a jazyka. Práce těchto „zapadlých vlastenců" organizujících spolky, provozujících první veřejné knihovny či „jen" zakládajících štěpnice a nové včelíny si jistě nezaslouží, aby zapadla v zapomnění. To, že se dnes setkáváme především s výsledky působení jejich známějších současníků a kolegů, není jistě projevem neúcty k nim samotným a jejich práci. Stihl je jen neblahý osud upadnutí v zapomnění. Přitom právě jim vděčí vlastivěda, regionální historie, literární věda, etnografie i mnohé další obory za řadu hodnotných poznatků, vztahujících se k různým projevům života předchozích generací. Svědectví o své době mohli shromáždit především díky bezprostřední znalosti lidí a prostředí, v němž se po léta pohybovali. Byli účastni radostných i smutných okamžiků, poskytovali lidem naději a víru k překonání nesnází a ran osudu. Přesto i oni sami se často, i přes vžitou úctu k duchovnímu stavu, setkávali s nepochopením a nedůvěrou. Zvlášť netolerantně se k nim zachovalo uplynulé 20. století.

Alespoň drobný krok k nápravě měla v minulém roce učinit konference *Aktivity duchovních na poli vědy a kultury*, která se ve dnech 1. a 2. října 2003 uskutečnila za podpory Ministerstva kultury ČR, Města Rožnova pod Radhoštěm a České křesťanské akademie ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Prvotní impuls k organizaci odborného setkání na toto téma vzešel z dvojího výročí. 6. května 2003 tomu bylo rovných sto let, kdy na Vyšehradě zemřel kanovník, básník, redaktor a také sběratel projevů lidové slovesnosti Beneš Method Kulda. Spolu s tím připadlo na uplynulý rok i sto padesát let, které uplynuly od Kuldova lázeňského pobytu v Rožnově a jeho zdejších sběrů lidové slovesnosti. Snaha připomenout zajímavou osobnost kulturního dění druhé poloviny 19. století nabyla konkrétní podobu v cyklu akcí *Pohádkový rok Beneše Methoda Kuldy v Rožnově*. Jako první svazek edice *Rožnovské malé tisky* vyšel výběr Kuldou sesbíraných pohádek a pověstí, literární soutěž Městské knihovny představila novodobé tvůrce pohádkových příběhů z řad dětí. 15. září 2003 pak byla za účasti představitelů města a Vyšehradské kapituly odhalena na budově farního úřadu pamětní deska připomínající Kuldův pobyt v Rožnově.

V letošním roce byl vydán sborník s příspěvky přednesenými v rámci podzimní rožnovské konference. Úvodní statě se zaměřily na činnost Beneše Methoda Kuldy především v oblasti národopisné. Autoři druhé části příspěvků se pokusili zhodnotit působení představitelů duchovenstva všech náboženských denominací i v obecnější rovině a zasadit je do dobového kontextu. Byly tak připomenuty osobnosti Ignáta Wurma, Františka Přikryla, Josefa Dobrovského či Václava Krolmusa. Za přínosné musíme jistě považovat, že referující poukázali i na postavy skryté doposud širšímu odbornému povědomí (Josef František Holásek, Tomáš Loprais, Anton Tscherney). Dílo kněží a řeholníků v širším kulturně-historickém kontextu představili Jiří Langer příspěvkem o podílu františkánů na šíření Pastýřské vánoční hry a Jiřina Veselská zhodnocením zpráv o lidové kultuře Těšínska v pracích duchovních tohoto regionu.

V přednesených příspěvcích nebylo pochopitelně opomenuto ani Valašsko. Vedle zpřístupnění některých pasáží Kuldova deníku se zápisy slov a úsloví ve valašském dialektu, vč. obsáhlého slovníku pojmenování hospodářských zvířat, musíme přivítat také podnětnou studii o Kuldově spolupracovníkovi, písmákovi Josefu Lucianu Ondřeji Kramolišovi sepsanou etnografkou Valašského muzea v přírodě Janou Tichou, zhodnocení Karafiátova působení na Hrubé Lhotě (J. Krba) či připomínku obětavosti a nadšení P. Františka Přikryla v jeho snaze o vydávání kvalitního regionálního časopisu *Záhorská kronika* (Michaela Kokojanová a Veronika Sovková).

V konečném souhrnu jsou všechny příspěvky shromážděné ve sborníku *Aktivity duchovních na poli vědy a kultury* dokladem, jak mnohovrstevný a rozmanitý byl svět duchovních. Většina účastníků se zároveň shodla, že naše společnost i věda má vůči duchovním a jejich aktivitám v různých oblastech poměrně velký nesplacený dluh. Je to ale zároveň výzva pro všechny členy vědecké obce i nadšence v regionech, aby se k tématu v budoucnu vraceli, věnovali se mu a nacházeli zde podněty k další práci.

Památník holocaustu ve Valašském Meziříčí

Jiřina Fabiánová

V pondělí 13. září 2004 byl ve Valašském Meziříčí slavnostně odhalen Památník holocaustu. Tohoto aktu se zúčastnili představitelé města, široké veřejnosti a význační hosté: izraelský

Proslov starosty města Valašského Meziříčí JUDr. J. Kubeši při odhalení Památníku holocaustu Foto D. Žárský

velvyslanec Arthur Avnon, kulturní atašé německé ambasády Thomas Gerlach, předseda Federace židovských obcí v ČR Tomáš Kraus, brněnský rabín Moshe Chaim Koller aj. K vzácným hostům patřil také Michael Honey, jediný dosud žijící svědek transportu meziříčských Židů do koncentračního tábora Terezín.

Datum odhalení památníku nebylo vybráno náhodně. Konalo se v předvečer 62. výročí tragické události: dne 14. září 1942 se navždy rozloučilo s Valašským Meziříčím 170 občanů židovské národnosti, kteří byli násilně deportováni nejdříve do Terezína a poté do různých vyhlazovacích táborů, nejčastěji do Osvětimi a Treblinky. Stopadesát z nich se už nikdy nevrátilo zpátky.

Na Vodní ulici, přibližně v místech, kde stávala valašskomeziříčská synagoga, která byla zbourána v r. 1950, dnes stojí Památník holocaustu. Na leštěné mramorové desce jsou vytesána jména, data narození a úmrtí všech 150 obětí. Dominantu památníku, který navrhli místní architekt Zdeněk Trefil a Jan Zemánek, tvoří prostorově ztvárněná Davidova hvězda zhotovená ze dvou vzájemně se prolínajících trojúhelníků. Jeden z nich je vyroben ze železničních pražců, které mají symbolizovat cestu Židů do vyhlazovacích táborů. Transport Židů rovněž připomíná do země zapuštěná kolejnice před památníkem opatřená názvy míst, kde meziříčští Židé zahynuli. Jakoby nás spojovala s minulostí a přinášela poselství všech obětí k nám do současnosti. „Ať je tento památník ucténím památky živých a mementem pro živé", řekl ve svém projevu při odhalení památníku starosta města JUDr. Jiří Kubeša.

V den pietního aktu se konala v muzeu v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí slavnostní vernisáž výstavy **„Poklady valašskomeziříčské synagogy"**. Na žádost Městského úřadu ji připravilo ve spolupráci se Státním okresním archivem ve Vsetíně Muzeum regionu Valašsko.

Po více než šedesáti letech se zpět do Valašského Meziříčí vrátila alespoň část předmětů dříve umístěných ve zdejší synagoze. K těm nejcennějším patřilo například ukazovátko na Tóru z r. 1879, chanukový osmiramenný svícen s hebrejským dedikačním nápisem z r. 1897 nebo stříbrná kořenka vyrobená v Brně po r. 1869. Židovské muzeum v Praze zapůjčilo i synagogální stříbro, např. bohatě zdobený štít a nástavce na Tóru. Návštěvníci na výstavě objevili i další zajímavé předměty z židovského náboženského života, mezi jinými „sederový talíř", který se používal při slavnostní večeři konané v první večer svátku Pesach, nebo „mezuzu" – schránku, upevňovanou na veřeje vstupu do ži-

dovské domácnosti, aj. Celou výstavu doplňovaly fotografie a texty o historii valašskomeziříčské synagogy a místní židovské komunity.

Po vernisáži se konala beseda, na jejímž počátku byla veřejnosti představena nová publikace historika Ladislava Baletky **„Židé v dějinách Valašského Meziříčí“**. Autor se celých patnáct let zabýval historií židovských rodin ve městě a výsledky svého bádání shrnul do této knihy. Jsou v ní popsány osudy meziříčských Židů od počátku 16. století až do naplnění jejich tragického osudu za II. světové války. Ladislav Baletka v knize připomíná významné místní židovské osobnosti, které měly podíl na rozvoji města, věnuje se zdejšímu náboženskému životu soustředěnému kolem synagogy, popisuje období holocaustu ve městě atd.

Z výstavy Poklady valašskomeziříčské synagogy
Foto Z. Hanáček

Valašsko v Janáčkově díle
Poznámka k 150. výročí narození Leoše Janáčka

Jiří Demel

V letošním roce bohatém na hudební jubilea uplynulo 150 let od narození Leoše Janáčka, který je bezesporu nejvýznamnějším skladatelem moravského původu s výrazným vztahem k rodnému Lašsku i sousednímu Valašsku, což podstatně ovlivnilo jeho tvorbu. Janáček patří k vrcholům světové hudby, ale je kupodivu více znám a uznáván v cizině než u nás doma.

Velmi významnou součástí Janáčkovy tvorby jsou vokální skladby. Po vzoru svého učitele Pavla Křížkovského vycházel v nich z lidové písně. Nikdy však lidovou píseň pouze neharmonizoval, ale přetvářel a dotvářel ji. Přejímal její texty a upravoval je. Byl nadšen jejími melodiemi, ale dodával jim nové prvky. Narušoval jejich rytmickou stavbu, aby zdůraznil dramatičnost tématu.

Východiskem Janáčkova tvůrčího procesu byla mluva prostých lidí, kterou si v hudebních znacích zapisoval a studoval ji. Jeho nápěvkový systém je důležitým přínosem pro moderní hudební tvorbu.

Společným námětem všech Janáčkových skladeb byla především láska ve všech jejích podobách. Někdy je radostná, jindy teskná, občas vášnivá, ale i zamyšlená, komická i tragická, u někoho hluboká, u jiného povrchní, pro každého však životně důležitá.

Výrazně se charakteristická východiska Janáčkovy tvorby projevila při práci na neobyčejně působivé, interpretačně velmi obtížné vokální skladbě, kterou autor nazval Zápisník zmizelého. Pro náš region je toto dílo zajímavé, protože vzniklo na text valašského autora, je napsáno ve valašském dialektu. Vznik skladby i hledání anonymního autora básnického textu budily a budí pozornost.

Na jaře válečného roku 1916 si Leoš Janáček se zaujetím přečetl v Lidových novinách anonymní báseň o 23 částech ve valašském dialektu „Z péra samoukova“. Objasňovala záhadné zmizení valašského mladíka, který přes tradiční společenské zábrany se zamiloval do krásné cikánky, a když jejich láska nezůstala bez následků, po obtížném a strastiplném uvažování se rozhodl zůstat věren své lásce a otcovské povinnosti.

Janáček v té době prožíval své poslední velké citové vzplanutí k snědé krasavici Kamile Stösslové. Uchvácen silou básnického slova uložil hloubku svého citu do hudebního zpracování, které nově a výstižně nazval Zápisník zmizelého. Skladba má ojedinělé místo ve světové hudební literatuře typicky janáčkovským nápěvkovým projevem i nezařaditelností do tradičních hudebních typů. Stojí na pomezí opery, ale není určena pro jevištní provedení. Je to komorní drama o 22 číslech pro tenor, alt a ženský sbor s průvodem klavíru.

Když Janáček v roce 1919 Zápisník zmizelého dokončil, uložil ho podle svého zvyku do malované truhly k jiným svým skladbám. Tam si ho všimli teprve v roce 1921 Břetislav Bakala a další Janáčkovi žáci a provedli ho v Brně. Skladba vzbudila velkou pozornost a během jednoho roku byla uvedena nejen v Praze, ale i v Berlíně, Paříži a Londýně. Zaujala netoliko koncertní posluchače, hudební odborníky, ale i jiné umělce a hlavně výtvarníky (F. Duša, J. Šváb, J.Vláčil, J. Dajč). Byla čtyřikrát zfilmována. Grafik Karel Demel ji doprovodil šesti výstižnými grafickými listy, které jsou spolu s Janáčkovou hudbou obdivovány třeba i v dalekém Japonsku.

Jedním z nejlepších uvedení Janáčkova Zápisníku zmizelého je jeho provedení z roku 1956. Obtížný part Janíčka, který končí dvojím sugestivním vysokým C, v něm nezapomenutelně zpívá Beno Blachut, cikánku Zefku Štěpánka Štěpánová, ženský sbor nacvičil Jan Kühn, na klavír hrál Josef Páleníček. Janáček do partitury připsal: “Na jevišti přítmí.“

Janáčkův geniální zpěv o lásce, vášni, věrnosti a povinnosti byl vytvořen na neméně působivý text. Má prostotu slova, stručnost, básnivou obraznost lidových písní. („*Potkal jsem mladou cigánku, nesla se jako laň, přes prsa černé lelíky a oči bez dna zhlaň.*“) Způsob zpracování však ukazuje, že autorem nemohl být prostý valašský chlapec, ale musel jím být poučený a talentovaný básník. Kdo jím byl? J. Misárek-Slavičínský, M. Kurt (na jeho slova napsal Janáček skladbu Na Soláni Čarták), J. Mahen? Odpověď byla dlouho zahalena tajemstvím.

V roce 1996 mi poslal chemik a nadšený vlastivědný pracovník regionu svých rodných Zádveřic dr. Jan Mikeska k posouzení svou práci o absolventu valašskomeziříčského gymnázia, spisovateli Ozefu Kaldovi. Do práce zařadil také dopis Kaldy spisovateli Matulovi. V jeho postskriptu píše: “Všiml jste si feuilletonu v Lidových novinách (Brněnských) ze dne 14. a 21. května „Z péra samoukova“? Dovolil jsem si malou eskamotage.“ Poznal jsem, že je to Kaldovo přiznání k autorství básně, kterou dnes známe pod Janáčkovým názvem Zápisník zmizelého.

Bylo pak ovšem třeba názor zdůvodnit, podpořit dalšími důkazy a požádat odborníky o jejich stanovisko. Ústav pro českou literaturu AV ČR v Praze a Janáčkův ústav v Brně po prostudování materiálů uznaly Kaldu autorem Zápisníku zmizelého.

S dr. J. Mikeskou jsme tak snad obohatili dějiny české literatury o jméno významného básníka z přelomu 19. a 20. století a znovu připomněli umělecké kvality poetického textu.

Povídkář, dramatik a představitel moravské nářeční literatury Josef Kalda se narodil 4. srpna 1871 v Novém Městě na Moravě v rodině evangelického kněze. Po rozchodu rodičů byl vychováván u svého strýce, učitele v Zádveřicích na Zlínsku. Gymnázium studoval v Praze a Valašském Meziříčí, kde maturoval v roce 1891. Stal se pak úředníkem Buštěhradské dráhy v Praze. Od začátku století se věnoval též literární tvorbě. Měl mnoho autorských plánů. Známé jsou jeho svěží vzpomínky na radostné dětství na Valašsku „Ogaři“. Oblíbená byla i kniha povídek s náměty z téhož kraje „Jalovinky“. Napsal libreto k dětské opeře Jaroslava Křičky „Ogaři“. Byl autorem několika divadelních her („Švercova láska“). Ozef Kalda zemřel 1. ledna 1921.

Leoš Janáček ovšem zhudebněním Kaldových veršů vytvořil jedno z vrcholných děl světové komorní vokální tvorby a celým svým uměleckým dílem výrazně obohatil světovou hudbu a proslavil české umění. Patří mu právem naše úcta a dík.

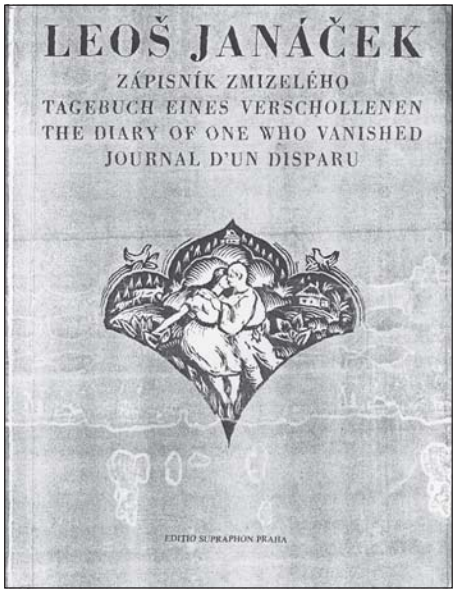

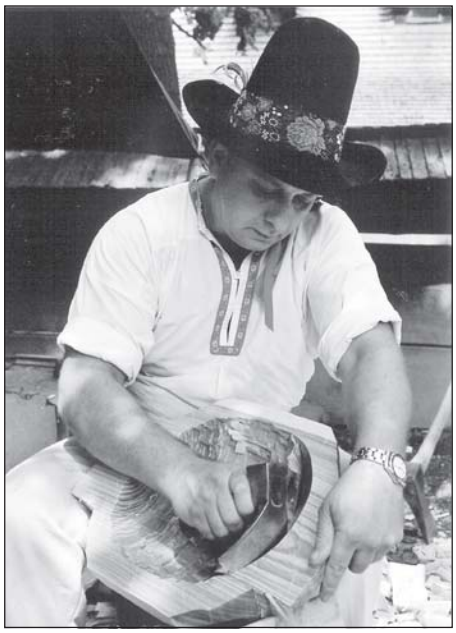

Foto archiv VMP v Rožnově p/R

Titul Nositel tradice za rok 2004

Jiřina Veselská

Stejně jako v předcházejících letech udělil ministr kultury na počátku září při zahájení Dnů evropského kulturního dědictví v Táboře titul Nositel tradice dalším čtyřem lidovým výrobcům. Ocenění navrhla komise, která posuzovala o polovinu více návrhů než v minulých letech. Do užšího výběru se dostalo osm řemeslníků, kteří pracují tradičními technologiemi při zpracování železa, textilních vláken, potiskování modrotisku, pletení ze slámy, z proutí a zpracování dřeva. Na základě tajného hlasování doporučila udělení titulu 4 osobnostem z různých krajů. Mezi nimi je také pan Štefan Kanaloš z Ostravy v oboru zpracování dřeva dlabáním.

Narodil se ve slovenských Sobrancích v rodině Josefa Kanaloše, mistra lidové umělecké výroby, v roce 1962. U otce se také vyučil výrobě dlabaných dřevěných předmětů, zejména lžic, salašnických naběračeк, vahanů, okřínů a troků tradičním způsobem za pomoci těch nejjednodušších nástrojů. Na počátku devadesátých let minulého století přesídlil do Ostravy, kde žije dosud. Protože jeho otec a bratr, vyučený stejnému řemeslu, již nežijí, zůstal jediným zástupcem tohoto velmi archaického způsobu zpracování dřeva na drobné užitkové předměty na východní Moravě.

Komise při výběru konstatovala, že jeho sortiment dodržuje tradiční tvarosloví nádob, které zhotovuje za pomoci sekery, pořízů, škroble a nože. Dřevo si připravuje sám tak, jak si je připravoval jeho otec. Jedním z důvodů, proč mu byl titul udělen, je právě starobylost technologie, která byla i pro Valašsko dříve typická. Z dlabaného dřeva byla velká část inventáře salaší i kuchyňského náčiní používaného při přípravě pokrmů i stolování.

Ačkoliv Štefan Kanaloš nepochází z Valašska, většina z čtenářů našeho časopisu ho zná, protože v posledních letech po celou návštěvnickou sezónu pracuje v Dřevěném městečku rožnovského muzea a seznamuje zájemce s touto, dnes téměř zapomenutou technologií. Štefan Kanaloš tak rozšířil počet tradičních výrobců z Valašska, jimž byl tento velmi zavazující titul udělen. Přiřadil se tak k vyšívačce Janě Juřicové, tesaři Josefu Kopčanovi, výrobci holubiček Petru Stoklasovi, kteří se stali držiteli titulu Nositel tradice v minulých letech. Dosud byl titul udělen 19 lidovým řemeslníkům ze všech oborů tradičních řemesel z různých míst ČR.

Tradiční způsob práce se dřevem byla v letošním hlasování oceněna ještě jedenkrát, když další z titulů byl udělen panu Jiřímu Myškovi z Hlinska v oboru sekernictví. Ten navázal na sekernickou tradici, kterou se proslavili východočeští mistři doma i v zahraničí. Jeho domovským zaměstnavatelem je Muzeum Vysočiny, ale vodní kola z jeho dílny slouží nejen u nás, ale také v Holandsku a dalších místech v Evropě.

Návrhy na udělení titulu v roce 2005 přijímá Národní ústav lidové kultury ve Strážnici do konce roku. Obsah návrhu a pokyny pro jeho zpracování zveřejnilo spolu s příklady Ministerstvo kultury na svých internetových stránkách.

Houby v čarovném kruhu

Lukáš Spitzer

Je podzim, na stromech žloutne listí a prozářenou přírodou se nese všudypřítomný charakteristický pach tlejícího listí. Při procházce však ucítíme ještě něco dalšího. Něco, co se vám při návštěvě lesa dostane takříkajíc do každého póru těla. Je to vůně, která mnohým lidem nedává spát a žene je již brzy ráno těsně po rozbřesku do mlazin a lesů. Dodává náruživým houbařům energii a elán, který nezbytně potřebují k prodírání se smrkovými mlazinami a pasekami při honbě za vidinou kapitálních houbařských úlovků. Intenzivní, po hřibech chutnající vůni podhoubí.

Ranní snížení teploty na podzim spolu se zvýšením vlhkosti ve vrstvě lesní hrabanky představuje ideální podmínky pro překotný rozvoj mikroskopických vláken podhoubí (mycelia). Až poté, co je nahromaděno dostatečné množství živin, může z této hustě tkané sítě vláken podhoubí vyrůst plodnice – náš houbařský i kulinářský cíl.

Houby rostou buď jednotlivě nebo v prostorově různě uspořádaných skupinách – mimo jiné i v téměř dokonalých kruzích – lidově zvaných čarovné kruhy nebo čarokruhy. Lidé si od nepaměti snažili tento jev uspokojivě vysvětlit. V případě, že se jim to nedařilo, stačilo nařknout majitele pozemku nebo jinou vybranou osobu z čarodějnictví a náležitě ji potrestat. Ještě nyní se ale najdou lidé, kteří si tento jev vysvětlují pomocí místních geomagnetických zón či dalšími, hlavně okultními důvody. Vysvětlení je však tak prosté.

Doba, po kterou žije a plodí podhoubí, není u všech druhů stejná. Každý houbař má určitě svá osvědčená místa – u mnohých druhů hub totiž žije podhoubí na jednom místě i několik desítek let, dokud se tamní podmínky nezmění natolik, že již další život a rozvoj vláken podhoubí není možný. U jiných – hlavně mikroskopických – hub naopak vydrží podhoubí naživu jen několik měsíců. Rostoucí podhoubí se v ideálních podmínkách z počátečního bodu, kde vyklíčí výtrus, rozšiřuje rovnoměrně všemi směry. U některých druhů hub tak obyčejně zpočátku tvoří kruh. Vlákna hub si na rozdíl od rostlin nedovedou samy za pomoci slunečního svitu vytvářet organické sloučeniny – nemají ve svých buňkách zelené chloroplasty – musí je tak získávat rozkladem z již odumřelých těl rostlin nebo živočichů. Po vyčerpání živin podhoubí nacházející se uvnitř kruhu odumírá a prorůstá dále jen po jeho vnějším obvodu.

Různé druhy hub také zanechávají na vnitřní straně kruhu světlejší odumřelé pásmo. Je to pruh zaschlé, živořící trávy. Tráva je tady utlačována rostoucím podhoubím, které využívá téměř všechnu dostupnou vláhu. V jiných, na vodu bohatějších podmínkách se můžeme naopak setkat s tmavějším a bohatějším prstencem travního porostu. Příčinou je zvýšený přísun v přírodě obecně vzácných dusíkatých látek z houby ke kořínkům trav. Tyto kruhy, ačkoli na nich ještě nemusíme najít makroskopické plodnice, jsou vidět již na dálku. Z velikosti poloměru kruhu můžeme usuzovat na stáří podhoubí. V případě, že houbař narazí na takový kruh, s vysokou pravděpodobností v těchto místech dříve či později najde i kýžené plodnice hub, které tak rostou v obloucích nebo pruzích, v ideálním případě v dokonalém magickém čarovném kruhu.

Mezi houby, které rostou tímto způsobem, patří většina našich druhů muchomůrek (např. muchomůrka zelená (*Amanita phalloides*) či muchomůrka červená (*Amanita muscaria*) – viz foto). Známý je tento úkaz také v podání mnohých žampiónů (rod Agaricus). Stejně roste na travnatých plochách i v centrech měst houba hnojník obecný (*Coprinus comatus*). V kruzích rostoucí najdeme i plodnice méně známých druhů, např. špičky obecné (*Marasmius oreades*) či běločechratky obrovské (*Leucopaxillus giganteus*).

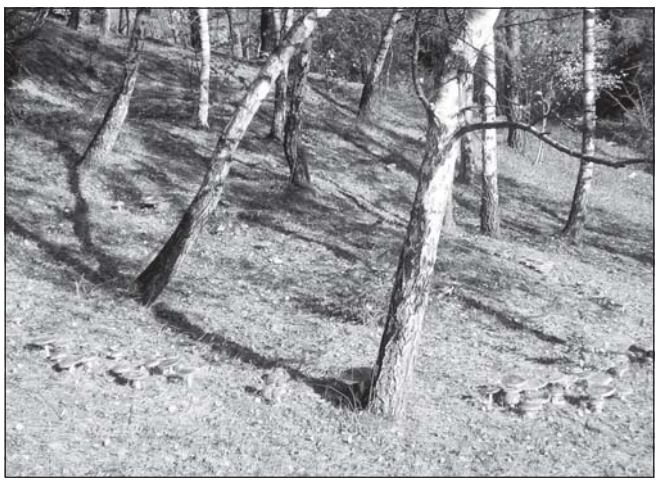

Čarovný kruh tvořený plodnicemi muchomůrky červené (*Amanita muscaria*) na lokalitě Huslenky – Zbeličné kopečky Foto L. Spitzer

Výběr z nových regionálních publikací

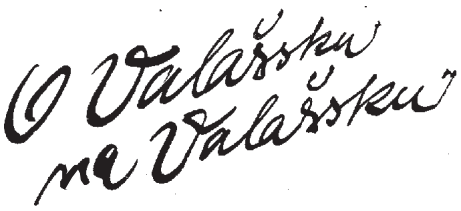

Vydavatelé jako by v letošním roce doháněli to, co zameškali v roce minulém. Obecní úřady měly letos příležitost připomenout významná jubilea tří obcí. A učinily tak i knižně. Hovězí a Seninka oslavovaly 500 let od svého založení a vydaly hezké monografie. V Hovězí pod názvem **Vítajte na Hovězí** a v Senince s názvem **Seninka** a podtitulem 500 let historie obce na Valašsku. Od založení Halenkova uplynulo 350 let a tamější obecní úřad vydal knihu **Halenkov** s podtitulem Ohlédnutí za minulostí a třistapadesátiletou historií obce.

Monografie Hovězí je dílem kolektivním, na knížce se podílelo 26 autorů pod redakčním vedením **Jana Matušů**, o Senince napsal její nynější místostarosta **Ing. Ivan Juřica**, monografii Halenkov napsal zase halenkovský rodák, autor Slovníku valašského nářečí, velký milovník a patriot obce **Silvestr Kazmíř**. Svým charakterem všechny tři knížky poněkud vybočují z přesného a přísného historiografického přístupu, který prosazuje v publikacích tohoto typu renomovaný historik, publicista, autor řady odborných textů včetně místních monografií (např. Liptál, Karolinka, Ústí) dr.Ladislav Baletka. Takto nové publikace zdánlivě poněkud promarnily příležitost stát se ještě širším a bohatším pramenem pro další zájemce o historii valašských míst, protože ne vždy jsou v nich historická konstatování či argumentace podloženy přesným uvedením zdrojů či zasazeny do potřebného a přesvědčujícího kontextu. Na druhé straně získaly na čtivosti a živosti právě proto, že jsou především obrazem konkrétních, hluboce citově ukotvených vztahů současných obyvatel obcí, či lidí s nimi nějak spřízněných, k jejich minulosti, že nechybějí osobní a rodové kontakty autorů s těmi, o nichž se píše. Všechny tři nově vydané monografie obsahují množství písemných i fotografických dokumentů, včetně mnohdy poprvé publikovaných záznamů místních písmáků. Najdeme mezi nimi i místní pověsti, popisy zcela originálních a pro etnografii mnohdy objevných tradic a zvyků, ale i osobní vzpomínky na historické události či mimořádné události v obcích. Z historie vystupují i zcela konkrétní postavy, osobnosti i s charakteristikami podmínek, ve kterých žili. Autoři knih, a zejména pak autoři - solitéři, tady podali úctyhodný výkon, jehož význam roste i péčí, kterou obce věnovaly (většinou s materiálním přispěním Ministerstva kultury ČR) grafické úpravě knih. Všechny mají pevnou vazbu, Halenkov pak navíc atypický formát s přebalem, který připomíná oblíbené knižní vydání Toulek českou minulostí.

Město Rožnov pod Radhoštěm zatím úspěšně realizuje projekt Regionální literatura a v rámci něho i ediční řadu maloformátových tzv. Rožnovských malých tisků, které mají střízlivou a vkusnou úpravu charakteristického autorského grafického rukopisu Ludmily a Břetislava Vaškových. Pod číslem 3 vyšly **Příběhy staletími vyprávěné** s podtitulem Drobné sakrální památky na Rožnovsku autorů **Daniela Drápaly** (ten je i vedoucím redaktorem celé ediční řady), **Richarda Sobotky a Vojtěcha Bajera**. Drobné sakrální památky jsou „...samostatně stojící projevy sakrální architektury, které jsou v krajině našeho domova pro své nevelké rozměry vlastně jen doplňkovým prvkem k dominující hmotě kostelů a kaplí. V našem okolí jsou to především kříže, poklony a různé varianty skříňkových obrazů a dřevěných kapliček, ať již stojících na samostatných pilířích a sloupech nebo zavěšených na stromech“, píší autoři. V publikaci nám je, mnohdy i na zajímavých dobových fotografiích, představují, popisují je a vyprávějí o nich. Citují pamětníky, kterým nějak vstoupily do života a jejich životy ovlivnily. Svérázný rožnovský průvodce malými sakrálními stavbami ukazuje, jak důležitou úlohu v prostředí, v krajině má detail. Významy koncentrované v křížích u cest, kaplích a poklonách zduchovňují krajinu, obohacují ji a znásobují zážitek člověka v ní. Knížka, která má necelých sto stran, je nápaditě koncipovaná do osmi zastavení, jednotlivá zastavení jsou vymezena konkrétními místy v Rožnově anebo v jeho okolí.

Číslo 4 ediční řady Rožnovských malých tisků nese reedice jedné z posledních prací regionálního spisovatele, rožnovského rodáka **Čeňka Kramoliše (1862-1949) Moravská babička.** Kramoliš putoval na svých učitelských a ředitelských štacích po celé Moravě**,** myšlenkami však byl cele spjat s Valašskem. Vydal na 50 knih, děj většiny z nich umísťuje do valašské historie. Moravská babička je beletrizovanou vzpomínkou na rožnovskou babičku Rozinu, která pro něj znamenala koncentraci tradic a zvyků, zůstala mu symbolem jistoty a bezpečí. Ke Kramolišovu dílu se nevracíme jako k literárně mimořádnému výkonu. Tento autor nás okouzluje jednoduchým stylem, prostotou jazyka a především množstvím zprostředkovávaných historických skutečností, přesně odpozorovanou a zaznamenávanou dobovou zkušeností, která je stále zdrojem poznatků nejen pro běžné čtenáře, ale i pro odborníky.

Podobné téma jako mají rožnovské Příběhy staletími vyprávěné, avšak rozšířené o významné stromy, má téměř exkluzivní knížka autorů **Heleny Mičkalové a Vojtěcha Bajera,** kterou pod názvem **Cesty za minulostí a krásou** vydala Obec Velké Karlovice při příležitosti 250.výročí vysvěcení karlovického kostela. Tento netradiční průvodce Velkými Karlovicemi a jejich okolím je trojjazyčný (vedle češtiny jsou základní informace uváděny také v angličtině a němčině), vybavený množstvím barevných reprodukcí, ale i reprodukcemi kreseb valašských malířů, náčrtky a schémata doplňujícími základní informace o popisovaných stavbách především sakrálního charakteru. Popisy objektů jsou psány živě a zajímavě, prostupuje jimi takřka umělecké vidění odkazující k autorské zkušenosti Heleny Mičkalové. To se pak naplno uplatňuje v pověstech a vyprávěních, které jsou oživujícím doplňkem popisů a které dodávají knížce skutečně mimořádný půvab.

V letošním roce oslavil své osmdesátiny významný ostravský spisovatel, který prožil dětství a mládí na Valašsku, **Oldřich Šuleř.** V nakladatelství Dalibora Maliny ve Vsetíně při této příležitosti vydal vzpomínkovou knížku na svého přítele, valašského malíře a spisovatele Jana Kobzáně. Dílo, které je jeho čtyřicátou knižní prací, nazval pozdravem, kterým Kobzáň obvykle dopisy adresované Šuleřovi uzavíral: **Nech sa buček zeleňá!** s podtitulem Dopisování se zbojníkem Jankem Kobzáněm, božím člověkem. Jádro knížky tvoří dopisy Jana Kobzáně, které od poloviny 50.let minulého století až do roku

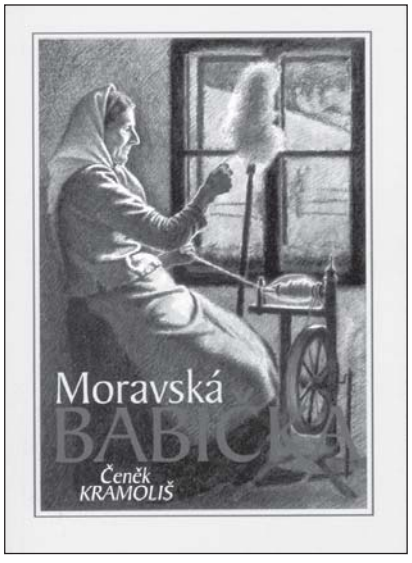

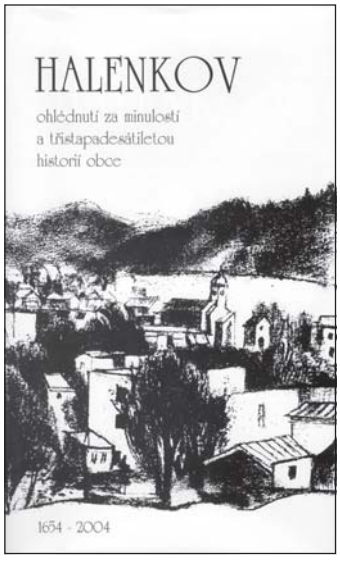

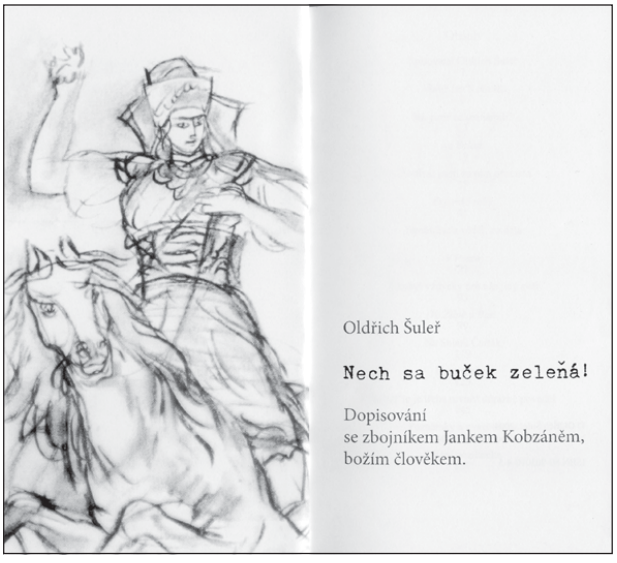

1959, tedy do své smrti, posílal spisovateli Oldřichu Šuleřovi, v nichž spisovatele podrobně seznamoval s významnými etapami svého života. Šuleř tehdy připravoval knížku O Janíčkovi malérečkovi, která je beletrizovanou biografií valašského malíře(vyšla ve Státním nakladatelství dětské knihy v Praze v r.1960 až po Kobzáňově smrti). Prostřednictvím Kobzáňova osobitého stylu a svérázného jazyka se seznamujeme s malířovým dětstvím, s okolnostmi jeho spolupráce s Tomášem Baťou, s dobou jeho malířských studií v Praze, ale i některými událostmi spojenými s jeho odbojovou činností za II.světové války. Kobzáň je v dopisech přímý a nevybíravý, projevuje se však také jako vnímavý a citlivý pozorovatel událostí, které ovlivnily podstatným způsobem naše poválečné dějiny, charakter a proměny života na Valašsku. Oldřich Šuleř uspořádal dopisy do pěti tematických okruhů, které proložil vzpomínkami na malíře, na místa, se kterými byl malířův osud spojen, tady hlavně na Soláň. Jak se i v tomto Šuleřově díle ukazuje, Valašsko stále zůstává spisovatelovým velkým tématem.

Asi před půl rokem se ve vybraných knihkupectvích objevila nenápadná, střídmě vypravená brožovaná knížka vydaná vlastním nákladem s vyznačením roku vydání 2003. Na obálce čteme: **Zdeněk Mikeska - O věcech a věcičkách.** Sám autor není tak docela neznámý. Obesílá noviny, časopisy i literární soutěže svými texty, a také maluje. Prostřednictvím malování přemýšlí, malováním se také baví. Uspořádal také několik výstav. Pracoval jako učitel ve Valašských Kloboukách, tam také nyní jako důchodce žije. Jeho knížka obsahuje 63 fejetony, prakticky všechny, které do té doby napsal. Přísnější výběr by knížce prospěl, ale i tak máme před sebou autora originálního, zkušeného, citlivého a literárně poučeného. Jeho fejetony jsou plné prostých „věcí a věciček", plné každodenního života, jenž šumí pod koly velkých událostí (ve fejetonech jakoby mimo záběr), života, který přesvědčuje svou jednoduchostí, úctou pro detail, prosté lidské konání, prostý zvyk. A všechno je tak blízko pravdě! Jako u Nerudy. V mnoha zastaveních se objevuje kloboucké náměstí či nádraží a cesta z nádraží s lidmi, kteří pro každodennost svou prací a běžným konáním hodně znamenají. Pravda, když pan Mikeska mluví o současnosti, je trochu naježený na mladé a jejich hlučnost (byl přece panem učitelem!), přezíravost a necitelnost. Trochu okatě preferuje minulost. Má rád tichá zákoutí, tiché vzpomínky, nechá se unášet nostalgií. Ale psát umí!

Malíř Jan Knebl (1866-1962) je patrně vedle bratří Bohumíra, Antonína a Josefa Strnadlových nejznámějším rodákem z Trojanovic. Také on má, podobně jako Strnadlovi, v rodné obci pamětní síň. Knebl poté, co získal řemeslnou výbavu na odborných a uměleckých školách u nás i v zahraničí, vrátil se zpět na Moravu a celý život žil ve Frenštátě pod Radhoštěm. Intenzivně kreslil a maloval, věnoval se grafice a plastice. Zobrazoval prosté venkovské lidi, jejich život a události, které jej utvářely; jeho spiritualita a hluboké náboženské cítění ho přiváděly k biblickým a náboženským tématům. Ale i tady mnohdy kulisu k nim tvořili lidé z okolí Frenštátu. Knebl měl a má mnoho příznivců. Ojedinělým případem mezi nimi je, a to vzhledem k hloubce zaujetí a obdivu k tomuto umělci, **Bohuslav Pernica** ze Zubří, který vlastním nákladem a s dvouletým předstihem vydal k 140.výročí umělcova narození výpravnou knihu o Kneblovi s řadou barevných reprodukcí, kterou nazval **Valašská epopej**. Představil v ní ve třech oddílech výběr z umělcovy tvorby, zvlášť kresbu, malbu, zvlášť plastiku, vždy svázané témata valašského roku. Pernicův záměr vytvořit o umělci „výtvarně poetickou kompozici" z velké části naplňují citáty z malířových Pamětí a tvorby známých spisovatelů (Bezruč, Seifert, Závada, Nezdařil, Mahen aj.). Zájemcům o výtvarné umění bude poněkud u reprodukcí chybět informace o použité technice, u plastik pak vyznačení použitého materiálu. Knížku pro její originální a monumentální oslavu trojanovického rodáka a Valašska přijala veřejnost s velkým porozuměním.

Dalibor Malina

Ze starého seninského světa: Vzpomínka na Vizovice

Dneskaj uš sa málo starých ludí u nás posmětá, co by měli jakési povědomí o tem, že dysi Senińčané patřili ze vším činem hen za Vartovňu k vizovickému panství. A takových, co by pamatovali aj to, že tam naša dědina byla prodaná od vsetínských pánů, jak sa praúvało, „né enom s tělem, ale aj s každú dušú", och, takových tu věřte uš néni. A tým mladým dyby to nevím jag vykládał, ti to stejně neuvěříja, že jejich prapradědové měli 180 roků nové pány ve vizovském zámku, de moseli odváďať desátky jag ve zboží, tag aj v penězoch, no skrátka šecko, co miłostivú vrchnosťú było nařízené a v lejstroch jasno vypsané. A koléj teho šeckého bývało! Jag sa ináč ím védło pod novú vrchnosťú, sa uš neví, zdá sa šak, že było ím o to lepší, že nebyli tag na očách novým poručníkům a že nemoseli chodiť robotovať, dyš u nás žádného panského dvora nebyło.

Ja veď dysi sa ti naši předkové přes ty hory do Vizovic něco nazbłkali[1]. Dodnes sa praví jednéj cestě v horách pod Vartovňú „vizovská", co ňú dědina na kotár chodívała. Nejeden ňú přešél potmě, po paměti, dyš v cestě zatměł. A nejeden sa vyspál „ve třešňovém potůčku"[2], dyš bylo „v harafici"[3] a nožiska nechtěły uš daléj służiť. Dyť ta pravá vizovská slibovica divno nedy tyma nohama krútiła! Dycky spěš zvédła chłapa do nekerého žleba, šak enom byste měli o tem počúvať staré pamětníky.

Ale aj po tom, dyš sa poměnił světský pořádek a ludé ze sebe střepali poddanskú porobu, ostali Senińčané aj nadaléj Vizovicám věrni. Šak aj co měli bližej a schodněj na Vse-

tín, dycky ich to po starém zvyku tahło přes ty hory, po tych chodníkách, co ich před nima koliksi pokolení vyšlapało. Lebo ve Vizovicách bývały nájlepší tarmaky, a na ty pane staří Seninčané držávali.A na ty „litky" při nich ešče víc. Veď dysi jeden čas pú dědiny handliło ze statkem[4]. A to było za svaté: de inde na tarmakoch kravča levněj ukúpiť a ve Vizovicách dobře prodať. Enom sa v tem moseło uměť chodiť. Nedy to prej tak šikovně vyšlo, že sa enom kráva převédła z jednoho trhoviska na druhé, a hneď było několik rýnských výdělku v kapsi. S tych tarmaků si Vizovjané milionsky pomáhali a toš si ich vymohli tolik, že šły za sebú po měsíci a ešče k tem měli každý týdeň trh navíc. A že šecky tarmaky sa držávały na náměstí, to víte, jag to tam po nich dycky vypadało. Šak dłúho sa u nás držało pořekadło a staří ludé to mívali ve zvyku praviť: „Je to čisté jag Vizovice." Ale později, dyš ty tarmaky sa tam tak zmohły, jedni k tem s pošklebkem přidávali: „Ja, je to čisté jag Vizovice, ale po tarmaku." Toš tak bývalo dysi. Ludé sa živačili při tem, co měli, a jedni druhé cigánili, jag sa enom dało.

Ja, co sem to chtěl ešče řéct. Dyš sem spoměł ty tarmaky, dysi sa pobrała Hanča z dolního konca dědiny od Machů ze strýcem Ozefem Staryfojtovým, také prej na ten tarmak do miłých Vizovic. Šak už badám nebyla tag mladé cérčisko, ale světa ešče neviděla víc, krom svéj drahéj duše, enom co obhłédla kołem sebe z jejich záhumení. Dyš sa vyškrábali po téj vizovskéj cestě na vrch hor g jasenskému kotáru (védli nájspěš jakési telacko prodať), ukazovál í strýc s teho kopca, v kerú stranu sú ty Vizovice, keré v dálce sa ťakviły[5] tajak na dłani. Hanča hledí chvílu jag omámená s otevřítú hubú a potem pomaličky stydlivo povidá: „Tetéču[6], čujte, a je i ešče za Vizovicama svět?"

Šak dłúho sa í potem ohnašé na dědině vyškéřali: „Tetéču, a je i ešče za Vizovicama svět?" A nekeří měli na to złożený takový přídanek: „Ja, za nima je uš enom odkorkový płot a věcej nic."

Josef Cedidla

VYSVĚTLIVKY

1) nachodili

2) hluboká srázná rokle mezi Seninkou a Jasennou, přes kterou se vytáčel úzký chodník

3) v hlavě

4) obchodovat s dobytkem

5) jevily

6) strýc – manžel vlastní tety. Manželka vlastního strýce byla „strynka". Kdysi běžné pojmenování příbuzných v rodině.

VZPOMÍNÁME

František Deml v legionářské uniformě po návratu ze Sibiře

František Demel
(28. 8. 1884 – 22. 1. 1951)

Jiří Demel

F. Demel se narodil 28. srpna 1884 ve Valašském Meziříčí v rodině soustružníka a sokolského pracovníka, organizátora prvních sportovních závodů ve městě a obnovitele ochotnického divadla. Po maturitě na gymnáziu v roce 1904, které absolvoval ve svém rodišti, složil o rok později další maturitní zkoušku na učitelském ústavu v Kroměříži. Působil na školách v Halenkově, Krásně nad Bečvou, Hrachovci, Křivém, na Vsetíně. V první světové válce byl raněn a dostal se do ruského zajetí. Vstoupil do legií, s nimiž prošel Sibiř, a kolem Asie se vrátil v roce 1920 do vlasti. Působil pak jako odborný učitel na měšťanské škole ve Valašském Meziříčí, jejímž se pak stal ředitelem. Jako pedagog se věnoval především přírodním vědám a matematice. S A. Matolínem zpracoval Trojdílnou početnici pro ménětřídní školy obecné, zvláště jednotřídní. Byl předsedou učitelské jednoty Komenský.

Po návratu z legií byl jednatelem Okresního osvětového sboru. Přičinil se, že všech 35 obcí soudního okresu Valašské Meziříčí mělo již v dvacátých letech obecní knihovny. V letech 1920 –25 zajistil pro 72 000 posluchačů 569 přednášek. Sám jich provedl se světelnými obrazy 209 ve městě i širokém okolí. Aktivně působil v mnoha společenských organizacích, v Československé obci legionářské, v pěveckém sboru Beseda a dalších. Nejvíce se věnoval práci v Sokole, kde byl pokladníkem, vzdělavatelem a 11 let starostou. Zasloužil se o vydání publikace Hrst vzpomínek na poslaneckou činnost T. G. Masaryka na Valašsku. Proslovil 115 proslovů k členům Sokola, mnohé až pětkrát. V rukopisu zůstal jím připravený Památník Sokola ve Valašském Meziříčí k 75. výročí jeho vzniku a jeho paměti Valašské Meziříčí ve spárech hákového kříže. Byl propagátorem a organizátorem pořádání táborů pro sokolskou mládež.

František Demel byl člověk velmi pracovitý a velmi skromný. Jeho znalosti v mnoha oborech a zejména v botanice a geologii byly udivující. Ochotně pomáhal v práci mnoha spolků, rád vyhověl každému žadateli. Neměl rád rozpory mezi lidmi a snažil se je vždy po dobrém urovnávat. Po celý svůj život usiloval o opravdové bratrské soužití lidí. Když byl 1. září 1939 vzat nacisty jako rukojmí, byl hluboce zasažen chováním nacistů. Své dojmy si po návratu domů zapsal. Zdály se mu ve své době otřesné, ale nelze je ovšem srovnávat s osudy našich lidí v koncentračních táborech, které byly daleko horší. Jako historický dokument je však vzpomínání Františka Demla pozoruhodné.

14 dnů národním rukojmím
(1. 9. – 15. 9. 1939)

František Demel

V červnu 1939 po jedné výborové schůzi naší sokolské jednoty šeptal mi jednatel br. Vilém Sovadin, že v Praze je známo, že hned při vypuknutí války s Polskem bude 10 000 Čechů, reprezentantů veřejného života, internováno jako rukojmí. V Praze prý dokonce vědí, které osoby stihne ten osud. Během července a srpna se zapomnělo na ty řeči, a když v pátek 1. září (toho dne právě jsem byl dán jako pětapadesátiletý legionář do výslužby) přišel pro mne četník, abych šel na četnickou stanici, že „už je tam hodně pánů", nenapadlo mi, že je už tu onen nešťastný okamžik. Že byl útok na Polsko zahájen jsme ještě nevěděli. Pro jiné si přišli mužové SA oddílů v černých uniformách a počínali si při zatýkání hodně hrubě. Na stanici byli už tři jiní členové našeho Sokola: br. František Waltr, dr. Bruno Schubert, dr. Otto Levý, dále také ředitel odborné školy ing. Augustin Puchta, profesor učitelského ústavu Emil Dlask, ředitel měšťanské školy v.v. Antonín Jemelík, školník učitelského ústavu Podzemný, pošťák Šindelář, štábní kapitán Pospíšil, redaktor Kovář, advokáti Karel Levý, Altenstein (oba už jako židé advokátní praxi neprovozovali), povozník Knopfelmacher. Byli jsme všeci udiveni, nechápali jsme, proč u dveří stojí jeden „černý" v plné zbroji, a netušili nic dobrého.

Asi o půl deváté přijel autobus z Rožnova, bylo v něm 6 tamních občanů se starostou br. Tkalcem, přibral nás 13 osob z Valašského Meziříčí a odvezl nás všecky na Vsetín. Hned po vstupu do chodeb okresního úřadu pocítili jsme, že nastupují neblahé chvíle. Postavili nás ve dvojstupech tváří ke zdi, za zády chodil jeden z černých, zlověstně cvakal podpatky a tloukl ručnicí o zem, pohnul-li se kdo, hned jej stavěl přesně na místo, na němž jej chtěl mít. Každému z nás přivázali špagátem na klopu kabátu lístek s číslem a písmenem V (Vsetín), propustili ředitele Jemelíka, zjistivše, že je mu již 60 let, a redaktora Kováře, který si právě předtím odseděl na Vsetíně 14 dnů, poučili nás,

Portrét F. Demla nakreslil v Ostravě na toaletní papír tužkou Jaroslav Štochl (23. 4. 1888 v Kladně – 25. 7. 1965 ve Frenštátě p/R), profesor matematiky a kreslení, když byli oba vězněni jako rukojmí r. 1939

že při jízdě autobusem musíme se naprosto klidně chovat, nebo že jinak bezpodmínečně budeme zastřeleni. Před budovou stálo více velkých autobusů, do těch nás vedli hustou alejí černých jako nějaké zločince. Zahlédl jsem, jak do jiného autobusu vstupuje vsacký br. Koluch s týmž lístkem na kabátě. V autobusu postavil se za nás jeden černý, zlostně a hlučně nabil si zbraň, ulevil si slovem „Sauhaufen"(lotr, sviňák), znovu upozornil, že jakmile se někdo pohne aneb promluví slovo, že bude bez milosti zastřelen. Jeli jsme zpět do Meziříčí. Tam na Vsetínské ulici zatarasila projíždějící německá těžká artilerie na chvíli úplně cestu. Zastavili jsme se před obchodem br. Adolfa Růžičky, který udiveně na nás hleděl. Náhodou namanula se tu moje žena. Byla vyděšena. Prosila černého, aby jí dovolil se mnou promluvit či dát peníze, ten však naprosto odmítl. Mluvil jsem tedy s ženou jen očima, ale opatrně, bál jsem se hlavou trochu víc pootočit. Divně mi bylo. Ještě včera byl jsem váženým občanem, věděl jsem, že mne naši ve městě mají rádi, a dnes už na mne němečtí pochopi hledí jako na zločince. Nebylo možno pochopit, proč taková změna. Nikdy jsem žádnému Němci nepřeložil stébla přes cestu. Zřízení Protektorátu přijal jsem sice s úžasným bolem, ale nikde jsem proti tomu veřejně nemluvil, nevěděl jsem vůbec nic o nějakém hnutí mezi Čechy proti hákovému kříži. Zbytečně však namáhal jsem mozek. Je mi prostě souzeno, abych nějak bral podíl na národní Kalvárii. Prožíval ji národ mnohokrát, nyní musí na ni opět.

Dovezli nás přes Hodslavice a Nový Jičín do Moravské Ostravy. Tam nás vozili z úřadu na úřad, zapisovali nejrůznější data, vyměnili lístek na kabátě za jiný, nařídili, abychom jej neztratili. Na ulici jeden žlutý SS muž snažil se všemožně šlápnout mi na nohu. Podařilo se mu to jen částečně. Byl velmi rozhorlen. Konečně usadili nás v dílnách bývalé Spitzrovy továrny v Lipnické ulici 10. Bylo nás tam přes 200 v třech místnostech. Ty byly nelákavé. Kamenná podlaha, okna jen ve stropě, kol dokola místnosti kupy rozdrcené slámy a kusy papíru za nízkými dřevěnými ohrádkami. Byly to zbytky po uprchlících z Těšínska a Opavska, kteří tu po obsazení Sudet delší dobu bydleli.

Během dne dověděli jsme se, že dalších 200 rukojmí je uvězněno na „krajzáku"(věznici krajského soudu), že ráno začalo německé tažení do Polska. Večer dali nám k jídlu po kusu vuřtu a po bochníku chleba (asi 1 kg) a opět výstrahu, že každý pokus o útěk aneb o styk s okolím bude trestán kulí. Málokdo večeřel, ač celý den nikdo nejedl. Špatně se spalo na holé špinavé slámě bez pokrývek a vrchních kabátů. Před jediným záchodem stála fronta asi 50 osob. Kdosi za mnou se dal do výpočtu: Je nás 200, bude-li každý na záchodě jen 5 minut, je to 600 minut, t.j. 10 hodin. Pěkné vyhlídky! Seznamovali jsme se. Byli tu především sokolové, starostové a činovníci všech větších jednot, činovníci bývalé Benešovy politické strany národně sociální, sociální demokraté, židé, kněží, 2 okresní hejtmani, bývalý vrchní inspektor státní policie moravskoostravské, učitelé, lékaři, advokáti, bývalí českoslovenští důstojníci, mnoho legionářů, též němečtí bývalí sociální demokrati (bývalý starosta z Opavy) a jiní. Bývalého agrárníka našel jsem jen jediného a ten byl starostou kterési sokolské jednoty. Bylo mezi námi též 7 Čechů – fašistů, tehdy se jim říkalo vlajkaři. Ti prý přišedše po zatčení na továrenský dvůr, zdravili se s černými: „Heil, nazdar, bratři!" Byli hned druhého dne v sobotu propuštěni.

Po trpkých dojmech prvého dne rozhostila se v sobotu veselejší, ba veselá nálada, když začaly za námi dojíždět návštěvy. Manželky a sestry přivezly nám kabáty, pokrývky, jídlo, cigarety, knihy a jiné. Z Frenštátu přijelo dokonce nákladní auto plné kufrů a balíků. Moravskoostravská židovská obec poslala nám dvě velké bedny jablek. Mnohým donesli oběd z hotelů. Mysleli jsme si, že snad nebude tak zle být za těchto okolností na čas rukojmím. Ale v neděli v poledne se najednou naši černí strážcové rozkřikli, že je konec všem návštěvám, že každý se musí spokojit s vězeňskou stravou, že není dovoleno kouřit. Zmizelo veselí, nálada se kalila den za dnem, naděje se ztrácely.

Třetího dne nás navštívili činovníci ostravského Národního souručenství. Uvedli je černí hlídači k nám. Udiveni shlédli, jak bydlíme, vyřídili nám pozdravy NS. Po několika dnech přišli opět, vyřídili nám pozdravy těch našich příbuzných, kteří obcházeli naše ležení a marně se domáhali povolení promluvit s námi, donesli též jednomu čepici, jinému šálu, jinému lék a všem nám slíbili čerstvou slámu, slamníky, prkna na zhotovení poliček. Slib též záhy splnili. Dodali dvě fůry prken a několik fůr slámy, asi deset umývadel, několik věder. Upravili jsme si bydliště trochu lépe. Židé však slamníků nedostali. Lomili jsme tenkrát rukama nad tím, jak je toho málo, co mohou učinit ti, kteří by nám chtěli nějak pomoci. Zdálo se nám, že náš národ je bezmocný, a netušili jsme, že bude záhy v podobných případech ještě bezmocnější a ubožejší.

Už třetí den byli jsme odkázáni jen na vězeňskou stravu. Zdála se nám býti ubohá. Ráno málo slazená černá káva s chlebem, v poledne polévka a buď kroupy neb rýže neb knedlíky, jednou za týden v neděli též kousek hovězího masa s knedlíkem a rajskou omáčkou, večer polévka. Protože dávku chleba málokdo spotřeboval, byl plný pytel kilogramových bochníků slušného chleba stále všem k dispozici. Tenkrát zdálo se nám, že strava je nanejvýš ubohá. Když později jsem slyšel, jak byli stravováni naši internovaní lidé, byl bych jim ze srdce přál k jídlu to, co v prvých dnech válečných považovali jsme za špatné. I ta výpomoc NS byla tehdy velikým dobrodiním, o které se později nikomu nemělo ani zdát.

Už druhý den naplňoval nás odporem způsob, jak se zacházelo s Židy.Vzali jednu skupinu s rabínem a ostravským židovským učitelem na práci. Tři z nich vrátili se s utrženým či ustřiženým vousem, rabín se hned převlékal. Umýval kdesi chodby a schodiště a kterýsi nadšenec hákového kříže polil jej špínou ze škopku. Denně čistili Židé na dvoře různá auta, vynášeli smetí. Jednou asi o 11. hodině v noci probudily mne kroky řady osob. To asi dvacetiletý student ve službách SA, náš hlídač, cvičil v noci Židy za deště na dvoře. Honil je chvíli poklusem. Byl prý jakýsi židovský svátek, snad jejich Nový rok, a tak chtěl ten den po svém s Židy „oslavit".

Den za dnem stíhala nás různá omezení jedno za druhým. Záhy nám zakázali kouření, ale trpěli je, později je úplně znemožnili. Napřed dovolovali četbu všeho druhu, pak zakázali noviny, potom zábavnou četbu vyjma rodokapsu, který neznámo proč došel u nich milosti, a konečně zakázali všecko kromě německých učebnic a kněžských breviářů. Už v druhém týdnu nebylo dovoleno nikomu míti u sebe jakýkoliv nůž, holicí přístroj. Ty byly ve zvláštní místnosti (garáži) a jen v čas potřeby mohly býti tu vyzvednuty. Po 10 dnech bylo zakázáno spát s poduškou pod hlavou. Všecky podušky musely do garáže. Návštěvy byly pak povolovány jen v určité dny, dovoleno bylo jen vyměnit několik slov a předat čisté a převzít špinavé prádlo.

Denně byly voděny skupiny šesti i více osob do úřadoven krajského soudu k vyšetřování a sepisování jakýchsi protokolů. Při tom byly též pořizovány důkladné popisy všech, všichni byli fotografováni, brány otisky prstů, zkrátka jednáno s námi tak, jak s lidmi schopnými každého zločinu.

Divně na mne působilo, když při fotografování musel jsem sednout na židli, na které před tím seděli vrazi Lecián a Dedek. Jednou při odchodu jedné skupiny upozorňoval mne vedle stojící kněz: „Vidíte, včera odváděli na úřad v jedné skupině 4 Židy a 2 kněze, dnes opět 5 Židů a 1 kněze. Zač nás to považují?" Při prvých výsleších vyšetřující prudce dorážel na všechny i členy Sokola s výtkami, že sokolové mají ukryty zbraně. Když po tři dny dostával pořád záporné odpovědi, unavilo jej to a slevil na prudkosti.

Zrána před snídaní bavila se většina z nás prostnými (cvičeními). Velmi pěkně si při tom počínal náčelník Moravskoslezské sokolské župy. Naši hlídači byli udiveni, co se všecko dá cvičit, žádný z nich nic podobného neuměl a snad ani neviděl. I jinak uřízli si ostudu. Třikrát při zahrávání si se zbraní jim vyšly rány, které náhodou nikoho nezasáhly. Jednou při procházce po dvoře vklínil se zrovna přede

mne jeden z hlídačů. Vyšla mu rána z revolveru, který měl v pravé kalhotové kapse. Kulka prostřelila u lýtka kalhoty br. advokátu Parmovi z Frenštátu, který šel před ním, ale neporanila jej. Všichni byli jsme zticha, obávali jsme se, že kdybychom se ozvali, hledali by vinu v nás a Bůh ví, co by si vymyslili. Inu, byli jsme bezmocné hříčky.

Několik z internovaných bylo propuštěno záhy ze zdravotních důvodů. Jeden stařeček sedával celé dny v koutě. Bylo na něm vidět, že prožívá poslední dny svého života. Nemluvil, seděl v horečce na slámě úplně apatický s hlavou skloněnou, zdálo se, že nic nevnímá. Čekali jsme, že zhasne každou chvíli. Komu mohl býti nebezpečný? Asi po pěti dnech i s několika jinými chorými jej propustili. Čtrnáctého dne odpoledne nastoupili jsme všeci na dvoře v šestistupech ke kontrole. Při tom vyvolali mne, bratra Waltra, Schuberta a jiné a oznámili nám, že jsme volní. Sbalili jsme si za jejich kontroly své věci a odešli na nádraží.

Doma mne žena ohmatávala, nejsem-li přelud. Byla za těch 14 dnů nesmírně nervově utýrána. Příštího dne museli jsme zajet na německý úřad na Vsetín, kde jsme všeci museli podepsat prohlášení, že bereme na vědomí, že nesmíme ani slovo povědět o tom, čeho jsme byli svědky.

Nikdy v životě se na mne lidé tak neusmívali, jako tehdy po mém návratu. Málokdo něco pověděl, ale radost a uspokojení nedovedl utajit nikdo. Několik dnů jedl jsem jen krupici, aby žaludek nerevoltoval při obvyklé stravě, na kterou bylo třeba opět přivyknout. A při každém jídle hořklo mi každé sousto při vzpomínce na ty, kteří tam zůstali. Zvlášť pak dlouho mne velmi trápilo, ba přímo zžíralo, že jsem nemohl to, co jsem před odchodem u sebe měl, totiž několik korun a jakýsi kousek čokolády, předat svým sousedům, kteří museli zůstat. Takové zvláštní bolesti nad takovou maličkostí jsem v životě nepoznal. Ano, opravdu maličkost, ale pro internovaného věc velmi vážná.

Poslední veřejný projev Františka Demla 21. května 1950 Foto archiv J. Demla

Památce Josefa Sousedíka

(18. 12. 1894 – 15. 12. 1944)

Lumír Veselý

Josef Sousedík byl všestrannou osobností – vynálezcem, podnikatelem, starostou Vsetína i okresu a vedoucím protifašistického odboje na Valašsku, za což položil i svůj život. Jeho podnikatelská a odbojářská činnost přesahují regionální charakter, avšak jeho vynálezecká činnost má charakter nejen celostátního, ale i mezinárodního významu. Pozornost zasluhuje i jeho sociální a mravní cítění, které uplatňoval ve všech oblastech svého života.

Za první republiky se stal J. Sousedík v odborných kruzích záhy uznávanou osobností. Jako podnikatel zbudoval v r. 1919 ve Vsetíně elektrotechnickou továrnu doslova z ničeho. Po několika letech existence měla již kolem tří set zaměstnanců.

Jeho vynálezecká činnost čítá celkem 45 různých patentů, z nichž některé byly uděleny v zahraničí i v několika zemích. Těchto patentů je 129. Patenty jsou v oblasti elektrických strojů, přístrojů, elektrické trakce a pohonů, automatické regulace a dalších. O svých patentech referoval na přednáškách ESČ a vysokých školách v Brně, Praze a v dalších městech a publikoval jak v odborných, tak i populárních časopisech. Ze zahraničí dostal velmi výhodné nabídky k přestěhování do Anglie i USA, které odmítl s tím, že je Čechoslovák a jeho povinností je pracovat pro Československou republiku.

Desetileté působení J. Sousedíka ve funkci starosty města Vsetína nese pečeť velkorysé výstavby a neúnavné iniciativy ve všech hospodářských, sociálních a kulturních potřebách města i vsetínského okresu. Za všechny uveďme alespoň jeden příklad. Vzhledem k Sousedíkově iniciativě a stykům se mu podařilo vybudovat ve Vsetíně Zbrojovku, což znamenalo zvýšení zaměstnanosti obyvatel Valašska.

Za zásluhy v protifašistickém odboji udělil prezident E. Beneš Josefu Sousedíkovi v roce 1945 Československý válečný kříž in memoriam.

Vsetínští komunisté se snažili J. Sousedíka vymazat z povědomí národa přesto, že již od r. 1939 nebyl majitelem továrny, nýbrž jejím ředitelem, a že byl usmrcen fašisty 15. 12. 1944, tedy před ukončením 2. světové války. Krátký vzpomínkový článek „Josef Sousedík, moravský průkopník elektrotechniky“, uveřejněný v roce 1954 v Elektrotechnickém obzoru k 15. výročí jeho smrti, rozhořčil vsetínské soudruhy tak, že žádali doplnit článek o údaje o Sousedíkovi jako třídním nepříteli. To však redakční rada odmítla s tím, že by to byla mezinárodní ostuda. Učebnice zeměpisu pro čtvrtou třídu středních škol, vydaná v roce 1950, uváděla v kapitole o „Našem elektrotechnickém průmyslu“ mezi českými vynálezci i jméno J. Sousedíka. V dalším vydání této učebnice se již jméno Sousedík nevyskytuje. Pamětní deska odhalená v roce 1946 a umístěná na zdi budovy Okresního úřadu, kde byl Sousedík umučen, byla v roce 1949 odstraněna. V krátkém období Pražského jara v roce 1968 byla opět instalována a v roce 1969 opět odstraněna a konečně po listopadu 1989 opět odhalena. Odbojová činnost J. Sousedíka v organizaci Obrana národa nebyla komunisty uznávána a příslušníkům jeho odbojové skupiny bylo odpíráno Osvědčení č. 255.

Při měnové reformě v roce 1953 byly pozůstalé rodině, jako kapitalistickému živlu, vyměněny peníze v poměru 1 : 50 a ne jako normálním lidem 1 : 5, i když šlo o nepatrnou částku. Lživým svědectvím byl rodinný dům znárodněn a rodinní příslušníci vystěhováni. Rodina též nedostávala potravinové lístky, rodičům vdovy byl odebrán, byť maličký, starobní důchod a děti J. Sousedíka měly velké potíže jak s nabýváním vzdělání, tak potom i v zaměstnání.

Teprve po listopadu 1989 byl Sousedík rehabilitován a bylo možno o něm mluvit a psát. Nejobsáhlejší publikace je v časopise Elektrotechnický magazín z r. 1996 a 1997 v pěti číslech v rubrice „Významné osobnosti české elektrotechniky“. Článek o jeho vynálezecké činnosti s názvem „Josef Sousedík, valašský selfmademan“ vyšel v Technickém magazínu z r. 1991. Článek věnovaný více jeho odbojové činnosti je v Národním Osvobození z r. 2002. Ing. Ladislav Mergl napsal také do časopisu Automobil v roce 1994 stať „Josef Sousedík jako propagátor elektrické dopravy“. Ke stému výročí narození a k padesátému výročí úmrtí Josefa Sousedíka byla Městským úřadem ve Vsetíně, Okresním vlastivědným muzeem ve Vsetíně a dalšími organizacemi uspořádána výstava s názvem „Josef Sousedík, vynálezce, podnikatel, vsetínský starosta, vlastenec 1894 – 1944“. Výstava proběhla později v roce 1995 také v Technickém muzeu v Brně a Národním technickém muzeu v Praze.

Aby do povědomí studentů Českého vysokého učení technického vešla historie elektrotechniky, vydalo ČVUT v Praze v roce 1998 knihu M. C. Efmertové „Osobnosti české elektrotechniky“, v níž se na jméno Josefa Sousedíka už nezapomíná.

Pamětní deska v budově bývalého vsetínského Okresního úřadu Foto M. Langer

Sto let od narození Jindřicha Dudy

Helena Mičkalová

6. listopadu 1904 se narodil ve Starých Hamrech Jindřich Duda. Studoval ve Frýdku a v Opavě. Získal místo učitele na menšinových školách v Kateřinkách, Komárově, Holasovicích a Velkých Heralticích. V roce 1936 začal učit na tehdejší měšťanské škole ve Velkých Karlovicích. Po třech letech už zastával post ředitele. Zemřel náhle 13. března 1967.

Patřil mezi obětavé učitele. Při psaní obecní kroniky si uvědomil, kolik zajímavostí ve Velkých Karlovicích je a nejsou zpracovány, a začal získávat vzpomínky, hledal v archivech. Stal se, spolu s dalším karlovickým učitelem Arnoštem Šrottem, duší a později i jedním ze spolehlivých a pracovitých členů redakční rady časopisu Dolina Urgatina. Vycházela v letech 1946 až 1951 a do dnešních dnů slouží jako kvalitní studijní materiál. Do redakční rady zval a přesvědčoval významné osobnosti: akademické malíře Jana Kobzáně, Aloise Schneiderku, Františka Podešvu, Antonína Strnadla, Karla Hofmana. Přispívali: historik Richard Pavlík, básník Petr Bezruč, Oldřich Zemek, Ludvík Kalus, Jaroslav Křička, Stanislav Vašut, Karel Langer, Andělín Hurt a mnoho dalších.

Historie i současnost Velkých Karlovic ho zcela zaujala. Sepsal například Historii 50 let železniční trati Vsetín – Velké Karlovice, zpracoval období II. světové války – Velké Karlovice 1936 – 1945, zabýval se historií sklářství, školství, karlovického kostela, mlékárenství a mnoha dalšími tématy. Některá vyšla v dalším časopise Dědina pod Beskydem, což byl vzhledově skromný následovník Doliny Urgatiny od roku 1954. Měl podtitul Kronika pro kroniku.

Jindřich Duda byl dopisovatelem okresních novin Naše Valašsko a spolupracoval při přípravě sborníku Valašsko. Zapojil se do tvorby učebnic dějepisu.

Jindřich Duda své vědomosti rozdával nejen žákům, ale i veřejnosti. Připravoval se, že uskuteční svůj velký sen – pamětní síň Velkých Karlovic. Smrt byla rychlejší. Velká škoda. Dovedu si představit, jak by byl ve svém živlu a jak by byl nadšený v Karlovském muzeu.

Malíř porcelánu Bohumil Pavlát

Richard Sobotka

Rožnovské malírny porcelánu jsou dnes opět vyzvedávány ze zapomnění jako cenná součást kulturní historie Rožnova p. R. K osobnostem, které tuto historii psaly, patří také Bohumil Pavlát. Po třicet let podle návrhů Aloise Jaroňka zdobil v jeho a pak ve své malírně porcelán a podílel se tak nemalou měrou na této ojedinělé historii. V roce 2004 uplynulo 100 let od jeho narození (nar. 21. 9. 1904 v Olomouci).

Před více jak devadesáti lety podnítil Aloise Jaroňka k založení malírny porcelánu Ferdiš Duša. Druhou malírnu porcelánu v Rožnově založil v roce 1918 Karel Solařík, třetí v roce 1936 Leo Matějka. Zatímco Alois Jaroněk využíval motivy z Valašska, Karel Solařík používal k dekoru prvky z jižní Moravy, u Leo Matějky převažovaly ornamentální dekory. Až na Leo Matějku, který pracoval ve své malírně vždy sám, prošli ostatní malírnou Aloise Jaroňka, někteří se však také vyučili v malírně Karla Solaříka.

Bohumil Pavlát Foto archiv R. Sobotky

Neznámý malíř

O malíři porcelánu Bohumilu Pavlátovi se ve svých vzpomínkách zmiňuje jen Karel Solařík ml., který se rovněž vyučil v dílně svého otce, ale tovaryšskou zkoušku absolvoval u Aloise Jaroňka: „Měl jsem jen potíže s využíváním šedé barvy. Zásadně odporovala výtvarnému cítění mého otce, který používal pro zdobení porcelánu čistých zářivých barev národního ornamentu. S šedou barvou mi při zkoušce pomáhal Bohuš Pavlát, tehdy jediný Jaroňkův zaměstnanec.“ I když se v Jaroňkově malírně vystřídalo víc malířů, a také počet zaměstnanců se zpočátku zvyšoval, časem se chod malírny ustálil na tom, že Alois Jaroněk navrhoval dekor, který pak na „bílé zboží“ maloval jediný zaměstnanec – Bohumil Pavlát.

Na zkušené

Už v dětství se u Bohumila Pavláta projevovaly tvůrčí schopnosti, hlavně malba. Jeho rodiče se dobře znali se Solaříky, dali Bohumila do jejich malírny na učení, tam získal výuční list.

Po vyučení se Bohumil Pavlát vydal na zkušenou do Semil, kde pracoval u firmy Flekna a Strádal. V Semilech si také namluvil Annu Matyáskovou a v roce 1928 se s ní oženil. Anna po příchodu do Rožnova tak srostla s Valašskem, že se už krátce po svatbě nechala vyfotografovat ve valašském kroji. Bohumil Pavlát se vrátil do Rožnova už v roce 1926, dal se zaměstnat v malírně Aloise Jaroňka a vydržel tam po třicet následujících let až do okamžiku, kdy Jaroňkovu malírnu, tehdy už provozovanou jako soukromou živnost Bohumila Pavláta, po roce 1948 zavřeli.

Jaroňkova malírna porcelánu

V roce 1918 získali sourozenci Jaroňkovi vilu v dnešní ulici Boženy Němcové a po přestavbě v r. 1924 sem natrvalo přemístili své dílny včetně malírny porcelánu a zřídili zde stálou expozici výrobků. V dílně posléze pracoval jediný zaměstnanec Bohumil Pavlát, nanášel přes vyťukávací papír vzory Aloise Jaroňka na bílý porcelán, připravoval špachtlí barvy a nanášel je. „Ještě dlouho po tatínkově smrti jsem tu vůni cítila,“ říká jeho dcera paní Libuše Porubská, „a takto jako by mne ještě nějaký čas navštěvoval.“ Vzadu byl ateliér a obrazárna, kde byly vystaveny dřevoryty, Bohumírovy práce. Tam měla své místo také malá kaplička, v ní pak byly umístěny urny sourozenců Jaroňkových, ty tam měly zůstat podle jejich přání natrvalo. Naproti kuchyně byla knihovna a ateliér, kde pracoval Alois Jaroněk.

Dvě vypalovací pece měly místo ve sníženém prostoru. Vespod se do nich ukládaly talíře, pak soubory, drobné věci nahoru. Po zazdění zůstalo jen malé okénko pro pozorování. Vytápělo se bukovými poleny. Teplota se měřila pomocí segerových jehlánků, které se při určité teplotě s diferencí na deset stupňů deformují. Po dosažení požadované teploty pec tři až čtyři dny chladla.

Vlastní dílna

Po smrti Bohumíra Jaroňka (1933) a Aloise (1944) slečna Julie Jaroňková, i v jedenaosmdesáti letech stále krásná dáma, odkázala v poslední vůli byt, malírnu a příslušenství do užívání Bohumilu Pavlátovi až do jeho smrti. V roce 1945 se Pavlátovi nastěhovali do přízemního bytu ve vile. Byla to velká kuchyň a ložnice. Odtud se vcházelo do dílny. Podle poslední vůle slečny Julie signoval Bohumil Pavlát po dobu jejího života malovaný porcelán známou značkou Aloise Jaroňka. Po její smrti (ze-

mřela 12. 7. 1945), pak už ve vlastní živnosti sice dál maloval Jaroňkovy návrhy, ale porcelán signoval vlastní značkou, tu vymyslela jeho žena Anna: valašský klobouk, čakan a počáteční písmena jeho jména B. P.

Neslavný konec malírny

Živnost Bohumila Pavláta a jeho malírna neměly dlouhé trvání. Když ho po roce 1948 přišli přesvědčovat, ať vstoupí do KSČ, jako sociální demokrat a zásadový člověk řekl, že nevstoupí. Mezi uměleckými živnostmi v Rožnově pak byla ta jeho zrušena mezi prvními. „Jakmile mu zavřeli živnost, jak štětečky položil a jak uložil věci na malování, tak se s tím nehnulo a do malírny nikdo nesměl jít," vzpomíná dcera Libuše. „Pořád ho vidím, jak rozdělával barvy špachtlí s hřebíčkovým olejem, balzámem. Celý byl tou vůní prosáklý."

Po zavření malírny našel Bohumil Pavlát práci v tehdejší Tesle ve speciálu u zatavovacích pecí. „Brzy na to tatínek onemocněl," vzpomíná jeho dcera Libuše Porubská. „Když mu v Zábřehu odoperovali zhoubný nádor, žil ještě 17 měsíců. Ozařování v Paskově a tu zákeřnou nemoc nesl statečně. Umřel mi doma v náručí."

Bohumil Pavlát zemřel jako devětapadesátiletý 16. 11. 1963. Rakev byla vystavena v Jaroňkově vile. Vdova Anna pak po dobu existence galerie prováděla návštěvy, ale v roce 1973 musela byt vyklidit, i když jej podle poslední vůle slečny Julinky mohla užívat až do své smrti; zemřela v květnu 1986.

Malování porcelánu v Rožnově p. R. přetrvalo nejdéle v dílně Leo Matějky, ale ani jeho znárodnění neminulo. K malování porcelánu se však vracel ještě kolem roku 1960.

Malovaný talíř, návrh Alois Jaroněk, provedení Bohumil Pavlát

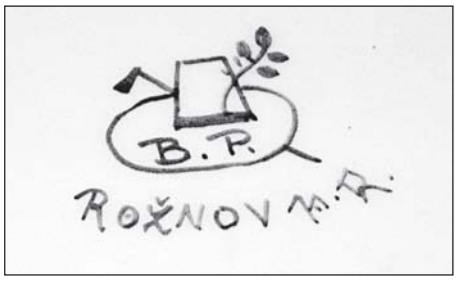

Znak Bohumila Pavláta na malované keramice

F. Vavřínek jako letecký instruktor u 61. OTU v Rednal v r. 1943 Foto archiv V. Kolesy

Československý letec František Vavřínek

Václav Kolesa

Narodil se 25. ledna 1914 ve Vsetíně. Absolvoval pět obecných a čtyři třídy měšťanské školy. Potom se začal učit elektrotechnikem u firmy Josef Sousedík ve Vsetíně a zároveň po tři roky navštěvoval odbornou pokračovací školu. V roce 1932 si podal přihlášku do Školy leteckého dorostu v Prostějově, úspěšně zvládl přijímací testy a byl přijat do leteckého výcviku (četa pilotů). V roce 1934 byl přidělen k vykonání vojenské prezenční služby k 9. letce Leteckého pluku 3 v Piešťanech. V roce 1936 byl přemístěn k 39. letce jako dělesloužící poddůstojník (pilot).

Po rozpadu ČSR a zabrání zbytku republiky německou armádou se rozhodl zapojit se do zahraničního odboje. Hranice protektorátu překročil 17. července 1939 na Bílém Kříži. 25. července byl prezentován na čs. konzulátu v Krakově. 29. července byl přemístěn do tábora Malé Bronovice (na předměstí Krakova), kde se formovala čs. zahraniční vojenská jednotka. 29. srpna 1939 se rozhodl vstoupit do polského letectva a byl přemístěn na letiště v Demblině, kde ho zastihl začátek války. Před frontou ustupoval společně s dalšími čs. vojáky jihovýchodním směrem a 22. září 1939 byl zajat Rudou armádou a internován v Českém Kvasilově na Volyni. V listopadu stejného roku byl přemístěn do internačního tábora v Jarmolincích, 21. března 1940 do tábora Oranky a 19. listopadu 1940 do internačního tábora v Suzdalu. Na začátku roku 1941 byl zařazen do transportu do Velké Británie. 21. února vyplul na palubě lodi „Svanetia" z Oděsy do Istanbulu. Odtud pokračoval vlakem do Mesiny. 9. března 1941 odtud odplul lodí „Alexandria" do Haify a 1. května 1941 ze Suezu lodí „Cameronia". 12. července 1941 přistál ve skotském přístavu Glasgow. 16. července byl přemístěn do čs. depotu (náhradní vojenská jednotka) ve Wilmslow a 25. července byl přijat do RAF VR (Dobrovolnická záloha britského Královského letectva). 27. září 1941 byl odeslán do 9. SFTS (pokračovací letecká výcviková škola) v Hullavingtonu, kde absolvoval přeškolení britskou leteckou technikou, a 16. prosince do 61. OTU (operačně výcviková jednotka) v Rednal. 3. března 1942 byl jako operační pilot zařazen k 313. čs. stíhací peruti v Hornchurch (v britské hodnosti Flight Sergeant, v čs. hodnosti rotmistra letectva v záloze). U jednotky sloužil až do 15. května 1943, kdy byl přemístěn jako letecký instruktor k 61. OTU v Rednal. 7. listopadu 1943 byl zařazen k 312. čs. stíhací peruti v Ybsley. 18. března 1944 byl povýšen do britské důstojnické hodnosti Pilot Officer a 30. dubna odeslán k 84. Group (letecká skupina) – Support Unit (podpůrná jednotka). 3. července 1944 se vrátil k operační činnosti – byl zařazen k 313. čs. stíhací peruti v Tangmere. U jednotky sloužil až do konce války. Celkem odlétal 308, 25 operačních hodin. 1. června 1945 byl povýšen do hodnosti poručíka letectva v záloze (válku ukončil v britské hodnosti Flying Officer).

13. srpna 1945 se vrátil do Československa, když přiletěl s čs. stíhacím wingem do Prahy. Ve stejném měsíci byl zařazen k LNP 3 (letecký náhradní pluk). 25. září 1946 byl ustanoven pobočníkem velitele letky u leteckého pluku v Brně. 1. března 1947 byl povýšen do hodnosti štábního kapitána letectva v záloze. 30. září 1948 byl přidělen k leteckému pluku 8 v Brně a 1. dubna 1949 byl jmenován velitelem Leteckého pluku 7 „Invazního". 31. března byl přeložen k LNP 1. 1. května 1950 byl poslán na zvláštní dovolenou a později propuštěn z armády. Ve stejném roce začal pracovat jako pomocný dělník v n. p. Stavební závody Vsetín. V roce 1955 nastoupil zaměstnání jako údržbář (později jako dispečer) u ČSAD Vsetín. František Vavřínek zemřel 26. července 1978 ve Vsetíně.

1. června 1991 byl povýšen in memoriam do hodnosti plukovníka letectva.

Vyznamenání Františka Vavřínka:

Československý válečný kříž 1939 (4 x), Československá medaile Za chrabrost (3 x), Československá medaile Za zásluhy 1. stupně, Československá vojenská pamětní medaile, Polský válečný kříž, 1939 – 1945 Star, The Air Crew Europa Star with Atlantic Clasp, Defence Medal, War Medal.

Na vítězné přehlídce čs. letců v Londýně

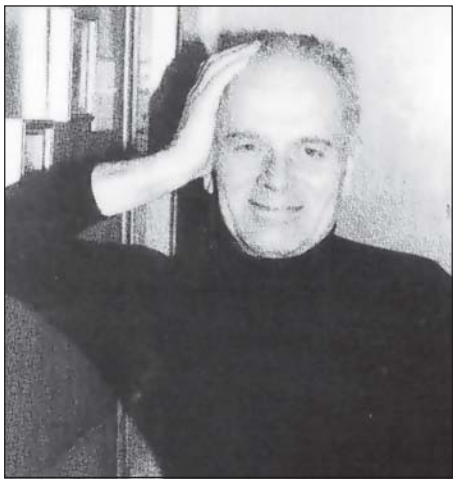

Ohlédnutí za Pavlem Tichým

Ladislav Štěpánek

Již deset let se po logickém nebi prochází Pavel Tichý a hravě louská problémy, na které mu během pozemské existence nezbyl čas.

Málokdo z dnešních občanů Vsetína ví, že částí města od „nemocenské" do gymnázia chodíval pozdější logik světového významu. Jako jediný český logik (správnější by možná bylo – logik českého původu, neboť své hlavní dílo napsal v exilu, a to anglicky) pronikl do všech světových časopisů specializovaných na filosofii a logiku, což jeho význam o to víc podtrhuje.

Pavel Tichý se narodil 8. února 1936 v Brně v rodině pojišťovacího úředníka. S Valašskem ho spojuje především studium na vsetínském gymnáziu, neboť na Vsetín byl v roce 1948 jeho tatínek přeložen, kde pracoval v tehdejší „nemocenské" a kde také bydleli. Pavel patřil k premiantům třídy, ale svým přístupem vybočoval i z kruhu těchto spolužáků. Slovy jednoho z pamětníků: *„Na rozdíl od nás chápal, že co se mu předkládá, je hloupé zahazovat. Zatímco my jsme se franštinu učili tak, abychom prolezli, Pavel tento jazyk zvládl."* Tato cílevědomost byla charakteristická po celý Pavlův život. Když se pro něco rozhodl, dokázal věci přivést vždy do konce. Pavel vynikal v matematice. I v mimoškolním životě třídy patřil Pavel k těm studentům, kteří udávali "tón". Pamětníci rádi vzpomínají na "ježkoviny", které je jako dobrý pianista naučil. *„Byl moc fajn", „otevřený a férový"*; to jsou až vzácně jednotné útržky vzpomínek jeho bývalých školních kamarádů. Pavel Tichý vzpomínal v dalekém exilu na léta prožitá na Vsetíně – přátelství zde uzavřená – jako na nejšťastnější dobu svého života. Po odchodu na studia do Prahy stěhují se ze Vsetína i jeho rodiče.

Studuje Karlovu universitu – obory matematiku a filosofii. Seznamuje se zde především s Pavlem Maternou, který se mu stává celoživotním přítelem a později propagátorem jeho díla. Při studiu se opět projevuje jeho typický přístup: angličtinu zvládá na takové úrovni, že brzy překládá svým kolegům odborné články. V roce 1959 promoval (diplomová práce: "Výklad Godelovy věty o neúplnosti v prosté teorii typů.")

V letech 1961 – 1968 působil na ustavené katedře logiky (vedené prof. O. Zichem) jako asistent. (Zde jistě stojí za zmínku pro uvedení do dobového kontextu, že logika spolu s kybernetikou byly v té době považovány za buržoazní pavědy a logika byla na tehdejší katedře filosofie "tichou dohodou". V průběhu dalších let byla katedra logiky třikrát ustavena a třikrát zrušena.) Na toto období jeho života vzpomíná profesor Pavel Materna: *„Já byl tehdy mladý logik, on dělal matematiku a já jsem byl z filosofie, tak jsem si myslel, jak ho ještě mohu poučit, ale velmi brzy jsem ten dojem ztratil, protože on byl perfektně připravený! On byl perfekcionista, a to ve všem."*

Aspiranturu ukončil v roce 1964 prací "Vyčíslitelnost ve vztahu k teoriím". Roku 1968 získal stáž na katedře filosofie University of Exeter, odkud se již do doby začínající normalizace nevrátil, byť byl ještě v následujícím roce jmenován na UK docentem.

Ještě v Anglii, kde dokončoval svůj druhý doktorát z filosofie, mu bylo nabídnuto místo logika na universitě v Otagu v Dunedinu na Novém Zélandě, kterého se ujal v roce 1971. Na universitě v Otagu, s přestávkou studijního pobytu v letech 1976 – 1977 na universitě v Pittsburghu (USA), vytvořil v posledním dvacetiletí svého života vrcholnou část svého díla. Současně stoupal i po tom pomyslném žebříčku akademických hodností až k titulu profesora (v letech 1981 – 1994). Představu o jeho působení si můžeme vytvořit z úryvku dopisu, který do Prahy zaslal profesor David Ward, vedoucí katedry filosofie university v Otagu, při příležitosti konání filosofického kolokvia, které bylo věnované Tichého památce (roku 1995): *„V Otagu se Pavel pustil do úžasného programu výzkumu a výuky. Vyvinul významný a elegantní logický systém, který přednášel generacím otagských studentů… Tito studenti…vycházeli s takovými logickými znalostmi, jaké jsou jinde obvykle získávány jedině v rámci studia postgraduálního… Pavlovy nezávislé a originální názory ovlivňovaly všechny aspekty jeho života… Ale jeho lidskost a smysl pro humor byly takové, že mnozí zůstávali jeho blízkými přáteli a obdivovateli i přes diametrálně odlišné názory na mnohé věci…"*

Pavel Tichý na své cestě za filosofickou a logickou pravdou byl nesmírně důsledný a nekompromisní. Velké jméno pro něj nic neznamenalo, podstatná byla argumentace. *„Slavný incident se odehrál v roce 1972, kdy naši katedru navštívil Sir Karl Popper. Měli jsme o Popperových myšlenkách několik seminářů. Pavel zaměřil svůj úžasný logický ostrovtip na Popperovu nedávnou práci o definování pojmu podobnosti pravdě (‚verisimilitude'). Jeho závěrem bylo ‚Popperova definice je bezcenná'. Popperovou odpovědí bylo ‚Nesouhlasím pouze s jediným slovem – vaším posledním. Nic, co dalo podnět tak zničující kritice, jako byla ta vaše, nemůže být úplně bezcenné'.* Své názory říkal přímo bez konvenčního společenského zaobalení, což mu v důsledku přineslo jak výborné přátele, ale také nepřátele. *„Často si stěžoval, že velcí světoví filosofové mají už své názory hotové a nehodlají nějak diskutovat. Předstírají zájem, a pak se baví o něčem jiném. Zatímco jemu šlo vždy o tu věc,"* vzpomíná profesor Pavel Materna na korespondenci s Pavlem Tichým. O to víc Tichého dílo studují dnes mladí adepti filosofie a logiky, což v tomto směru naplňuje hodnocení, že jeho logický systém předstihl svou dobu. Kupodivu se Tichého pracím dostalo ohlasu v Čechách ještě za minulého režimu přesto, že byl jako emigrant autorem zakázaným. Bylo to především zásluhou přátelství s Pavlem Maternou, které přetrvalo dlouhá léta odloučení. Profesor Pavel Materna, ač byl donucen odejít pracovat mimo svůj obor a publikoval pouze v zahraničí, neúnavně propagoval Tichého výsledky, a také je tvůrčím způsobem rozpracoval. Uvedl tím Tichého dílo do povědomí odborných kruhů a na Tichého se pak nepokrytě odvolávali i autoři v oficiálních článcích sledující tuto problematiku. Po revoluci začal Pavel Tichý uvažovat o návratu. V roce 1994 vyhrál konkurs na místo vedoucího katedry logiky University Karlovy v Praze. Na toto místo ke škodě studentů už nenastoupil. Pavel Tichý zemřel 26. října 1994.

Foto R. Kubík

Odešel František Pavlíček

Karel Pavlištík

Holá věta, která se mně těžko vyslovuje i píše… Znamená pro mne velice tvrdou a smutnou skutečnost. Již se nesetkám s člověkem, který mne poctil letitým přátelstvím projevovaným moudrým chápáním, občas ale i temperamentním zpochybňováním mého úhlu pohledu na některé problémy tohoto světa, přítel, s nímž jsem nacházel společné souznění v oddanosti ke koutu země řečenému rodný kraj, ke kultuře lidu v něm žijícího, k muzice a veselosti jako takové, ke zpěvu při heligonce i ve vstřícné hotovosti ke konzumaci dobrot, které skýtá réva i ovocné stromoví…

Jenže na tomto místě a v tuto chvíli je potřeba především říci, že ve Františkovi Pavlíčkovi odešel přední český dramatik, jehož dílem jsou scénáře k nejmilovanější české filmové pohádce Tři oříšky pro Popelku, pro film Markéta Lazarová, který byl v anketě století označen za nejlepší český film všech dob, a také autor nejposlouchanějších rozhlasových pohádek, což ovšem není zdaleka vše, čím František Pavlíček přispěl rozvoji soudobé české kultury.

Když jsme mu v našem časopise položili anketní otázku Čím je pro Vás Valašsko?, uzavřel svou odpověď větou: *Hlubinou bezpečnosti, východiskem i místem všech návratů. Je to domov mého srdce a paměť mé krve.*

Nechť je toto vyznání zapsáno do věčné pamětní knihy, která bude život a dílo Františka Pavlíčka připomínat budoucím generacím.

NAŠI JUBILANTI

Foto M. Janiš

Jubilující Drahomíra Dvořáková – Baruchová

nar. 7. srpna 1934 v Praze

Kamila Valoušková

V srpnu oslavila své životní jubileum ilustrátorka, kreslířka a grafička, akademická malířka Drahomíra Dvořáková – Baruchová. S jejími svěžími kresbami a trefnými portréty slavných osobností se mohly v průběhu posledních padesáti let seznámit všechny generace: ti nejmenší díky omalovánkám a kresbám v učebnicích, ti trošku starší díky ilustracím v řadě knih pro děti, a ti nejstarší ve stovkách kreseb a karikatur v *Týdeníku Rozhlas*, v *Zemědělských novinách* a v jiných tiskovinách.

Drahomíra Dvořáková je dcerou akademického malíře Jožky Barucha. Své výtvarné vzdělání započala v roce 1948 nejprve na Vyšší škole uměleckoprůmyslové v Praze (prof. R. Lander) a o čtyři roky později nastoupila do ateliéru užité malby k prof. J. Novákovi na Vysokou školu uměleckoprůmyslovou v Praze. Po jejím absolvování v roce 1959 tvořila především v oboru propagační grafiky a mezi lety 1962 až 1969 pracovala jako výtvarná redaktorka v nakladatelství Svoboda. V 70. letech se věnovala vedle mateřských povinností tvorbě pro děti – kreslila omalovánky, příběhy (komiksy) pro dětské časopisy, ilustrovala dětské knihy. V roce 1977 Drahomíra Dvořáková nastoupila jako výtvarná redaktorka a grafička do *Týdeníku Rozhlas*, kde pracovala celých dvacet let. Za tu dobu, co máme možnost se s jejím dílem setkávat, se stala autorkou ilustrací ke třem desítkám knih, především pro děti. Kromě těch, z nichž bychom mohli jmenovat např. *Černého krasavce* A. Sewellové (Svoboda, 1972) nebo *Divošku Han* K. S. Prichardové (Albatros, 1979) proslavily Drahomíru Dvořákovou – Baruchovou také velmi přesné perokresby portrétů významných osobností. Čtenářům *Zemědělských novin* z počátku 90. let jistě neunikly podobizny a karikatury předních osobností tehdejší politiky. Stejně tak se pravidelně objevovaly její kresby například v *Divadelních novinách* nebo v časopise Francouzského institutu v Praze *Štěpánská 35*.

Drahomíra Dvořáková – Baruchová se sice narodila a žije v Praze, ale její otec v ní probudil nejen lásku k výtvarnému umění, ale i ke svému rodnému kraji, Valašsku. Trávila tady prázdniny a později, v době svých studií, sem jezdila malovat. Se svým otcem poprvé vystavovala v muzeu v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí a právě teď na těchto místech probíhá také její zatím poslední výstava. Na ní máme jedinečnou příležitost vidět autorčino dílo pohromadě, včetně její volné tvorby a vtipných novoročenek, kterými každoročně těší své přátele.

Ze stránek naší vlastivědné revue (Valašsko, č. 6, 2001/1) víme, že má Drahomíra Dvořáková – Baruchová k Valašsku stále velmi vřelý vztah. Co tedy krom pevného zdraví popřát oslavenkyni? Aby jí láska ke kraji i nadále hřála na srdci, aby ji obklopovali jen dobří lidé a hlavně jistou ruku, ať se z jejích kreseb můžeme těšit i v následujících letech.

Drahomíra Baruchová: „Já jako monotyp", 1961

Foto archiv P. Čípa

Dudácká radost z dílny Pavla Čípa

(nar. 24. 6. 1944)

Hana Jabůrková

Hra na dudy – gajdování – patří rozhodně k nevšedním hudebním zážitkům. Jejím prostřednictvím jako bychom se vraceli někam daleko do dob dávno minulých a zároveň někam hluboko do svého nitra. Je zvláštně syrová, živelná a energická. Dokáže v posluchačích rozproudit vlažnou krev a probudit v nich všechny životodárné smysly.

Gajdy vyrobené v zuberské dílně Pavla Čípa přinášejí radost hned několikrát. Na samém počátku cesty do světa hudby dělají radost nejprve samotnému výrobci – mistru dudaři, který do nich vkládá veškerou svoji zručnost, všechny své bohaté teoretické i praktické znalosti několika řemesel a muzikologie i vrozené hudební cítění. Uživatelům specifických hudebních nástrojů – dudákům neboli gajdošům, kteří tento prastarý dechový plátkový nástroj klarinetového typu umně ovládají, dělá jistě radost jejich perfektní konstrukční zpracování. Jimi zprostředkovanou radost nakonec prožívají i ti, kterým je dudácká hudební produkce určena především – lidoví zpěváci, tanečníci a posluchači.

Absolvent vsetínské Střední průmyslové školy strojnické Pavel Číp získal v roce 1978 osvědčení o odborné způsobilosti v oboru zpracování dřeva. Na přelomu 70. a 80. let se tomuto oboru věnoval intenzivně. V té době vyráběl pro Ústředí lidové umělecké výroby tradiční nádobí ze zakuřovaného dřeva, ale i tradiční lidové hračky, figurky zvířat, píšťalky apod. Převážnou část svého působení v ÚLUVu, asi dvanáct let, se však věnoval unikátní výrobě a opravám modrotiskových forem.

K muzice tíhl jako klarinetista od jinošských let. Díky své práci pro ÚLUV i lásce k lidové hudbě se seznámil s odborným pracovníkem Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, muzikantem a výrobcem tradičních lidových nástrojů Jožou Országem Vraneckým. Spolu plánovali také společnou rekonstrukci historických moravských gajd, které pan Ország Vranecký vlastnil a s jejichž netradičním provedením nebyl spokojen. Po smrti J. Országa v r. 1977 moravské gajdy z jeho pozůstalosti Pavel Číp zakoupil. V těch letech začal pomalu psát jinou kapitolu svého odborného směřování. Po samostudiu příslušné archivní dokumentace a konzultacích s odborníky vyrobil v r. 1985 pro rožnovský soubor Javořina své první moravské gajdy.

Kolik souborů a kapel od té doby vybavil svými nástroji, nemá v evidenci. Jeho kvalitní hudební nástroje jsou také součástí muzejních sbírek ve Strážnici a ve Strakonicích. Pro České muzeum hudby v Praze, které má letos otevírat novou expozici, zrestauroval dva historické nástroje, z nichž jeden je funkční. Při této příležitosti bude pořízena i hudební nahrávka opraveného nástroje. Na opravu čekají i další nástroje z jiných muzeí. Je rovněž členem britské Bagpipe Society, která vydává kompletní seznam výrobců i přehled dudáckých festivalů ve světě na vlastních webových stránkách. S dudami Pavla Čípa je dnes možné se setkat v nejrůznějších koutech světa prostřednictvím muzikálních krajanů, kteří zatoužili po něčem, co by jim živě připomínalo někdejší domovinu. Těší se s nimi krajané v USA, Japonsku, Austrálii, na Novém Zélandu, ve Švédsku, Španělsku i v Itálii.

Dřevěné hračky dnes už nevyrábí, i když je stále přesvědčený, že poslání hračky ve vývoji dítěte je důležité. Především ve zprostředkování přírodního materiálu a rozvíjení estetických hledisek. Práci pro děti však přece jen úplně neopustil. V dílně „Pavel Číp & synové“ totiž vedle dalších hudebních nástrojů zhotovují také flétničky pro předškolní výchovu. Školy waldorfského typu u nich každoročně objednávají před zahájením školního roku nové flétničky. Především kvalita a výhodná cena rozhodují o tom, že si své zákazníky dokážou najít i získat. Momentálně mají zakázek na rok dopředu. A tak se budoucnosti neobávají. Většina jejich rukodělné výroby dětských zobcových fléten je určena pro zahraniční odběratele. Doma se, bohužel, s takovou odezvou nesetkávají. Přitom v západoevropských zemích se malá flétnička, která svým rozměrem a menzurou odpovídá dětské ruce, používá v předškolní výuce už přes dvacet let. Tato flétnička totiž umožňuje i čtyřletému dítěti dělat ve výuce pokroky. Děti už za tři měsíce hrají melodie na tři tóny, rodiče jsou nadšeni z jejich geniality, a to vše nahrává rozvoji duchovní kultury!

Výroba fléten je dnes v dílně „Pavel Číp & synové“ vlastně už hlavně záležitostí jeho dvou synů. Rozjela se po r. 1989 na základě nabídky bývalého emigranta pana Petera Kobliczka, který chtěl produkci zobcových fléten vrátit z Německa do České republiky. Od velkého podniku na výrobu hudebních nástrojů Amati Kraslice až po menší výrobce, tady nikdo o tak náročnou výrobu a v době plastů i nejistou investici neměl zájem. Byla to šance pro staršího syna Miroslava, původně flétnistu, kterého tato myšlenka zaujala. Po zapracování v nástrojářské dílně pana Kobliczka v Německu koupili společně s otcem licenci a začali vyrábět několik typů fléten. Rodinný tým rozšířil později i mladší syn Petr. Od otce se naučili vše, co se týká práce s dřevem – výběr materiálu, zpracování a povrchové úpravy. Ostatní nastudovali sami. O jednoplátkové dudy synové zatím velký zájem nemají. Prý na ně ani nemají čas. V dílně

Nahodilé muzicírování na dudáckém festivalu ve Strakonicích Foto archiv P. Čípa

Pavel Číp ze Zitou a Rostislavem Vinklerovými Foto archiv P. Čípa

vznikají kromě zobcových fléten i šalmaje, kornamusy, píšťaly ze zvířecích rohů (gemshorny)a píšťaly s měchuřinou. Zakázková výroba historických a lidových dud je však stále výhradní doménou mistra Pavla Čípa.

Před dvanácti lety působili na Moravě tři, čtyři gajdoši. Dnes používá Pavlem Čípem vyrobené nástroje spousta souborů historické i lidové hudby. Velmi ho však mrzí, že Folklorní sdružení ČR nebo jiná kulturní instituce nedělá něco podobného jako rakouská organizace pro rozvoj lidové kultury, která pořádá setkání a kurzy hudebníků na nejrůznější nástroje. Sám by byl ochoten v průběhu takového kurzu seznámit hudebníky s tím, jak s nástrojem zacházet, jak jej ladit, aby pořád hrál. Když nástroj neladí, nechtějí jej v souborech používat, a neladí proto, že nikdo neví, jak na něj. A tak se často dudy odkládají. Kdežto v Rakousku i v Německu, kde takové kurzy běží, je revitalizace těchto nástrojů obrovská. Je úžasné, kolik nových tváří přibývá na dudáckých slavnostech ve Strakonicích, pořádaných jednou za dva roky. Účastní se jich dokonce i zahraniční hudební školy s dvaceti až třicetičlennými dětskými dudáckými soubory! Na organizaci kurzu pro dudáky, třeba i na komerční bázi, Pavel Číp čas nemá. Celá řada souborů po celý rok koncertuje, vyjíždí ven, natáčí. Na opravy dud se mu rozšiřuje klientela už i v sousedním Polsku. Třeba před strakonickým festivalem nedělá tři měsíce nic jiného než opravuje a ladí. A před vánocemi to všechno začne znovu. Jezdí za ním muzikanti ze všech koutů republiky. Celý ten shon by mohl odpadnout, kdyby někde proběhlo dvoudenní metodické soustředění, kde by předvedl výrobu strojků (piskorů) a ukazoval, jak se nástroj ladí. Dvě třetiny nejčastějších dudáckých problémů by se tím vyřešily.

Zeptáte-li se Pavla Čípa na unikáty z jeho dílny, pochlubí se hned třemi nej. Nejzajímavějším nástrojem, který dosud vyrobil, opravdovou kuriozitou z akustického hlediska, jsou tříbordunové dudy z oblasti Meklenburska. Tuto zakázku dostal od dudáka a odborníka v oboru dudácké hudby pana Josefa Režného ze Strakonic, který chtěl pro tamní folklorní sdružení zrekonstruovat jejich historický nástroj.

Z řemeslného hlediska nejkrásnější jsou pak pastýřské varhánky – čtyřhlasé dudy zvané „moldánky“, které byly zhotoveny podle dochovaných historických exemplářů, pražského a soběslavského.

Nejoblíbenějším nástrojem Pavla Čípa jsou jeho vlastní moravské dudy dokončené letos na dudácký festival ve Strakonicích. Sedm let mu trvalo, než si našel čas udělat si také něco pro vlastní potěšení.

Pavel Číp je vedle uznávaného odborníka na výrobu, restaurování a opravy dud totiž sám také nadšeným dudákem. Se svými rožnovskými přáteli Zitou a Rostislavem Vinklerovými vytvořil Gajdošské sdružení – volnou formaci, otevřenou dalším zájemcům. Hrají privátně, bez nároků na honorář. Scházejí se pravidelně, aby zahráli pro radost sobě i přátelům, třeba na Vánoce nebo o fašancích. Vystupovali už ale také na nejrůznějších dudáckých festivalech u nás i v zahraničí (Strakonice, Slovensko, Španělsko, Holandsko).

Za necelé dvacetileté období své odborné uměleckořemeslné činnosti v dudáckém oboru získal Pavel Číp nejedno osobní uznání a respekt muzikantů, hudebních odborníků a organizátorů dudáckých festivalů u nás i ve světě. Rakušané k tomu v roce 2002 přidali i veřejné ocenění v podobě Zlatého odznaku s čestným uznáním za přínos lidové kultuře v Dolním Rakousku. K letošním červnovým šedesátinám k němu přidali své blahopřejné dopisy zástupci organizací pro rozvoj lidové kultury a obchodu Dolního Rakouska, pánové Alexander Veigl, Edgar Niemeczek a zemský hejtman Johannes Coreth.

Své srdečné blahopřání připojuje i naše redakce: Ať Vám, mistře Čípe, ty Vaše moravské gajdy radostně gajdují ještě další spoustu let!

Moravské dudy in G Foto archiv P. Čípa

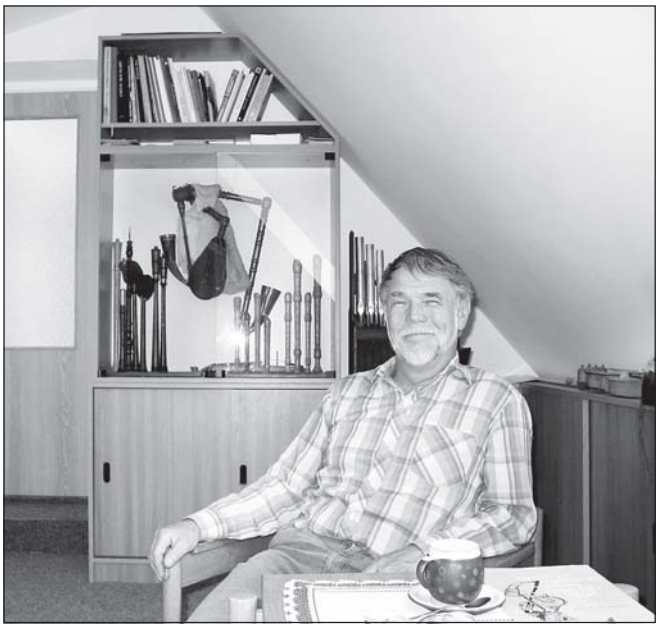

Foto H. Jabůrková

Se současnou muzikou Vsacanu Foto archiv Z. Straškrabové

Také písničky mají křídla

Rozhovor s jubilující valašskou zpěvačkou lidových písní Zdeňkou Straškrabovou

V červenci letošního roku oslavila životní jubileum jedna z nejosobitějších a nejoblíbenějších zpěvaček lidových písní na Valašsku, Zdeňka Straškrabová (roz. Zouharová). Narodila se před sedmdesáti lety v Brně. Když jí bylo šest let, přestěhovala se s rodinou na Vsetín, kde studovala na gymnáziu. Potom vystudovala na Vsetíně sociální školu a v Kroměříži Učitelský ústav.Učila v mateřských školách a vedla dětský pěvecký sbor. Její svět vždycky tvořilo Valašsko, jeho krajina a lidové umění. Svůj osud spojila s valašským souborem písní a tanců Vsacan. O tom všem a o mnohém jiném je následující rozhovor se Zdeňkou Straškrabovou:

Vaše rodina přišla na Vsetín v prvních letech války nejen za prací. Rodičům učarovalo Valašsko, ale i město Vsetín, jeho společenský a kulturní život. Váš otec byl známým organizátorem kultury ve Vsetíně po druhé světové válce, zbrojovákem, tedy zaměstnancem známého podniku Zbrojovka Vsetín, kolem něhož se rozvíjel čilý kulturní život. Byl také ochotnickým hercem, který se uplatnil i v operetních ochotnických inscenacích, což dnes zní neuvěřitelně. Jak na Vás působilo rodinné prostředí, ve kterém jste vyrůstala a které bylo tak silně citově podloženo vztahem ke kultuře a umění?

Nikdy jsem o tom příliš nepřemýšlela. Vztah ke kultuře byl u nás doma úplně samozřejmý a součástí každodenního života.Už v Brně jsme každý týden s tatínkem navštěvovali Janáčkovo divadlo a tato návštěva vždycky měla příchuť něčeho slavnostního a mimořádného. Když se potom na počátku války seznámil tatínek se Vsetínem a jeho nadšení znamenalo přestěhování celé rodiny na Valašsko, rodinné prostředí dostalo po stránce kulturní nové podněty. Zvláště po válce, kdy bylo všude hodně entuziasmu a očekávání. To se projevilo i v činnosti vsetínských ochotníků, kteří tehdy měli čilé kontakty třeba s ostravskými profesionálními herci. Na Vsetín mezi ně přijížděli i takoví umělci jako byli třeba Beno Blachut a Eduard Haken. Pravidelně tady hrálo Beskydské divadlo z Nového Jičína, které mělo vynikající úroveň. Viděla jsem s maminkou všechna představení, ve kterých hrál tatínek, i představení hostujících souborů. Hezkou atmosféru a mimořádně krásný vztah ke kultuře jsem však zažívala už v obecné škole za války, na takzvané Dolní škole ve Vsetíně. Od 3. třídy jsem chodila do pěveckého sboru, který vedli pan řídící Křenek a pan učitel Dostál. A v tomto dětském sboru si mě vlastně našel velký nadšenec pro národopis, známý lidový vypravěč, tehdy učitel a později ředitel školy Alois Cepek. To on mě pozval do Vsacanu a v počátcích mě vedl a dával mi cenné rady. Když se obrátím zpět ke svému dětství, k tomu, čím jsme doma žili a pro co mě rodiče získali, pak je to stále a ve střídajícím se pořadí kultura a turistika, turistika a kultura.

Pamatujete se na své první setkání s valašským folklorem? Jak probíhalo a co pro Vás znamenalo?

Plně jsem si uvědomila, co valašský folklor je a co znamená až při setkání se členy souboru Vsacan. Že je to vlastně jakýsi projev životního postoje a vztahu ke světu, k věcem i událostem, se kterými se člověk potkává, a hlavně ke krajině a k určitému místu na zemi.

Od roku 1949 jsem pravidelně chodila do souboru Vsacan a stala jsem se zpěvačkou souboru. Zkoušky muziky, se kterou jsem začala zpívat, byly v bytě hodináře pana Michálka, zakladatele vsacanské muziky a souboru, naproti známé restaurace U Pánovců na Jasence. Tam jsem kolem sebe viděla obrovský zájem a ohromné zaujetí pro všechno, co souviselo s Valašskem a jeho tradicemi. Bylo v tom hodně vlastenectví, které bylo pro poválečnou dobu typické. Pod vedením tetiček Trlicové, Boriové a Koluchové se připravovala jednotlivá taneční čísla, šily se valašské kroje. To, s čím jsme se seznámili, co jsme poznali a v souboru se naučili, jsme měli také možnost předvést. Dvakrát týdně jsme vystupovali v pavilonu, který stával vedle vsetínského gymnázia u vstupu do parku. Diváků a posluchačů přicházelo opravdu dost, mezi nimi i hodně cizích, těch, kteří se postupně vraceli po válce nebo tady hledali uplatnění, nebo pro sebe Valašsko teprve objevovali. Ta vystoupení nebyla tehdy ještě nijak komponovaná, bylo to několik na sebe navazujících tanečních a hudebních čísel, ale každé z nich mělo velký ohlas. Byla jsem překvapená, jak lidé mile přijímali i moje vystoupení. To ve mně vyvolávalo postupně přesvědčení, že lidové umění má opravdu hluboké kořeny a je ve své podstatě věčné a že to, co děláme, není jenom zábava, ale že to má hlubší smysl. To se mi pak v životě se souborem mnohokrát potvrdilo. Zároveň s tím jsem pociťovala, a určitě jsem nebyla sama, určitou hrdost na to, co lidé na Valašsku dokázali.Tyto pocity se ještě prohloubily s větším zájmem o vystoupení našeho souboru, který se začal zřetelně projevovat po našem vystoupení a úspěchu na celostátní výstavě Valašsko v práci, která se uskutečnila v roce 1949 ve Vsetíně.

S manželem Ivanem na Svátcích vína ve francouzském Dijonu v roce 1964

Interpretace valašských písniček není snadná. Našla jste si v ní osobitou polohu. Jak jste k interpretaci přistupovala? Měla jste nějaké vzory?

Musím nejdříve říct, že jsem se nikde neučila profesionálně zpívat. Všechno, co jsem o zpěvu věděla, mi dal dětský pěvecký sbor a moje vlastní zkušenost. Vždycky jsem měla ráda poezii, a texty lidových písní jsou plné nádherné poezie. Texty mi obyčejně zprostředkovávaly cestu k pochopení písně jako celku. Pokoušela jsem se do textu vcítit, pochopit jeho smysl, jeho zjevné i skryté významy, a v melodii s pomocí dalších interpretačních prostředků své pocity vyjádřit. S textem a správnou valašskou

výslovností mi hodně pomáhal strýc Cepek, který byl v tomto směru, aby byla živost a opravdovost lidového projevu zachována, velmi přísný. Moc mi pomáhali primáši souboru, zvlášť vděčně vzpomínám na zesnulého primáše Vsacanu Milana Mlčáka. A nesmím zapomenout na aranžmá našich muzikantů, která jsou vždycky velmi důležitou nápovědou pro interpretaci, pro to, jak písničku zpívat. Tady patří stále můj velký obdiv Bedřichu Lichnovskému. A to, zda zpíváte opravdově, vám nakonec řekne ohlas publika. Publikum byla vždycky moje nejvýznamnější a nejpřísnější porota. A ještě se ptáte na vzory. Samozřejmě, obdivuji řadu lidových zpěváků, ale vědomě se k žádnému z nich jako ke vzoru nehlásím. Nevím, zda jsem to tak chtěla, ale skutečností je, že jsem se při zpívání dopracovávala výsledku především sama, i když to bylo mnohdy velmi těžké.

V roce 1960 jste zvítězila s písničkou Oj, letěla bílá hus v celostátní rozhlasové soutěži. Písnička i Vy osobně jste se staly velmi populární. Co pro zpěváka znamená takový úspěch?

Měla jsem z toho radost. Zvlášť proto, že se přece jen začalo zhodnocovat úsilí, které jsme do přípravy každého hudebního, ale i tanečního čísla vkládali. A zhodnocení na celostátní úrovni! Ale, a teď bych nechtěla, aby to vyznělo falešně, nijak mě to neoslnilo. Vždycky jsem si víc cenila úspěchu souboru jako celku, měla jsem radost, když se nám dařilo, když měl úspěch Vsacan, když se o něm mluvilo a psalo, když se jeho příznivci, diváci a posluchači doma i v zahraničí na jeho vystoupení těšili. V jednom směru ale rozhlasový úspěch přece jen větší význam měl. Začala jsem dostávat nabídky na spolupráci s velkými a velmi známými soubory, které pak přicházely po celou dobu mé pěvecké kariéry. Zájem měl brněnský BROLN, ostravský Technik a další. Sešli jsme se a scházeli se ke spolupráci na ojedinělých úkolech, trvalejší nabídky jsem však musela odmítnout. Byla tady moje práce, moje Valašsko. A byl tady přece můj Vsacan!

Byla jste se svým manželem Ivanem (PhMr.Ivan Straškraba, dlouholetý člen muziky Vsacanu, houslista, 18 let organizační vedoucí souboru, v civilním povolání okresní lékárník ve Vsetíně - pozn. D.M.) desítky let členkou souboru Vsacan. Manželské souborové soužití není určitě jednoduché při dynamice souborových vztahů. Můžete na ně krátce zavzpomínat?

(Otázka vyvolává u Zdeňky Straškrabové smích.)

Nebyli jsme ve Vsacanu zdaleka jedinou manželskou dvojicí. Dost manželských párů se právě ve Vsacanu poznalo. Uzavřeli manželství a soubor neopustili. My s Ivanem jsme nebyli výjimkou. Tento fakt dokládá, čím tehdy souborový život pro mnoho lidí byl. Zasvětili se mu, měli ho rádi podobně jako my. Potřebovali k tomu ale zázemí v rodině. S Ivanem jsme se mohli plně věnovat souborovému životu jenom proto, že jsem měla zlatou maminku. Mám dvě děti, maminka je hlídala, opatrovala a nám souborový život plně nahrazoval všechno, co bychom snad v jiné, ale ne v té době, ve které jsme žili, mohli naplňovat i jinak. Náš hezký manželský vztah nemohly narušit ani opravdu někdy dynamické vztahy mezi tolika muzikanty a tanečníky. Pokoušela jsem se Ivanovi vytvářet zázemí pro to, aby mohl dobře vykonávat své odpovědné civilní zaměstnání a splňovat to, co od něj čekal, zejména jako od organizačního vedoucího, soubor. Z jeho strany to bylo totéž. Pokud to mezi námi někdy zajiskřilo, pak to bylo téma jediné: pracovní, programové a organizační věci souboru. Vsacan a práce v něm nám poskytl nezapomenutelné zážitky, radost, pohodu, pocity štěstí a uspokojení. Ve skutečnosti se tady utvářely vztahy s přáteli, které nic nemohlo a ani v budoucnu nic nemůže narušit a zkalit. Musím tady ovšem připomenout ještě jednu podstatnou věc. A tou je vstřícnost tehdejších mých nadřízených v mateřské škole, kde jsem pracovala. Snažila jsem se ve škole vypomáhat všude, kde to bylo potřeba a kde to bylo nutné, spolupracovníci mi to vraceli v toleranci k mé práci v souboru, která byla náročná na čas a často vyžadovala jejich pochopení a porozumění.

Se Vsacanem jste procestovala řadu zemí, a to i v době, kdy nebylo jednoduché vycestovat a vůbec nebylo jednoduché se vracet. Jaké jsou Vaše nejhezčí zahraniční zážitky?

Opravdu si nevybavuji ani jeden případ, kdy bych se vracela ze zahraničí zklamaná dojmy a zážitky z vystoupení, z pobytu v cizině. Je ale pravda, že tyto příznivé dojmy jsou vyvolány pravidelnými úspěchy našeho souboru při zahraničních zájezdech. Když jsme na festivalech při zkouškách pozorovali exotické tance a hudbu z exotických zemí, často se v nás ozvala pochybnost. Festivaly byly většinou soutěžní a obávali jsme se, jak obstojíme. Nakonec jsme se téměř vždycky utvrdili v tom, jak působivý je valašský folklor, jak pestrou škálu tanečního a hudebního projevu nabízí. Volné, veselé, točivé tance, překrásný starodávný, a pak mužské zbojnické tance byly bouřlivě přijímány, organizátory byly pak obvykle jako nejpůsobivější řazeny až do gradujícího finále programu. A jak působil zdánlivě jednoduchý a barevně střízlivý valašský kroj! A mě osobně vždycky překvapilo, že cizí, textům nerozumějící zahraniční publikum vycítilo, o čem zpívám. Skvěle jsme si v zahraničí s lidmi rozuměli.

Ale abych nemluvila jen o minulosti. Letos jsem byla se Vsacanem ve Španělsku. Zájezdy už nejsou tak pracovně náročné, pobyt je volnější, pořadatelé více sledují příležitost k navazování kontaktů mladých lidí z členských zemí Evropské unie a světa vůbec. V tom je to krásné. Důležité ale je, že naše lidové umění, jak ukázala naše letošní vystoupení ve Španělsku, nic neztrácí ze své přitažlivosti.

Jaké podle Vašeho názoru má a bude mít v nejbližší budoucnosti folklor místo v české kultuře? Bude mít své příznivce, bude schopen konkurovat jiným uměleckým žánrům a formám zábavy?

Je pravda, že po roce 1989 nastal určitý ústup folkloru, snad to byla jistá reakce na přesycení žánrem. Myslím si, a už se to ukazuje, že to byla jen časová záležitost. Lidová píseň a tanec mají v sobě ohromnou sílu, jsou prověřeny generacemi, jsou otesány do podoby, ve které se ohlašují celé věky a v níž přicházejí otázky, které budou věčně člověka zajímat. A lidové umění dodnes inspiruje velkou a vážnou hudbu, velkým příkladem je dnes světem objevený a námi ještě stále jen objevovaný Janáček. Po krátké pauze zaznamenáváme nyní i velký zájem dětí a mladých lidí o členství ve Vsacanu. U druhého vsetínského souboru, u Jasénky, jsou na tom podobně. Vznikají sekce jednotlivých souborů a soubory nové. Je to například perspektivní a opravdu dobrý Kotár. Myslím si, že i oba velké vsetínské soubory, přes časově ohraničené ekonomické a jiné potíže, mají před sebou dobrou budoucnost. Rozvíjejí valašské lidové tance a písničky osobitým způsobem, vycházejí z materiálu posbíraného mezi lidmi na Valašsku včetně jeho velmi odlehlých oblastí. A bohatství je tady stále ještě ohromné. A přicházejí úspěchy, i ze zahraničí přicházejí dobré zprávy o vystoupení našich souborů. To je jasné znamení, že lidé lidové umění potřebují, že je jim i dnes blízké.

Chtěl bych Vám v závěru našeho rozhovoru poděkovat za příjemné setkání a popřát Vám do dalších let hodně zdraví, radosti z Vašich dětí a vnoučat, kterým se mimořádně intenzivně věnujete, popřát Vám mnoho dalších příležitostí k vystoupení s Vaším milovaným souborem Vsacan. Zároveň bych Vám chtěl poděkovat za krásné zážitky, které nám Vaše písničky přinášejí. Měl jsem vždycky pocit, že ve Vašem podání dostávají valašské písničky křídla.

S muzikou Vsacanu a primášem Milanem Mlčákem v Rožnově p. Radhoštěm v r. 1982

Historické obrazy z počátků vsetínského muzejnictví

Na oslavu 80. výročí založení muzea připravili vsetínští muzejníci kromě jubilejní výstavy s názvem „Za časů prvního muzea“ (4. 4. - 6. 7. 2004) i netradiční happening (2. 5. 2004) jako hold obětavým zakladatelům muzea i všem dobrovolným spolupracovníkům z řad vsetínských měšťanů a všech vlastenecky smýšlejících obyvatel Valašska.

„Dne 12. února 1924 byl založen Musejní spolek na Vsetíně jako základ příštího okresního muzea. Předsedou zvolen praktický lékař MUDr. František Sova, který měl již početné soukromé sbírky valašských starožitností. Ke spolupráci se přihlásili prof. Josef Válek, tajemník Alois Trunkát, ředitel hospodářské školy Bohuslav Kříž, Bibiana Sovová, ing. Konstantin Novák a jiní. Nový spolek zahájil hned sběrací činnost.“

Tak stručně praví dobová kronika a s kronikami není žádná legrace. Pokud je naše pásmo místy méně stravitelné, není to z neúcty k dějinám, neboť víme, že jakákoliv práce osvětová a kulturní se dá dělat nejen vážně a hlubokomyslně, ale také s vtipem. Hlavně, když si tu legraci dokážeme dělat sami ze sebe. Neboť to je podstata a smysl každé dobré práce, která roste z lidského porozumění a z lásky. Z lásky k oboru, v němž vznikla.

Kustod musea: **„Píše se rok 1892 – a zde jest hlavní iniciátor ruchu kolem vsetínské Umělecké a valašské národopisné výstavy – doktor František Sova se svou ctěnou paní chotí Bibianou, rozenou Václavkovou, aby společně představili divákům jednotlivé múzy.“**
(H. Jabůrková, L. Buzek, L. Štěpánek)

Muzejní ochránkyně věd a umění tančí se svými atributy. (V rolích múz tanečnice ZUŠ Vsetín vedené prof. J. Špačkovou)

Stínohra: **„Ve vsetínské Snaze se před zahájením úspěšné Umělecké a valašské národopisné výstavy ve Vsetíně r. 1892 schází několik vlastenců k jejím přípravám. Jmenují členy přípravného výboru výstavy, baví se o hodnotě sbírkového materiálu a dalším osudu sbírek. Čilý národopisný ruch panuje v devadesátých letech 19. století na Vsetíně.“**

K vlastencům nejčilejším patří i student filosofické fakulty Josef Válek, ředitel vsetínských škol, historik Matouš Václavek, zemský poslanec, velkoobchodník a předseda výstavního výboru Karel Bubela a mladý asistent stavitele Michala Urbánka, příznivec dámského odboru, architekt Dušan Jurkovič.
(O. Mehešová, J. Nováková, M. Požár, L. Seitlová)

Vsetín 1924. MUDr. Sova: **„Drahá, podívej, co jsem Ti přivezl z cest po nedávno osvobozené vlasti: v muzeu techniky jsem byl přítomen předvedení podivuhodného vynálezu jakéhosi Emila Berlinera. Poslyš sama! Nebude to úžasné, až jednou z těchto talířů zazní i naše krásné lidové písně?“**
Bibiana: **„A až se jednou stane i tento zázrak techniky součástí našich muzejních sbírek! A propos! Jakpak to dnes vypadá s musejními sbírkami meziříčskými, k rozmnožení kterých i náš vsacký spolek Snaha tak významně v minulosti přispěl?“**
(H. Jabůrková, L. Buzek, ČM Vsacan Rudy Magdona)

MUDr. Sova: **„Sbírky přírodnické byly rozmnoženy několika dary. Jmenován buď velmi vzácný na Moravě opeřenec „šoupálek zední“, jenž i svou krásou jest velmi zajímavý… Avšak pravím: i Vsetín hoden jest, co město vyspělé a národně uvědomělé, vlastního stánku všech múz se domáhati, a tak ku prospěchu vlasti vlastními silami se hotoviti!**
Ano, jsme povinni památky sbírati! Národ, jenž se od minulosti své odtrhl, vyřknul nad sebou ortel smrti. Přes lásku k národu toužíme po lásce mezi lidmi.“

„VIVAT MÚZY! VIVAT MUZEUM!“

Stránku připravila Hana Jabůrková, foto Michal Janiš

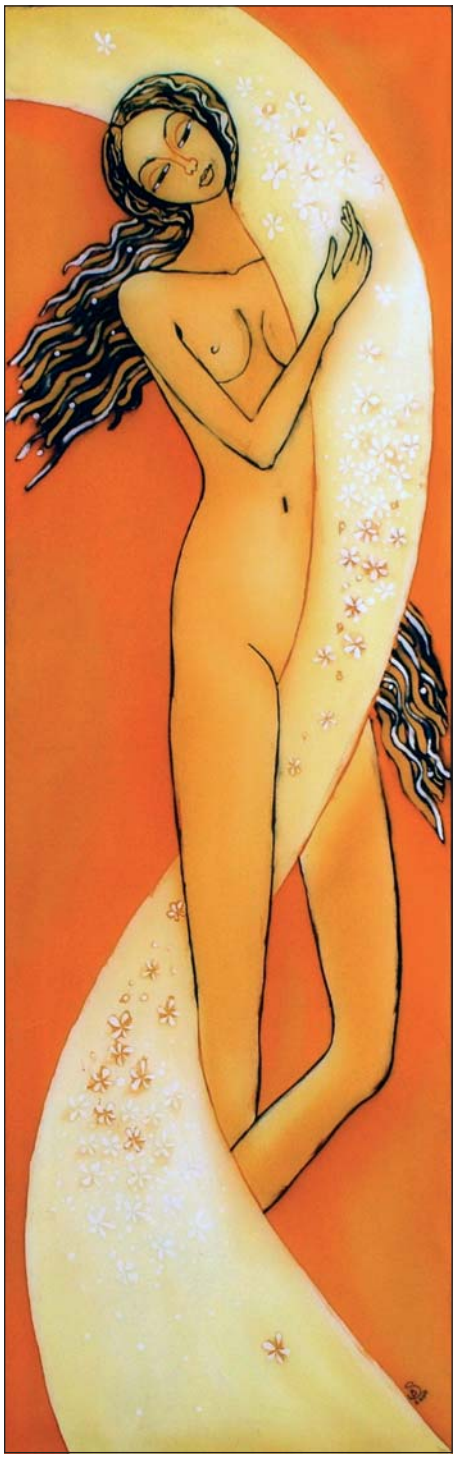

BAREVNÉ NÁLADY I., vosková batika, 2004

V ATELIÉRU

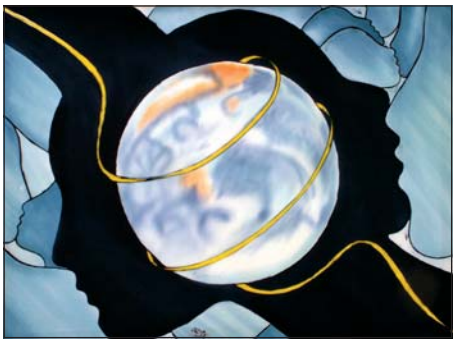

MRAZIVÉ POLIBKY, vosková batika, 2004

SPLYNUTÍ, vosková batika, 2004 Foto K. Spáčilová

LÉTO, vosková batika, 2004

TVÁŘÍ V TVÁŘ, vosková batika, 2004

Výtvarnice Božena SPÁČILOVÁ se narodila 13. 9. 1954 v Bruntále. Vystudovala Střední uměleckoprůmyslovou školu v Uherském Hradišti, obor modelářství a návrhářství obuvi a módních doplňků (1970 – 1974). Po studiu působila krátce jako návrhářka v bratislavském Obuvnickém výrobním družstvu. Od roku 1975 žije ve Vsetíně, kde vystřídala několik profesí; pracovala na Okresním kulturním středisku, ve SVEDRUPu a v propagačním oddělení n.p. MEZ Vsetín. Ve vsetínském muzeu je od roku 1989 zaměstnaná jako muzejní výtvarnice a svou osobitou pečeť vtiskla nesčetným propagačním tiskům, počítačovým grafikám, desítkám instalací výstav a expozic i typografii a obrazovému doprovodu vydávaných publikací. Výstavnictví a užité grafice se věnuje i mimo své trvalé zaměstnání a spolupracuje s dalšími regionálními institucemi, spolky a jednotlivci, např. s Městem Vsetín. Ve své umělecké tvorbě se zabývá voskovou batikou, kresbou a příležitostně i ilustracemi. Samostatně vystavuje od roku 1990 a má za sebou osm autorských výstav, dvou z nich se zúčastnila i dcera, fotografka Karla Spáčilová. Batikované obrazy výtvarnice jsou zastoupené v uměleckohistorickém fondu Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně.

V současnosti probíhá v Zámecké galerii ve vsetínském muzeu (17. 9. – 21. 11.) výstava uspořádaná k Tvému životnímu jubileu. Rozsáhlou kolekci batikovaných obrazů, které vznikly převážně v průběhu letošního roku, doplňuješ o ukázky užitých grafik, kreseb i poetických ilustrací. Jak jsi tuto výstavu pojala? Pojila díla v jeden celek konkrétní myšlenka, idea, představa?

V hlavním sále jsem vystavila cyklus čtvera ročních období ve vztahu k světovým stranám. (Pozn. Jaro je orientováno na východ, léto na jih, podzim na západ a zima na sever.) Chtěla jsem docílit toho, aby na návštěvníky v rámci tzv. kruhu dob působil „duch místa“, a byla jsem sama zvědavá, zda to bude „fungovat“... Neměla jsem původně v úmyslu prozradit, že jsem při tvorbě obrazů vycházela z modliteb, kterými se obracím k jednotlivým světovým stranám. Ale slova modlitby jsou nevyčerpatelnou inspirací. Batikované obrazy se tak v instalaci postupně symbolicky skládají do uzavřeného životního kruhu, do sledu životních etap a jsou obrazným ztvárněním duchovního růstu člověka. V pojetí této výstavy se odráží můj postoj ke světu, přírodě a lidem. Obracím se ke všem bytostem tohoto světa s vědomím, že člověk není nikdy sám, oslavuji živly s vědomím, že jsme součástí přírody, Matky země, a naše cesta je cestou za poznáním, cestou do hlubin vědění, a vzhlížíme k „vrcholku Ducha, tam, kde není stínů“.

V rohové místnosti vystavuješ batiky plné milostné lyriky: obrazy mateřství, milenců ukrytých v křehkém kalichu lásky, spočívajících na slunečném kotouči či v milostném objetí podpírajících – nesoucích společný životní úděl, kříž atd.

Neumím nic nalhat a namaluji jen to, co jsem prožívala nebo zažívám. Kam jdu, o čem přemýšlím a kam se snažím jít. Byla období, kdy jsem byla zamilovaná, několikrát, kdy jsem rodila, několikrát, a tyto pocity se časem opět navrací a potřebuji je ze sebe dostat ven. Zpočátku jsem jiné náměty nedělala, ale časem se moje tvorba posunula jinam a ke změně témat jistě ještě dojde. Všechno má v životě svůj čas, a proto jsem se například nikdy netrápila, že se nemohu věnovat tvorbě, protože jsem byla matkou. Věřila jsem, že až pomine čas mateřství, budu mít prostor pro svou práci. Nebojím se zestárnutí a jsem pověstná tím, že si přeji být „starou moudrou sovou“. Nechápu stáří jako něco, co devastuje, ale co roste. Je škoda, že lidé ztratí sílu žít, protože už nejsou ve stáří krásní, výkonní, a vytratí se jim tak smysl života. Ale kdo ví, třeba zestárnu a budu jen nostalgicky vzpomínat a vracet se pouze k minulým milostným zážitkům...

Čím je Ti možnost tvořit?

Tvorba je pro mne seberealizací, způsobem vyjádřit se. Je nesnadné říci: „Mám tě ráda.“ Ale když namaluji obraz, kterým to „říkám“, a daruji ho, pouze nabízím a buď je to pochopeno a nebo ne, k ničemu druhého nezavazuji. Tvoření používám i jako způsob konfrontace sama se sebou i jako druh terapie. Díla takto vzniklá ničím... proto nemám dochované obrazy z temných období svého života. Nechci přes obraz obtěžovat svými problémy. Spíše si přeji pohladit a ne pověsit, připomínat něco hrůzného, co má druhý v sobě ukryto a co by mohl obraz náhodou vyplavit. Umění má moc promlouvat přímo k lidské duši a umělec by měl s touto zodpovědností vůči druhým počítat. Nechci jen potěšit „líbivými obrázky“ a bude to znít jako fráze, ale umění by dle mě mělo povznášet nad každodenní všednost.

Boženko, děkuji za příjemný rozhovor, za to, že se skrze své dílo rozdáváš a dokážeš se otevřeně podělit o mnohé. **-OM-**

HLAVONOŽEC AMONIT - *Virgatosphinctes transitorius* (Opel 1865), druhohory - jura (tithón), velikost 15 cm, stáří 150 mil. let

MLŽ HŘEBENATKA - *Pecten sp.* (Müller, 1776), druhohory - jura (tithón), velikost 15 cm, stáří 150 milionů let Foto M. Požár

Zkameněliny amonita a hřebenatky z depozitáře geologické sbírky muzea ve Valašském Meziříčí patří k nejtypičtějším a všeobecně známým druhům fosilních bezobratlých živočichů. Pro svou zachovalost a velikost (15cm) patří i k nejkrásnějším exemplářům paleontologické podsbírky, budované nadšenými sběrateli a příznivci muzea z řad odborníků i amatérů, jako byli pánové Skýpala, Jaroněk, Králík, Černocký, Dohnal, Zoubek, Remeš, paní Fiedlerová a slečna Táborská po dobu delší než 120 let trvání muzea.

Za tuto dobu bylo shromážděno v geologickém fondu přírodovědných sbírek více než dva tisíce kusů dokladů hornin, minerálů i zkamenělých pozůstatků života - fosilií. Zkamenělé rostliny a živočichové jsou ve sbírce zastoupeny více než tisíci kusy, které pocházejí převážně z první poloviny dvacátého století, při čemž nejstarší předměty souvisejí s počátkem činnosti Muzejní společnosti, tedy s koncem století devatenáctého.

Převážná většina fosilních dokladů paleontologické podsbírky pochází z regionu východní Moravy, z lomů ve Štramberku, Jasenici a Skaličce, ve kterých byl těžen druhohorní vápenec pro výrobu vápna a cementu, jako je tomu dosud na Kotouči ve Štramberku.

Druhohorní vápence svrchní jury - tithonu tvoří bloky, útržky i menší balvany v mladších sedimentech flyše vnějších Karpat a vyskytují se v omezeném množství i velikosti na velké části území Valašska jako klastická součást hrubozrnných flyšových sedimentů, slepenců a pískovců, nebo jako valouny ve štěrkových náplavech řek. Zkameněliny v jurských horninách nacházíme vzácně doposud.

Zkameněliny provázejí člověka po celou dobu jeho existence. Ve své zkamenělé podobě tu byly i dávno před ním. Člověk sbírá zkameněliny již od starší doby kamenné. Užíval je jako tajemné kouzelné předměty - fetiše, amulety a ozdoby. Sloužily k výměnnému obchodu i jako platidlo. Do spirály zavinutá schránka hlavonožce, ve starověké antice považovaná za rohy boha Amona, dala této čeledi měkkýšů i jméno - amoniti.

Amonit a pecten - hřebenatka se stali oblíbeným a zdobným prvkem v dějinách architektury a umění. Symbol středověkých poutníků ke hrobu Sv. Jakuba – hřebenatka provází i současného motorizovaného člověka na jeho cestách kolem benzinových čerpadel nejznámějšího nadnárodního naftařského koncernu.

Zkamenělý amonit *Virgatosphinctes* i hřebenatka *Pecten* jsou stejného stáří - 150 milionů let. Zatímco amoniti vymřeli spolu s dinosaury koncem křídy před 65 miliony let, mlži hřebenatky žijí na zemi stále až do současnosti již 300 milionů let.

M. Požár